Odpowiedź
Najprzewiel. Arcybiskupa naszego i Biskupów Suffraganów
na
Encyklikę Ojca św. do Biskupów Polskich.

Osservatore Romano z dnia 9 maja pisze:

„Należało się spodziewać, że prasa liberalna i sekciarska z tem samem usposobieniem, z którem często oskarżała Ojca św., jakoby się nie troszczył o sprawy religijne Polski, po ogłoszeniu Encykliki weźmie takową za cel swoich nieszlachetnych krytyk i potwarzy, a nawet wznieci podejrzenie, że najwznioślejszy ten dokument doznał wszędzie przyjęcia obojętnego i nieprzychylnego. Ażeby okryć pogardą podobne podejrzenia jesteśmy w stanie zapewnić, że właśnie działo się przeciwnie. W wszystkich częściach Polski, niemieckiéj, austryackiéj, a niemniéj w rosyjskiéj, odezwa Najwyższego Kapłana wywarła najkorzystniejsze wrażenie, a mamy na to najpewniejsze dowody. Wystarczy na dzisiaj udzielenie następującego nader ważnego dokumentu, do którego ogłoszenia jesteśmy upoważnieni.“

Tu następuje list Naszego Najprzewielebniejszego X. Arcypasterza do Ojca św., który tutaj przytaczamy najprzód w oryginale, a potem w dosłownem tłomaczeniu polskiem.

Beatissime Pater

Gaudio ineffabili affecerunt cor nostrum Litterae Tuae Encyclicae ad Episcopos Polonos directae, quod gaudium mire auxit laetum tempus paschale, quo eas accepimus.

Imprimis tamen cor gratum erga Te, Beatissime Pater, profiteri iucundum mihi est officium, cui non solum illustrem credidisti provinciam Gnesnensem et Posnaniensem, sed quem immeritis non cessas efferre laudibus. Utinam dignum me eis reddere queam! Socios meae laetitiae insimulque grati animi mecum habeo infrascriptos Episcopos Suffraganeos, universum Clerum meum populumque fidelem. Huius unanimis gratitudinis ac laetitiae testes sint ephemerides nostrae catholicae. Et quidem laetamur, Beatissime Pater, Te nostram infelicem gentem non solum non praeteriisse, sed „iucundissime de ea cogitare,

*

eiusque erga Te coniunctam cum fiducia pietatem magnam constanter agnoscere"; — laetamur, Te christiano orbi in memoriam benigne revocasse, maiores nostros, „tremefacta Europa ad impetus hostium christiani nominis praepotentium, pectorum suorum praesidia inter primos, insignibus praeliis opposuisse, eosdem religionis et civilis cultus vindices acerrimos fidissimosque custodes fuisse, avitae religionis decus,... Ecclesiae matri summa semper adhaesisse fide parique in obsequio Pontificum romanorum immotos perstitisse semper"; — laetamur, Te moestis cordibus nostris, „quoscumque humanae res eventus adducant, solatium attulisse", — et uti filii toto animo Tibi, Patri nostro, addictissimi vim et pondus verborum Tuorum primo instanti bene perspeximus. Qua de re, corde gratitudinis pleno, ad Tuam Sanctitatem appropinquamus, ut Tibi et singulares agamus gratias et sensus nostri profundissimi amoris nostraque vota testemur.

Gratias vero Tibi referimus tum pro „peculiari testimonio caritatis Tuae", qua nos in Epistola Tua Encyclica amplecteris; — tum pro indefessa et non inefficaci cura, qua nos et fratres nostros circumdas, nam Ipse iuste profiteris, „nihil Te minus quam Pontifices decessores... pro nobis suscepisse et intendisse curas, immo ut nostram sustineas fiduciam, omnia Te paratum esse et laboriose conniti et persequi confidenter"; tum pro eximiis monitis et consiliis, quibus inde a primis celeberrimi Pontificatus Tui initiis c. e. inde ab Epistola Encyclica *Inscrutabili Dei consilio* uti supremus Ecclesiae Christi Pastor et Naviculae S. Petri Gubernator totum Tibi concreditum Christi ovile erudire non desistis: quomodo, attentis nostri temporis periculis, tam societati humanae quam domesticae imminentibus, utraque societas et insimul vita uniuscuiusque christiani moderari atque institui debeat; quomodo pueri educandi, levitae ad sublimem sacerdotalem statum praeparandi; quomodo miserae plebi a perversis hominibus, falsis pollicitationibus, concitatae providendum; quomodo populis in tenebris infidelitatis adhuc viventibus lux veritatis afferenda et via ad aeternam felicitatem monstranda; imprimis vero pro iis monitis gratias Tibi referimus, quae in ultima Tua Epistola nostrae polonae genti dare dignatus es.

In mentibus nostris alte ea defiximus, magnum enim solamen nobis attulerunt, et perturbationi animorum hic illic pullulanti obviaverunt. Quapropter ubi primum Litterae Tuae, Beatissime Pater, ad nos pervenerunt, statim eas, mandato Tuo obedientes cum Clero et populo fideli nostro communicavimus, cordique nobis in posterum erit, hortamenta et praescripta in eis contenta, data occasione, uberius ex-

ponere, explicare ac commendare, ut omnes inde copiosissimum fructum percipiant.

Inter alia saluberrima hortamenta sanctitatem vinculi matrimonialis tueri nobis, Beatissime Pater, praecipis. Curâ praedecessorum nostrorum, sanctitas haec multo maiori cum pietate a nostra gente praesenti tempore observatur quam proxime elapso saeculo; sed paterna commonitione Beatitudinis Vestrae excitati, vigilanti sollicitudine populum nobis commissum praesertim a matrimoniis mixtis et a civilibus connubiis custodire non negligemus.

Pari studio, quantum penes nos erit, vigilabimus, ne iuventus in scholis lyceisque falsis et fidei catholicae contrariis imbuatur doctrinis, neve in impiis educetur moribus; non enim nos latet, tales fore cives, quale schola educaverit.

Singularem diligentiam et operam impendemus, ut clerus noster *sal terrae et lumen mundi* habeatur ac sit; id quod eo securius nos assecuturos speramus, quia Deo adiuvante Seminaria nostra a piis et doctis reguntur moderatoribus.

Monita Sanctitatis Vestrae exequentes, christianae caritatis praeceptum, quod est vinculum et praecipuum praesidium familiarum aeque ac civitatum, diversis dioecesium nostrarum ordinibus inculcare non cessabimus, ut omnes „opere et veritate" membra unius christianae familiae se sentiant reputentque.

Quod si omni tempore Ecclesiae Antistitum officium est, in memoriam populi fidelis revocare, ut Deo reddat quae Dei sunt, et Caesari quae sunt Caesaris; hisce nefastis ad seditionem et ad perturbationem rerum status propensis temporibus, eo magis ad hoc officium adimplendum inducimur, quum nos, Beatissime Pater, tam diserte in Tua Epistola Encyclica invites et moneas, ut reverentiam et fidem erga principes praedicemus, et quum magnanimus Princeps nobis praesit, cuius propensam in nos benevolam mentem non semel cognovimus.

Uno verbo gratias Tibi, Sanctissime Pater, sincerissimas habemus pro omnibus monitis, hortamentis, doctrinis, instructionibus, non minus ac pro cura et caritate, quorum tanta documenta in Litteris Tuis Encyclicis nobis dedisti; et invicem hanc occasionem arripientes, nomine nostro et populi nobis concrediti sollemniter vovemus, nos, sicuti maiores nostri, filialem amorem, observantiam, fiduciam et obedientiam erga Te Tuamque Sanctam Sedem constanter in cordibus nostris servaturos, neque quidquam nos a Te separaturum, nec sollicitationes nec fallaces promissiones nec minas crudelissimas, nec mortem ipsam.

Non quidem dessimulamus, viam nostram perarduam esse multisque stratam difficultatibus, sed verbo Tuo corroborati et accensi, nec non Sanctorum Caelitum Poloniae Patronorum ope suffulti, quorum intercessionis invocationem nobis commendas, fortiter in Deo Optimo Maximo confidimus, fore ut quemadmodum proceres nostri infidelium impetus non solum a suis sed etiam a vicinis christianis finibus longe propulsaverunt, ita etiam gens nostra firma in fide, observantia ac fidelitate erga S. Petri Sedem, Te Gubernatore, furentem procellam hodierni temporis, quae totum, a saeculis stabilitum, ordinem christianum evertere conatur, arcere valeat, et diligenter constanterque hortamenta Tua colens et fidei pericula declinet et patrum memorabilia decora custodiat.

Quod ut Deus bene vertat, ad sanctissimos Pedes Tuos, Beatissime Pater, provoluti, Benedictionem Tuam paternam humillime expetimus.

Gnesnae, ad Tumbam S. Adalberti, die Eius sacro.

† *Florianus*,
Archiepiscopus Gnesnensis et Posnaniensis

† *Eduardus*,
Episcopus tit. Aureliopolit., Suffraganeus Posnaniensis.

† *Antonius*,
Episcopus Suffraganeus Gnesnensis.

Ojcze Święty!

Radością niewypowiedzianą napełnił serca nasze List Twój Okólny do Biskupów Polskich wystósowany, a radość tę podniósł jeszcze wesoły czas wielkanocny, w którym go otrzymaliśmy.

Przedewszystkiem atoli miłym dla mnie jest obowiązkiem wyznać dla Ciebie, Ojcze św., wdzięczność moją, któremu nie tylko powierzyłeś sławną prowincyą Gnieźnieńską i Poznańską, lecz którego nie przestajesz obsypywać niezasłużonemi pochwałami. Obym zdołał okazać się ich godnym! Udział w téj radości mojéj i zarazem we wdzięczności biorą niżéj podpisani Biskupi Sufragani, całe duchowieństwo moje i lud wierny. Téj jednozgodnéj wdzięczności i radości świadkami niechaj będą nasze gazety katolickie. Cieszymy się, Ojcze święty, że nie tylko nie pominąłeś naszego nieszczęśliwego narodu, lecz „jak najmiléj o nim wspominasz i stale uznajesz jego względem Ciebie z ufnością połączoną miłość wielką“; — cieszymy się, że chrześciańskiemu światu łaskawie przypomnieć raczyłeś, iż przodkowie nasi, „kiedy Europa drżała w obec napadów przemożnych nieprzyjaciół chrześciańskiego imienia, przed wszystkimi innymi w świetnych bitwach zasłaniali ją przedmurzem

piersi swoich, że byli religii i cywilizacyi najgorliwszymi obrońcami i najwierniejszymi stróżami, po ojcach odziedziczonéj wiary prawdziwą ozdobą; że do Matki swéj, Kościoła przywiązani byli zawsze z największą wiernością i zawsze niewzruszenie wytrwali w tem samem posłuszeństwie dla rzymskich Papieży"; cieszymy się, że smutnym sercom naszym „jakkolwiekby się ułożyły sprawy, przyniosłeś pociechę", — i jako synowie całem sercem Tobie, Ojcu Naszemu, oddani, od razu dobrze pojęliśmy znaczenie i ważność słów Twoich. Dla tego z sercem wdzięczności pełnem zbliżamy się do Twojéj Świątobliwości, aby Ci złożyć szczególne podziękowanie i wyrazić uczucia najgłębszéj miłości oraz życzenia nasze.

Dzięki zaś składamy Ci tak za „nadzwyczajny dowód miłości Twojéj", jaką nas w Swym liście okólnym obejmujesz; — jako też za niezmordowaną i skuteczną troskę, jaką nas i braci naszych otaczasz. Sam bowiem słusznie wyznajesz, „że nie mniéj jak poprzedni Papieże... o nas się troskasz, że owszem, aby zachować Sobie nasze zaufanie, gotów Jesteś pracować z trudem i dążyć wytrwale do celu"; jako też wreszcie za wzniosłe nauki i rady, jakiemi od samego początku przesławnego Papieztwa Swego, t. j. od czasu Encykliki *Inscrutabili Dei consilio* jako najwyższy Kościoła Chrystusowego Pasterz i łodzi Św. Piotra Sternik całéj powierzonéj Ci owczarni Chrystusowéj kształcić nie przestajesz: jak, uwzględniwszy niebezpieczeństwa obecnéj chwili, zagrażające tak społeczeństwu całemu, jak w szczególności rodzinom, i społeczeństwo i zarazem życie każdego chrześcianina urządzić i kierować należy; jak należy wychowywać chłopców, lewitów do wzniosłego stanu duchownego przygotowywać i jak starać się o biedny tłum podburzony przez przewrotnych ludzi za pomocą fałszywych obietnic; jak zanieść światło prawdy ludom dotąd w ciemnościach niewierności żyjącym i jak im wskazać drogę do wiecznéj szczęśliwości; przedewszystkiem zaś za te nauki dzięki Ci składamy, które w ostatniéj Swéj Encyklice raczyłeś dać narodowi polskiemu.

Wyryliśmy to sobie głęboko w pamięci, albowiem przyniosło nam to pociechę i zapobiegło szerzącemu się tu i owdzie zaniepokojeniu umysłów. Z téj przyczyny skoro tylko doszła nas, Ojcze święty, Twoja Encyklika, posłuszni Twemu rozkazowi, udzieliliśmy jéj natychmiast duchowieństwu i naszemu wiernemu ludowi i na przyszłość będzie nam leżało na sercu, żeby zawarte w niéj napomnienia i przepisy przy sposobności szerzéj wyłożyć, objaśnić i zalecić, aby ztąd wszyscy odnieśli jak najobfitsze owoce.

Pomiędzy innemi wielce zbawiennemi przestrogami zalecasz nam,

Ojcze święty, pielęgnowanie świętości związku małżeńskiego. Dzięki staraniom naszych poprzedników, przestrzega naród nasz w czasie obecnym téj świętości z daleko większem poszanowaniem, niż w wieku poprzednim; atoli zachęceni ojcowskiem napomnieniem Waszéj Świątobliwości, nie zaniedbamy z czujną troskliwością strzedz powierzonego nam ludu szczególnie od małżeństw mieszanych i ślubów cywilnych.

Z równą gorliwością, ile będzie w naszéj mocy, czuwać będziemy, aby młodzież nie zarażała się w szkołach i gimnazyach fałszywemi i wierze katolickiéj przeciwnemi naukami i nie wychowywała się w bezbożnych obyczajach; nie tajno nam bowiem, że tacy będą obywatele, jakich szkoła wychowa.

Szczególną pieczę i staranie mieć będziemy, aby duchowieństwo nasze uważane było *za sól ziemi i światłość świata i było takiem rzeczywiście;* co tem pewniéj spodziewamy się osięgnąć, iż z pomocą Boską Seminaryami naszemi rządzą pobożni i uczeni kierownicy.

Nauki Waszéj Świątobliwości wykonując, nie przestaniemy wpajać różnym stanom naszych dyecezyi zasad chrześciańskiéj miłości, które są ogniwem i główną obroną rodzin i państw, a czynić to będziemy w tym celu, aby wszyscy „w czynie i w prawdzie“ czuli się i uważali jako członkowie jednéj rodziny chrześciańskiéj.

A ponieważ po wszystkie czasy jest obowiązkiem kapłanów Kościoła, wrażać w pamięć wiernego ludu, żeby oddawał Bogu co jest Boskiego, a Cesarzowi co jest cesarskiego, tem więcéj my w tych nieszczęsnych a do rozruchu i zamieszania spraw państwa skłonnych czasach, spowodowani jesteśmy do wykonania tego obowiązku, zwłaszcza że nas, Ojcze Święty, tak wymownie w Swéj Encyklice nawołujesz i napominasz, żebyśmy szacunek i wierność dla Książąt świata głosili, i że nam panuje wielkoduszny Władzca, którego przychylny a życzliwy dla nas umysł niejednokrotnie poznać mieliśmy sposobność.

Słowem, Ojcze Święty, najszczerszą czujemy wdzięczność za wszystkie napomnienia, zachęty, nauki i wskazówki, nie mniéj za pieczołowitość i miłość, których dowody znakomite w Twéj Encyklice nam podałeś. My nawzajem pochwytując tę sposobność, w imieniu naszem i naszego ludu wiernego, uroczyście ślubujemy, że jak przodkowie nasi tak i my synowską miłość, szacunek, ufność i posłuszeństwo względem Ciebie i Twéj Stolicy świętéj, stale w sercach naszych zachowamy a nic nas od Ciebie nie odłączy, ani pokusy ni podstępne obietnice, ani groźby najokrutniejsze, ni śmierć sama.

Nie taimy sobie, że droga nasza jest wielce stromą i wielu trudnościami zasłaną, ale słowem Twem wzmocnieni i zapaleni, a poparci

pomocą Świętych Pańskich i Patronów Polski, o których pośrednictwo modlić nam się zalecasz, ufamy w Bogu, że jak przodkowie nasi napady niewiernych nie tylko od siebie, ale i od sąsiednich ludów chrześciańskich odbijać potrafili, tak i dziś naród nasz, stały we wierze, szacunku i przywiązaniu do Stolicy św. Piotra, pod Twym przewodem, szalejącą burzę tegoczesną, która zamierza obalić cały, od wieków ustalony porządek chrześciański, potrafi powstrzymać, a pilnie i stale pielęgnując Twe nauki, uchyli się od niebezpieczeństw, grożących wierze i tym sposobem ustrzedz zdoła od szwanku chwalebną sławę swych przodków.

Oby Bóg Wszechmocy to sprawił, w tym celu u stóp Twych, Ojcze Święty, prosimy pokornie o Twe błogosławieństwo.

Dan w Gnieźnie u grobu św. Wojciecha, w dniu Jego pamięci poświęconym.

† *Floryan*,
Arcybiskup gnieźnieński i poznański.
† *Edward*,
Biskup tyt. aureliopolitański, Sufragan poznański;
† *Antoni*,
Biskup-Sufragan gnieźnieński.

Kościół schizmatycki rosyjski jego nauka i kult.

Pomimo że wielka część naszych ziomków żyje pod panowaniem rosyjskiem, w ciągłych z Rosyanami pozostawać musi stósunkach i ma sposobności tysiączne poznać dokładnie ich wiarę, obrzędy, nabożeństwa i obyczaje; pomimo że już tak wielu Polaków w téj schizmie utonęło, to jednak zdaniem naszem, z doświadczenia czerpanem, mało kto z nas zna dokładnie, na wylot Kościół schizmatycki rosyjski, jego stan, jego stósunki, wpływ i działanie, jego demoralizacyą, rozkład i zgnieliznę, kończącą się w nihilizmie wszystkim dziś znanym i przerażającym społeczeństwo ludzkie. A właśnie jedynie religijny i moralny stan Rosyi i jéj Kościoła zdoła tylko wytłomaczyć to wszystko, co się tam dzieje przewrotnego, zgubnego i o pomstę krzyczącego. O Rosyi, o jéj stósunkach wewnętrznych, o zgałganieniu szlachty i ludu, o przekupstwie urzędników, o tysiącznych innych objawach zupełnego upadku religij-

nego i demoralizacyi piszą się całe księgi w różnych językach, a głównie w niemieckim, ale tak mało kto z nas interesuje się stósunkami, które przedewszystkiem na nas zgubnie oddziaływują, że nie wiele kto czyta te dzieła — pod panowaniem rosyjskiem chyba tylko pod ukradkiem — dla tego sądzimy, że nie przesadzamy, twierdząc, iż mimo naszych bliskich stósunków najmniéj znamy Rosyą, przynajmniéj my w Księstwie Poznańskiem i Galicyi. To też korzystając z dzieła, o którem już wspominaliśmy, o rosyjskim Kościele Dra Ferd. Knie, który kilka lat temu na miejscu studyował gruntownie stósunki kościelne i religijne w Rosyi i wedle kompetentnéj krytyki był dobrym i rzetelnym spostrzegaczem i referentem, pragniemy czytelnikom naszym w głównych zarysach przedstawić stan Kościoła schizmatyckiego rosyjskiego. Przedstawienie to wykaże, że korzeniem wszelkich niedomagań rosyjskich, błędów, przewrotności i zbrodni, upadku religijności i moralności, jest schizma, do któréj najzgubniejszych kościelno-politycznych konsekwencyi należy cezaropapizm, Kościół państwowy, a nieuniknionem tego uzupełnieniem: n i h i l i z m!

I. **Krótki pogląd na rozwój rosyjskiej schizmy.**

Nawrócenie Rusi do Chrześciaństwa przyszło do skutku w onym szczęśliwym czasie, gdy pomiędzy wschodnim a zachodnim Kościołem schizma nie zakłócała jedności, w końcu X a na początku XI wieku. Przynajmniéj schizma bizantyńska od r. 886, gdy Focyusz po raz drugi patryarchalną stolicę w Byzancyi opuścić musiał, ustała, i dopiero w r. 1053 przez Michala Cerularyusza wznowioną została.[1]) Nawrócenie Rusi dokonało się głównie, jak to było zresztą naturalną rzeczą dla sąsiedztwa i ustawicznych stósunków, przez kapłanów z Byzancyum, jednakowoż Olga św.[2]) († 969) zanosiła do cesarza niemieckiego Ottona I prośby o przysłanie jéj misyonarzy.

Że rzeczywiście przed i po śmierci św. Włodzimierza (1015) zachodni misyonarze na Rusi apostołowali, tak że nawrócenie tego kraju i Grekom i Łacinnikom zarówno przypisać należy, świadczą w owym czasie żyjący Dytmar merzeburgski, mnich Ademar z Angoulême i św. Piotr Damian. W każdym razie wedle położenia rzeczy bardzo to naturalnem było, że ruska prowincya kościelna ciążyła bardziéj do By-

[1]) Fakt ten dowodzą Bollandyści w rozprawie: *De conversione et fide Russorum* (na początku 2 tomu września) jako też obszerna dysertacya *De origine christianae religionis in Russia* (Romae 1826).

[2]) Kult św. Olgi jako i św. Włodzimierza aprobowany jest przez Stolicę św. dla grecko-unickiego Kościoła.

zancyum i ztamtąd brała swego metropolitę. Niestety, wśród zupełnego pokoju z Rzymem patryarchat byzantyński ze swego wpływu i stanowiska korzystał, aby Rusinów przeciw Rzymowi podjudzać. Poświadcza to nawet profesor kijowskiego uniwersytetu Ikonnikow*) i stwierdza historycznemi dowodami, że „równocześnie z chrześciańską nauką importowano na Ruś nienawiść i podejrzliwość przeciw latynizmowi. W. księciu Włodzimierzowi Grecy po Chrzcie kładli na serce i zobowięzywali, aby nie przyjmował od łacinników żadnéj nauki, gdyż jest zepsutą.“ Tymczasowo to upomnienie „miłości pełne“ pozostało bez wpływu, bo jak Ikonników daléj opowiada, Włodzimierz nie zaprzestał stósunków ze Stolicą Apostolską, gdyż kiedy bawił w Kownie, przybyli do niego posłowie papiezcy z relikwiami a późniéj dwa jeszcze podobne otrzymał poselstwa w Kijowie (991 i 1000). Gdy Włodzimierz św. posłał 991 r. swych posłów do Rzymu, ostrzegał byzantyński patryarcha ponownie księcia i metropolitę, aby się z Papieżem nie wdawali, błędów Kościoła zachodniego nie przyjmowali, gdyż rozszerza on fałszywą naukę o Duchu św., każe w soboty pościć, używa niekwaszonego chleba do Komunii św. i wierzy w nieomylność Papieża.“

Lecz i te skargi przeciw Rzymowi podnoszone chybiły swego celu, bo gdy znowu schizma z całą gwałtownością na nowo wybuchła, książe ruski z ludem swoim trwał wiernie w jedności z Kościołem. W. książe Jarosław (1019—1054) nie taił się wcale z zamiarem oderwania Rusi od zależności Carogrodu, gdy po śmierci metropolity Theopempta (1051), Greka z rodu, synod ruskich biskupów do Kijowa powołał, którzy na jego rozkaz, bez współudziału patryarchy carogrodzkiego, mnicha Hilariona, Rusina, metropolitą obrali. Ten przyjął przyjaźnie bardzo legatów papiezkich, którzy przed wściekłością Cerularyusza z Carogrodu uciekać musieli i na Ruś się schronili.

Syn Jarosława I Izasław mając do uspokojenia wewnętrzne niepokoje i waśnie ze swą rodziną, nie chciał nowego brać na kark kłopotu przez rozterkę z patryarchą carogrodzkim, na chwilę zaniechał separacyjnych zachcianek swego ojca i przyjął za następcę Hilariona († 1072) Jerzego, Greka, którego przysłał patryarcha carogrodzki. Mimo schizmy w całym rozwoju wonczas pomiędzy Carogrodem a Rzymem będącéj, pod pastorałem Jerzego na całéj Rusi o schizmie ani słychu nie było. Owszem Izasław, jak pisze Gförer w dziele swojem (Gregor d. VII Bd II S. 521), wysłał poselstwo do Papieża z prośbą, aby państwo jego namiestnik Chrystusowy wziął w lennictwo, iżby tym sposobem mógł stać

*) W dziele: „Znaczenie kulturne Byzancyum.“

się członkiem wielkiéj rzymsko-katolickiéj społeczności. Grzegorz VII przyjął tę propozycyą i wystósował do W. Księcia pod d. 27 kwietnia 1075 pismo, które przesłał przez osobne poselstwo. Pismo to brzmi:*) „Syn Twój przybył do mnie i oznajmił mi, że z Twojem zezwoleniem królestwo swoje św. Piotrowi oddać sobie życzysz i przyjąć je napowrót z rąk naszych jako lenno. Prośbie téj uczyniłem zadosyć częścią ze względu na Twoje zezwolenie, częścią dla Twego syna i dałem mu w imię św. Piotra Twoje królestwo w lennictwo. Oby św. Książe Apostołów raczył Was, Waszych poddanych i całe Wasze mienie wziąść w swą opiekę i aż do końca nienaruszone zachować, abyście kiedyś, po skończeniu téj ziemskiéj pielgrzymki, weszli do szczęśliwości wiecznéj. Bądźcie przekonani, że Stolica nasza zawsze będzie gotowa spełnić Wam wszelkie usługi, które z sprawiedliwością i słusznością będą zgodne. Przesyłam Wam niniejsze pismo przez posłów, z których jeden Tobie jest znany i wiernie oddany. Posłuchajcie ich cierpliwie i uwierzcie bez wahania ich słowom; proszę Was zarazem, abyście się starali, iżby nikt nie ważył się tego, co oni w imię Apostolskiéj Stolicy rozporządzą i ułożą, złośliwie zniweczyć.“ Gfrörer dodaje do tego uwagę: „Widoczna, że Papież dał posłom polecenia, których nie uważał za stósowne podać na piśmie; oraz każe się domyślać, że niejedno z tych ustnych poleceń może być W. Księciu nieprzyjemnem. Przewiduje trudności i nie spodziewa się pomyślnych skutków.“

Po śmierci Izasława, który padł w bitwie pod Czernichowem (październik 1078), przez więcéj jak lat 20 nie ma żadnych wiadomości o stósunkach pomiędzy Rusią a Rzymem, owszem wszystko przemawiać za tem się zdaje, że w onym czasie Ruś zupełnie była zależną od Carogrodu. Następcą Jerzego bowiem był metropolita Jan, przysłany z Bizancyum, o którym pisze Karamzin i inni historycy, że wydał różne rozporządzenia, mające na celu wszelkie na Rusi objawiające się skłonności i pociągi do Rzymu stłumić.

Występuje on z całą zaciekłością przeciwko wszelkiéj wspólności z ludźmi rzymskiego wyznania, zakazuje Rusinom, aby nie siadali z nimi do jednego stołu i nie jedli razem, chyba w ostatecznéj konieczności; ogłasza za ciężki grzech, gdy ruscy książęta córki swe lub synów z rzymskimi katolikami żenią, nakazuje aby Rusini katolików, którzy nie są zupełnie ochrzceni, gdyż w wodzie nie są zanurzani, do prawdziwéj wiary nawracali, tak jak dobry chrześcianin ma obowiązek nawracać Tatarów i innych pogan itd.

*) Podaje je Baroniusz pod r. 1075 n. 27.

Theiner*) jest tego zdania, że to nie jest autentyczny dokument, tylko w późniejszych czasach podrobiony, co się w Rosyi nie rzadko zdarza, gdyż późniejsze fakta temu przeczą.

Ikonnikow bowiem pisze o usiłowaniach zbliżenia się do Rusi podejmowanych przez Papieża Urbana II w r. 1091, który wysłał Biskupa Teodora z relikwiami do W. księcia Wszewołda z prawdopodobną intencyą pociągnięcia go do udziału w wyprawie Krzyżowéj. Ważniejszy jeszcze jest fakt równoczesny, że Papież Urban II ustanowił na 9 maja święto przeniesienia relikwi św. Mikołaja do Bari, które się odbyło r. 1087. Podczas gdy byzantyńsko-schizmatycki Kościół to święto odrzucił, zaprowadził je metropolita Efraim (1090—1095) na Rusi, tak że sam Karamzin uznaje to jako dowód, iż wówczas Ruś przyjacielski miała stósunek ze Rzymem.

Jak się zdaje pierwszym metropolitą, który się zupełnie przyłączył do schizmy byzantyńskiéj, był metropolita Nicefor (1104—1121), jednakowoż stósunki Rusi do Rzymu i od tego czasu jeszcze są inne aniżeli byzantyńskich schizmatyków, gdyż w czasie tym mógł jeszcze pobożny łaciński mnich Antoni, nazywany Rzymianinem, który około r. 1117 z Lubeki przybył na Ruś, bez przeszkody utworzyć słynny następnie klasztór w Nowogrodzie i kanonizowanym był przez ruską Cerkiew.

Usiłowania zawiązania ściślejszéj i zupełnéj Unii nie ustawają. W związku z uwagą o Urbanie II mówi Ikonnikow, że Klemens III wysłał posłów do metropolity Jana II. Czyżby to miał być fałszywy Papież Klemens III, który rolą swą odgrywać począł 1080 r. a umarł r. 1100, w którym to czasie też rządził metropolita Jan II (1084—1090)? Prawowity Papież Klemens III zaś rządził od r. 1187—1191. O tem poselstwie rzekomem do Jana II nigdzie żadnéj nie napotkaliśmy wzmianki. Prawdopodobnie Ikonnikow, jeśli to nie chodziło o wspomnioną równocześnie legacyą Alexandra III do Jana III, co bodaj przypuścić można, w swoich excerptach i notatkach błąd zrobić musiał który potem wślizgnął się także do opracowania. Rzecz bowiem byłaby prawdziwą, pominąwszy fałszywy chronologiczny porządek spowodowany przez błąd pisarski, gdyby zamiast Jana II umieszczono Nicefora II, jak to zaraz poniżéj obaczymy.

I dalsza wiadomość podana przez Ikonnikowa, że 1155 r. pojawił się opat Bernard z Clairveaux jako misyonarz, jest niewiarogodną, gdyż

---

*) *Neueste Zustände der kathol. Kirche beider Riten in Polen und Russland.* S. 12.

Bernard św. umarł 20 sierpnia 1153 i o jego podróży na Ruś nigdzieśmy nic nie czytali.

Lepiéj uzasadnioną jest jego wiadomość podana pod r. 1169 o papiezkiéj legacyi na Ruś, jakkolwiek żadnych bliższych szczegółów nie podaje. Przypada ona na ostatnie lata rządów metropolity Jana III, który podług jednych autorów umarł 1166 r., podług innych 1170 r. Spowodowaną być mogła ta legacya odpowiedzią metropolity do Papieża Alexandra III, w któréj według Schrödla (w *Kirchenlexicon*) tenże „z wielką czcią i miłością Papieża prosi, aby w porozumieniu się z Patryarchą Carogrodzkim i innymi wschodnimi metropolitami zatargi i spory pomiędzy obu Kościołami załatwił; w końcu pisma zasyła od siebie, wszystkich ruskich Biskupów, mnichów, książąt i dostojników pozdrowienia.“

Następuje teraz pominięte przez Ikonnikowa, albo fałszywie, jak to wyżéj wspomnieliśmy, schronologizowane poselstwo Klemensa III do W. księcia Wszewołda II i do metropolity Nicefora II w roku 1189. Celem téj legacyi było spowodowanie obu do udziału w trzeciéj Krzyżowéj wyprawie.

Inocenty III, którego zabiegi uwieńczył ten pomyślny skutek, że byzantyńska schizma na chwilę przycichła, Bułgarowie i Wołosi do Kościoła katol. powrócili i Bośnia od Carogrodu się odłączyła i do Rzymu się przyłączyła, starał się także gorliwie o to, aby Ruś, stojąca wówczas pod rządami metropolity Kijowskiego, do jedności z Kościołem rzymskim pociągnąć. W r. 1204 posyła on do księcia Romana Mścisławicza do Halicza poselstwo, które miało pracować nad doprowadzeniem unii do skutku. Tak samo i w r. 1207 sprawę tę jeszcze popiera. Pisze o tem Hurter: „Pisał on do arcybiskupów, biskupów, duchownych i całego ludu ruskiego, czyby nie zdołał osięgnąć tego, czego jeden z jego poprzedników napróżno pragnął. Dowiódłszy im, że Chrystus P. św. Piotra naznaczył na głowę Kościoła, który tylko jeden być może, tłomaczył im, jak wielkim jest jego obowiązkiem błądzące owce doprowadzić do pasterza. A ponieważ w chwili obecnéj cały lud grecki i jego Kościół Stolicy Apostolskiéj się poddał, byłoby to potępienia godnem, gdyby jedna cząstka nie miała iść za całością i od niéj się odstrychnąć.... Dla tego wysyła jako legata do ich krajów Kardynała Grzegorza tytułu św. Witalisa, aby tenże przyprowadził napowrót córkę do matki, członki połączył z głową.“ — Dodaje Hurter, że legacya nic nie wskórała. Niechęć (??) Rusinów do Kościoła łacińskiego wzmogła się skutkiem upadku Konstantynopola. (?) Tym ściślejszy związek zawarli z patryarchą w Nicei (schizmatycki patryarcha carogrodzki, który

po zajęciu Carogrodu przez Łacinników (1204) w Nicei rezydował) i metropolici ich tylko od niego święcenia brać chcieli. Jako źródło téj wiadomości przytacza Hurter Strahla (*Geschichte der russischen Kirche* I 202).

Pomijając to, że o „niechęci" Rusinów, po tem wszystkiem, cośmy opowiedzieli, mowy być nie mogło, pomijając stósunek Rusinów więcéj przyjacielski do Krzyżowców aniżeli Byzantynów, który mógł nieco oziębnąć skutkiem opanowania Carogrodu przez Krzyżowców, nie jest Strahl klasycznym świadkiem. Tak jemu jak i Karamzynowi zarzuca Gfrörer[1]) słusznie, że „wyrzeczenia kronikarzy pozlepiali skrzętnie, ale pojęcia nie mieli o prawdziwem położeniu rzeczy." Gdzie Strahl kombinuje lub wypadki ze sobą wiązać pragnie, tam zawsze idzie na manowce.

Widzimy tedy, że mimo zabiegi i usiłowania doprowadzenia do skutku Unii w r. 1207 nie osiągnęły pomyślnego skutku, to jednak Rzym wciąż je podejmował, a nawet od tego czasu coraz były intenzywniejsze, dopóki nie doprowadziły ostatecznie do celu. Najpierwsze zabiegi unionistyczne są polityczno-religijnéj natury i objawiają się w Haliczu (dzisiejszéj Rusi galicyjskiéj). Ikonnikow pisze o tem, że gdy 1214 r. węgierska partya w Haliczu zwyciężyła, ruskie duchowieństwo zostało wypędzone i zastąpione łacińskiem. Schrödl[2]) tę wiadomość uzupełnia, donosząc, że książe halicki Koloman, syn króla węgierskiego Andrzeja, 1215 r. koronowany na króla, gwałtem chciał Haliczan połączyć z Kościołem łacińskim, jednakowoż wypędzenie go krótko potem z Halicza udaremniło unią.

O następnem papiezkiem usiłowaniu zawiązania z Rusią stósunków pisze Ikonnikow: 1227 r. uwiadamia Biskup z Modeny (?) Papieża Honoryusza, jako się przez ruskich posłów dowiedział, iż Ruś gotowa jest przyjąć zachodnią naukę. Tenże wypadek opisuje Schrödl inaczéj: „Papież Honoryusz III wystósował 1227 r., gdy kilku ruskich książąt z niemieckimi rycerzami Krzyżowcami sprzymierzeni, okazali gotowość do Kościoła łacińskiego powrócić, do wszystkich ruskich książąt życzliwe pismo, w którem ich wzywa, aby ten zamiar doprowadzili do skutku i z Chrześcianami w Liwonii i Estonii żyli w zgodzie (Rayn. Ann. 1227 n. 8).

Wedle Ikonnikowa nową próbę podjęto 1231 r. za rządów Grzegorza IX, który zajmował się gorliwie usunięciem schizmy byzantyńskiéj i po części z pomyślnym skutkiem. Piśmienne wezwanie wystósował Papież do W. księcia Pskowskiego Jarosława Włodzimierzowicza

---

[1]) W dziele *Gregor VII* t. 2 str. 524. — [2]) *Kirchenlexikon* artykuł „Russen."

i upominał księcia w ścisłéj pozostającego zażyłości z niemieckimi rycerzami w Liwonii, aby zamiar swój doprowadził do skutku i z Kościołem łacińskim się połączył. Prawdopodobnem jest, że Jarosław się rzeczywiście nawrócił.

Także Inocenty IV pamięta o ruskim Kościele. Schrödl pisze: „Misyonarze Franciszkańscy, którzy szli pomiędzy Tatarów, przybyli do Włodzimierza razem z ks. halickim Danielem i mieli z nim, z Biskupami i bojarami halickimi narady; wszyscy okazali skłonność do unii; Daniel wysłał 1244 r. listy do Papieża Inocentego IV, w których wyraża życzenie połączenia się z Rzymem; Papież wysłał pełnomocników, zawięzuje się przyjacielska korespondencya, wreszcie przychodzi do skutku unia, przyczem ruskim Biskupom przyznano wszystkie z dogmatami Kościoła zgodne greckie i ruskie obrzędy, a Daniel otrzymuje od Papieża koronę królewską; niestety jednak po kilku latach wrócił Daniel znowu do schizmy.“

Ikonnikow zaś donosi: „1246 r. przynosi poselstwo wysłane przez Inocentego IV, w którem się znajdował Plano Caprini, rosyjskim biskupom podobne oferty, równocześnie usiluje Inocenty IV Daniela halickiego pobudzić do wyprawy Krzyżowéj przeciw Tatarom.“ To poselstwo z r. 1246 potwierdza pośrednio w pewnéj części Schrödl, który mówi, że Inocenty IV starał się także W. ks. Alexandra Newskiego, którego ojciec Jarosław II († 1246) skłonnym się okazywał do unii, spowodować do porzucenia schizmy (1248). To usiłowanie nie mogło żadnego pomyślnego skutku osięgnąć, gdyż Alexander Newski, chociaż starszy syn nie następował bezpośrednio po ojcu, lecz rządy objął dopiero 1252 r., do którego to czasu jego młodszy brat Andrzej rządy sprawował.

Chociaż te wszystkie próby, zabiegi i starania nie odnosiły żadnego trwałego skutku, to przynajmniéj łacinnicy zawdzięczają jéj wolność religijną na obszarach ziem ruskich. Co się tyczy czasów następnych, jakie postępy unia w 14 wieku na Litwie czyniła, odsyłamy czytelnika do pracy Schrödla. My zaś z następnych wieków ograniczamy się na zaznaczeniu, że na synodach kijowskim i nowogrodzkim (1414 i 1415), dotychczasowa Ruś rozłączona została na dwie metropolie kijowską i moskiewską, południową i północną. Na Soborze w Konstancyi (1418) przyszła unia do skutku pomiędzy kijowską częścią a Kościołem łacińskim, dzięki staraniom metropolity Grzegorza Zamblaka. Jego drugim następcą był Izydor, który r. 1437 w Carogrodzie na metropolitę całéj Rusi poświęcony i jako taki tak w Kijowie jak i Moskwie uznany został. Jak wiadomo, na Soborze Florenckim przyszła do skutku unia

całego wschodniego Kościoła z zachodnim. Na czele dekretu unionistycznego czytano te radosne okrzyki: „Radujcie się niebiosa, wesel się ziemio, gdyż zniesiony przedział, rozłączający zachodni i wschodni Kościół. Pokój i zgoda przywrócona!“ Gdy te słowa z radością powtarzał Izydor, który w rokowaniach o unią obok Bessaryona z Nicei najżywszy brał udział, ani zamarzył o tem, co go w domu czekało. Powrócił on na Ruś jako Kardynał i legat a latere dla Litwy, Liwonii i Rusi. Marek z Efezu powrócił wnet do schizmy i pociągnął za sobą byzantyński Kościół, schizmatycy ci rzucili wnet płonącą pochodnią w moskiewską część Rusi, gdzie zaślepione duchowieństwo i słaby książe w. Wasil II Tjannuij (oślepły 1425—1462) przeciwko swemu metropolicie wystąpili. Podczas gdy Izydor po swym powrocie z Florencyi w Kijowie witany był z radością przez kler, lud i książąt, i unia w metropolii kijowskiéj, znowu wnet od moskiewskiéj skutkiem wypadków odłączonéj, aż do drugiego dziesiątka XVI wieku się utrzymała, czekało Izydora w Moskwie inne zupełnie przyjęcie. Krótko po swem przybyciu oskarżono go jako zdrajcę wiary, zaprzedańca Łacinnikom i wtrącono do więzienia, z którego po dwóch latach dopiero uszedł do Rzymu, gdzie w r. 1463 umarł.

Tak północna część Rusi (właściwa Rosya), obejmująca moskiewską metropolią, niepowrotnie stracona została dla unii. Kara za odrzucenie unii niedługo się mści w zupełnym rozwoju byzantyńskiego posiewu: metropolita Teodozy (1461—1465) umiera ze zmartwienia i zgryzoty nad zepsuciem swych popów a za wyzwalającą się wolność i niezawisłość od Carogrodu rosyjsko-schizmatycki Kościół wpada w srogie jarzmo cezaropapizmu. Nienawiść zaś przeciw Rzymowi zdaje się w tym i najbliższym czasie być przywilejem i głównym przymiotem metropolitalnéj godności. Filip I bowiem (1465—1473) w liście do arcybiskupa nowogrodzkiego, który ze swoją dyecezyą do unii chciał się przyłączyć, albo raczéj Nowogrodzianom, grozi karą boską i wskazuje na przykład Carogrodu, który Bóg sprawiedliwie ukarał za florencką unią, oddając go pod jarzmo Turków.

Mimo to Papieże nigdy nie zwątpili i wciąż ponawiali swe zabiegi, aby rosyjsko-schizmatycki Kościół doprowadzić do unii. „Papież obiecuje sobie wiele po ożenku Zofii Paleolog z Janem III, tymczasem i to nie pomogło nic unii“ (Ikonnikow).*) Chodzi tu o Syxtusa IV. Zofia synowica nieszczęśliwego ostatniego cesarza Carogrodzkiego, Konstan-

*) Jak się pisze w Rosyi historya, mamy dowód na Ikonnikowie, który z obawy przed cenzurą nie wspomina ani florenckiego ani lyońskiego Soboru. Te dwa Sobory nie istnieją wcale dla Rosyi.

tyna XIII, uciekła po zdobyciu Konstantynopola przez Turków (1453) do Rzymu. Zaślubiny przypadają na r. 1472. Podług Schrödla nie tylko Papież obiecywał sobie wiele po tych zaślubinach, „lecz u W. Księcia poczynił kroki, aby go spowodować do unii, któréj, jak się zdaje, W. Książe był przychylny, lecz któréj nietolerancki metropolita (wspomniany Filip I) całą siłą się opierał.“

Ikonnikow pisze daléj: „Od tego czasu stósunki pomiędzy Rosyą a zachodem są częstsze; dość często znajdują się papiezcy posłowie w Moskwie. W r. 1513 miał także duński poseł przy rosyjskim dworze polecenie pracowania koło unii. — 1519 r. wysyła Papież Leon X Dietricha Schönberga do Wasilego Joanowicza z ofertą, że w razie, gdyby przyjął unią, nada mu tytuł cara, koronować go będzie i moskiewskiego metropolitę wyniesie do godności patryarchy, przyczem wskazywał na możebność zdobycia Konstantynopola; w r. 1525 Klemens VII to samo ofiarował.“ W ostatnim przypadku prowadził rokowania znany Biskup Paweł Jovius.

Następne usiłowanie doprowadzenia unii do skutku wywołane było politycznemi względami. Jan Wasilewicz II Grósnuij (Straszliwy 1541 do 1554) został pobity na głowę przez naszego Stefana Batorego; aby powstrzymać dalszy zwycięzki pochód Polaków w głąb swego kraju, wysłał Jan Tomasza Szewerygina do Rzymu i błagał Grzegorza XIII o pośrednictwo, obiecując połączenie się swojego kraju z Kościołem rzymskim. Papież wysłał znanego z dziejów naszych Jezuitę Possewina, który prowadził rokowania pomiędzy obu monarchami, a także w kwestyi unii z monarchą rosyjskim. Rokowania nie odniosły żadnego rezultatu, jedno tylko pozyskał Possewin, wolny przejazd papiezkich posłów i misyonarzy przez Rosyą, jako też wolność religijną dla katolickich kapłanów i kupców.

Odtąd milkną wszelkie usiłowania zmierzające ku unii aż do Piotra W. zupełnie. Wspominamy tylko jeszcze, że r. 1594 w Brześciu dokonała się unia Rusinów z Rzymem, że około 1622 r. małorosyjscy Kozacy w Kijowie znowu schizmę zaprowadzili i zaciekłem prześladowaniem katolików*) swoje polityczne i religijne odstępstwo przypieczętowali. Na tem się kończy historya usiłowań Rzymu doprowadzenia Rusi i następnie Rosyi do jednéj owczarni. Przechodzimy do przedstawienia odwrotnéj strony obrazu, powolnego wyrobienia się specyficznie rosyjskiéj schizmy aż do jéj obecnéj postaci.

*) Męczennikiem najznaczniejszym unii był w tym czasie umęczony (1524) arcybiskup Jozafat. Urban VIII policzył go w poczet Swiętych.

W. książe Izasław II (1146—1154) podjął tradycyą Jarosława, każąc obrać metropolitę Klemensa bez przyczynienia się patryarchy carogrodzkiego. Metropolita ten rządził mimo wszelkiego odszczepieństwa pomiędzy duchowieństwem, aż do r. 1156, w którym to roku patryarcha złożył go z urzędu i na jego miejsce przysłał Konstantyna. Jego następcą był przysłany za zgodą ruskich książąt z Carogrodu Teodor. Po jego śmierci narzucił patryarcha w. księciu Rościsławowi II, który za złożonym ze stolicy metropolit. Klemensem się wstawiał, metropolitę Jana III i to przy pomocy cesarza Manuela Komnenosa. Sprawa ta doprowadziła do ważnego układu, według którego w przyszłości do święcenia i przysłania ruskiego metropolity przez patryarchę potrzeba było przyzwolenia w. księcia, inaczéj prawo wyboru przechodziło za zgodą w. księcia do ruskich Biskupów. W ten sposób byzantyński cezaropapizm przesiedlony został szczęśliwie na Ruś, a skutki tego pożałowania godne nie pozwoliły długo na siebie czekać.

Podczas rezydencyi schizmatyckich patryarchów z Carogrodu w Nicei, tamże ruscy metropolici byli święceni. O tem, co się w Byzancyum działo przy ustanowieniu rosyjskiego metropolity, daje nam pewne pojęcie Ikonnikow. „Z dat historycznych pokazuje się, że wielu metropolitów uciekać się musiało, aby cel swój osięgnąć, do przekupstw, a w braku środków pieniężnych zaciągali znaczne pożyczki i przyszłe błogosławieństwo dyskontować byli zmuszeni. Rezultatem tego było, że nakładano na duchowieństwo i lud podatki, daniny i ofiary najróżnorodniejsze. Zrozumiano w Moskwie wnet, że na téj drodze można w Konstantynopolu wiele przeprowadzić. Dla tego gdy Dymitry Donski jednego ze swych ulubieńców Mitjaja do Konstantynopola wysłał, aby go tam wyświęcono, dał mu kilka rewersów wystawionych in blanco i w książęcą pieczęć zaopatrzonych na przypadek, gdyby musiał do pożyczki się uciec. Interes ten jednak nie przyszedł do skutku, gdyż metropolitę in spe Mitjaja śmierć wkrótce zabrała. Lecz jeden z jego towarzyszów podróżnych archimandryta Pimen korzystał z książęcych rewersów. Rosyjski historyk Makary nie wątpi bynajmniéj, że w Konstantynopolu bardzo dobrze na tem oszukaństwie się poznano. Mimo to udało się Pimenowi pozyskać godność metropolity. On i jego stronnicy, bojarzy z orszaku Mitjaja, pożyczyli od wschodnich i włoskich kupców 20 tysięcy rubli srebr. na imię W. Księcia, aby mogli się opłacać, gdzie było potrzeba. Wydano wszystkie pieniądze, ale bodaj zadowolono wszystkich. W czerwcu 1580 r. zamianowany został Pimen przez Patryarchę i synod metropolitą wielkorosyjskim, Cypryan zaś otrzymał metropolią na Rusi i Litwie. Rozumie się, że to postępowanie

Pimena nie wszystkim podobać się mogło, tym więcéj, że o rodzaju śmierci Mitjaja różne obiegały pogłoski. Ztąd też nominacya Pimena musiała dać powód do nowych niespokojności i zamieszek. Tego rodzaju decyzye w Konstantynopolu wciąż wydawane, musiały koniecznie narzucać kwestyą zerwania takich stósunków zależności."

Przesiedlenie rosyjskiéj stolicy metropolitalnéj z Kijowa do Moskwy pociągnęło za sobą, skutkiem większego oddalenia, większy rozdział pomiędzy Carogrodem a Moskwą. Przepaść rozszerzyła się jeszcze większa przez utworzenie dwóch metropolitalnych obwodów. Bo Kościół Kijowski ciążący do Rzymu, wbijał się jak klin pomiędzy Konstantynopol a rosyjską północ. A jak każdy klin, posiadał i ten rozbijającą siłę: Byzancyum i Kijów przyłączyli się do Unii florenckiéj. Moskwa z Markiem z Efezu występowała przeciwko Unii.

Pobożny Izydor był ostatnim w Konstantynopolu obranym i ustanowionym metropolitą Moskwy. Jego następca, fanatyczny nieprzyjaciel unii, Jonasz obrany został już przez synod rosyjski. Wprawdzie stało się to w sposób dający świadectwo o tem, że synod bardzo dobrze był świadom, iż przywłaszcza sobie niesłusznie prawo patryarchatu i dla tego bojaźliwie występował. To też późniéj poproszono o przyzwolenie patryarchy carogrodzkiego i przyrzeczono, że Jonasz z rąk jego weźmie święcenia, co też się stało.

Po tem pierwszem bojaźliwem, ukrytem usiłowaniu oderwania rosyjskiego Kościoła od Carogrodu, następuje uplanowane, dobrze rozmyślone działanie rosyjskich rządców. Słuchajmy, co o tem Ikonnikow mówi: „Podczas gdy W. Książe (Wasili II) starał się zachować z Patryarchą dobre stósunki, tłomaczył mu niedogodność ustanawiania metropolitów w Konstantynopolu z dwóch powodów. Podróż tamdotąd zagrożona przez Turków, a nadto trudno bardzo z greckimi metropolitami (patryarchami) w sprawach politycznych się porozumieć, gdyż zawsze trzeba z nimi rozmawiać przy pomocy dragomana (tłomacza). Pierwszy memoryał w téj myśli spisany wysłany został 1441 r., lecz nie doszedł do Konstantynopola. Drugie pismo wysłano 1448 r. na ręce Konstantyna Paleologa. W obec s t a n o w c z é j p o s t a w y m o s k i e w s k i e g o r z ą d u udzielił patryarcha biskupom rosyjskim prawo wybierania sobie swego metropolity i w godności podniósł go na pierwszego po patryarsze (A więc ustąpił, bo musiał). W r. 1474 na rozkaz sułtana ustanowiono w Konstantynopolu metropolitę dla Rosyi Spirydyona, ale go ani Moskwa ani metropolia Kijowska nie przyjęła. Zapewne skutkiem tego wypadku do przysięgi biskupów wtrącono słowa, że żadnego metropolity ani z Rzymu, ani z Konstantynopola nie przyjmą, gdyż

to drugie miasto znajduje się w rękach Turków (sic). Nadto musieli się ci, co mieli być ustanowieni, zobowiązać, że nie uznają nigdy podziału rosyjskiego Kościoła, ani też unii Izydora, we wszystkich zaś sprawach posłuszni będą metropolicie, ustanowionemu przez w. księcia moskiewskiego — i to wszystko w energicznych formułach anatemy."

Zawsze jeszcze wpływ patryarchów carogrodzkich na Rosyą pozostał wielki, lecz dni jego już były policzone, nawet jeszcze przed upadkiem Byzancyum:

„Patryarcha był najwyższym sędzią nad rosyjskimi metropolitami i biskupami i w tym charakterze powoływał ich do Konstantynopola, albo wysyłał do Rosyi pełnomocników w celu załatwiania sporów, tak w sprawach duchownych przeciw rządowi i vice versa, np. gdy chodziło o poślubienie tatarskiéj księżniczki przez rosyjskiego księcia. W tych wszystkich rzeczach usiłowano Rosyą utrzymać w zależności od greckiego cesarza. Gdy zaś w Rosyi zakazano wspominać w modlitwach kościelnych imię cesarza, wywołało to protest ze strony patryarchy: gdyż pomiędzy cesarstwem a Kościołem istnieje ścisłe połączenie i jedność, i jest niemożebnem rozłączać jedno od drugiego.*) Z wyłonieniem się Księstwa moskiewskiego ustaje hegemonia Carogrodu nad Rosyą."

Upadek Konstantynopola musiał naturalnie rosyjskim pragnieniom niezawisłości nadzwyczaj dopomagać. Nędzne położenie, w jakiem się znajdował patryarcha carogrodzki od 1553 r., zrodziło w Moskwie myśl o rosyjskim Patryarchacie. Car Feodor Joanowicz, podżegany przez swego wszechmocnego szwagra Borysa Godunowa, czepia się chętnie téj myśli i w czyn ją wprowadza a odwiedziny dwóch patryarchów w Moskwie, Joachima z Antyochii (1586) i Jeremiasza z Konstantynopola (1588) przyspiesza wykonanie. Potrzebujący wiecznie pieniędzy Jeremiasz pisze do cara Feodora przy ustanowieniu patryarchatu: „Stary Rzym upadł przez herezyą, Konstantynopol przez Turków, trzeci Rzym — Rosya — przewyższyła bojaźnią boską wszystkie kraje. Wszystkie bogobojne królestwa stopiły się w jedno w twojem i Ty jedyny na całym świecie jesteś chrześciańskim carem."

Płaszczenie się przed świeckimi monarchami stało się, jak widać, drugą naturą u byzantyńskich patryarchów. A skutek tego?

*) Ten protest uważali zapewnie rosyjscy monarchowie po wszystkie czasy za swoją *magna charta;* na niekorzyść patryarchy czytali oni zamiast „cesarstwa" „Gossudar" (samodzierca) i skutkiem téj małéj poprawki mieli zupełne uznanie „najwyższéj" kościelnéj władzy, że cezaropapizm tak prawdziwie ideał połączenia Kościoła i państwa przedstawia.

„Wnet się okazało, jakie stanowisko ma zająć nowoutworzony patryarchat moskiewski. Już Borys Godunow składa z urzędu poświęconego przez Jeremiasza patryarchę rosyjskiego, który przeciw zamiarom przyszłego cara chciał przyprowadzić do skutku europejską koalicyą w celu wypędzenia Turków, i osadza na jego stolicy poddanego sobie Joba, którego od początku na tę godność wybrał.“

W taki sposób Kościół rosyjski został samodzielnym. Czas jeszcze pewien odwiedzają byzantyńscy patryarchowie rosyjskie synody, lecz i to ustaje z moskiewskim synodem od r. 1666—1667. Z każdym dniem coraz więcéj staje się patryarcha rosyjski narzędziem cara, a Kościół policyjnym instytutem państwa, aż Piotr W. tym pozornym rządom rosyjskich patryarchów smutny położył koniec. Opór, jaki przy tem znalazł, równał się zeru.

Ponieważ zdanie Theinera, że Piotr myślał na seryo o unii z Rzymem, znajduje jeszcze zwolenników, dla tego téj sprawie kilka słów poświęcić musimy. Prawdą jest, że Piotr około 1715 r. księcia Borysa Jurakina do Rzymu wysłał; ten oświadczył przed Klemensem XI, że car stanowczą ma wolą, rzymsko-katolicką religią w swoich państwach popierać i Papieżowi niedługo prześle dokument, z którego *haec omnia benigne indulta fuisse constaret*, jak czytamy w brewe Klemensa XI do Piotra z 12 maja 1717. Prawdą jest daléj, że Piotrowi w tymże roku 1717 podczas pobytu jego w Paryżu od teologów Sorbony przedłożone były propozycye względem unii, które, jak się zdaje, życzliwie przyjął; a nawet wezwał ich, aby wygotowali memoryał, któryby mógł wręczyć rosyjskim biskupom. Lecz prawdą jest także i to, że 12 lipca 1705 r., gdy z licznem wojskiem wszedł do Połocka, *adiit in ecclesiam cathedralem in arce sitam ibidemque religiosos officium vespertinum canentes, in odium Unionis sanctae, trucidari jussit*,[1]) a nawet sam brał udział w téj rzezi, bo mieczem przebił jednego mnicha. Pozostałych zaś przy życiu baculis contusos ac foede vulneratos carcere mancipari praecepit... Ecclesiam monasteriumque in direptionem militibus concessit, et ita se facturum omnibus Unitis palam coram multis nobilibus Lituanis contestatus est.[2])

Lecz może Piotr od r. 1705 do 1715 i 1717 zmienił swoje zdanie? Levesque[3]) opowiada pod r. 1718:

Du retour dans ses Etats il (Pierre) fit du Pape lui même le principal personnage d'une fête burlesque... Il avait à sa cour un fou, nommé Zotof, qui avait

---

[1]) Kulczyński *Specimen Ecclesiae Ruthenicae* p. 136. — 2 Ibid. — [2]) *Histoire de la Russie.* — [3]) *Histoire physique, morale, civile et politique de la Russie ancienne* III pag. 546.

été son maitre à écrire. Il le créa princepape. Le pape Zotof fut intronisé en grande cérémonie par de bouffons ivres, quatre bègnes le harranguèrent, il créa des cardinaux, il marcha en procession à leur tête... Ces fêtes n'etaient ni galantes ni ingénieuses. L'ivresse, la grossièrté, la crapule y présidaient.

Obszerniéj opisuje jeszcze tę farsę Le Clerc:

Pierre avait crée Pape un fou, nommé Zotof, et avait célébré la fête du Conclave. Ce fou était age de 84 ans. Le Tzar imagina de lui faire epousé une veuve de son âge et de célébrer solennellement cette noce; il fit faire l'invitation par quatre bègues; des vieillards décrépits conduisaient la mariée; quatre des plus gros hommes de la Russie servaient de coureurs; la musique était sur un char conduit par quatre ours, qu' on piquait avec de pointes de fer et qui par leurs mugissement formaient une basse digne des airs qu' on jouait sur le chariot. Les mariés furent bénis dans la cathédrale par un prêtre aveugle et sourd, a qui on avait mis des lunettes. La procession, le mariage, les repas de noce, le deshabilité des mariés, la cérémonie de les mettre au lit, tout fit égalément convenable à la bouffonnerie de ce divertissement.

Na cóż to bezecne wyszydzenie Papieża i Papieztwa? i to po powrocie z podróży Europejskiéj i Paryża?

Dnia 16 listopada 1700 r. Adryan, ostatni patryarcha rosyjski umarł. Piotr stolicy metropolitalnéj przez lat 20 nie obsadził, a gdy uznał czas za stósowny, aby Biskupów zwołanych na synod w Moskwie postawić przed dylemat: albo przyjęcie unii haniebnie zdyskredytowanéj pomiędzy ludem przez powyżéj opowiedziane błazeństwa, albo kościelnictwo państwowe w całéj formie. Biskupi odrzucili unią, a Piotr rozkazał zaprowadzenie cezaropapizmu, przedkładając ustawy dla mającego być utworzonego „najświętszego Synodu kierującego." Synod ten, którego car jest głową i którego rozkazy wykonywać musi, przyczynił się do zupełnego owładnienia Kościoła rosyjskiego przez cara, do utwierdzenia cezaropapizmu; ostatnią zaś cegłę do téj budowy państwowego kościelnictwa położyła Katarzyna II, konfiskując wszystkie dobra kościelne.

Tak tedy powoli ale pewno spadał rosyjski Kościół z wysokości kościelnéj jedności do schizmy, ze schizmy do zmartwiałego i najgrubszego cezaropapizmu. Historya rosyjskiéj schizmy podaje klucz do zrozumienia dzisiejszego położenia Kościoła rosyjskiego. Po stokroć odpychał od siebie wezwanie do jedności, to też kara go nie ominęła: schizma spłodziła schizmy, ztąd te liczne sekty; od pnia jedności odłączona uschła gałąź, a ztąd niepłodność nie tylko misyonarstwa, ale niewiara szerokich mas ludu; z utratą jedności idzie ręka w rękę utrata wspaniałości i dla tego niewola najsmutniejszego kościelnictwa państwowego, opłakane położenie duchowieństwa, a to troje w najści-

ślejszem przymierzu: sekciarstwo, ateizm mas, demoralizacya kleru doprowadziły do tego, że dziś najdojrzalszym owocem na drzewie schizmy jest nihilizm.

(Ciąg dalszy nastąpi.)

Arka przymierza.*)

W rozdziale XXV drugiéj Księgi Mojżeszowéj dany jest dokładny opis Arki, Skrzyni Przymierza. Skrzynia ta spojona z drzewa setim (akacyi), pozłocona złotem co najczystszem wewnątrz i z wierzchu, miała złotą koronę w koło, u czterech węgłów, boków, miała cztery kolca (kołka) złote, w których tkwiały zawsze drążki również z drzewa setim i również pozłocone.

U góry nad skrzynią była tablica złota jakoby wieko, przykrywka w rękach dwu Cherubinów. Pan nazwał ją Ubłagalnią, miejscem ubłagania. Toż miejsce zwało się także Wyrocznicą, bo tu ztąd Bóg odpowiadał, dawał wyroki.

Tak wyglądała arka, skrzynia Przymierza.

Któż nie widzi na pierwszy rzut oka, że ta arka wyobrażała, figurą była Najśw. Sakramentu? Arka była znakiem przymierza między Bogiem a Izraelem; arką Nowego Przymierza jest tabernakulum ołtarza z Najśw. Sakramentem. Pan Bóg dał był obietnicę, że będzie na onéj arce pośród ludu Swojego w postaci Anioła; że będzie go prowadził, będzie ztamtąd ogłaszał rozkazy Swoje, i będzie przyjmował prośby i modlitwy. Tu, w Nowym Zakonie, Bóg jest obecny osobiście, działa wprost, bez pośrednictwa, daje oświecenie, opiekę, wszelaką radę i pomoc ludowi chrześciańskiemu.

Ona arka spojona z drzewa nie psującego się wyobraża przeczyste i nie ulegające skażeniu Ciało Jezusowe. Była pozłocona wewnątrz i z wierzchu, bo wyobrażała miłość, dary mądrości i łaskę duszy Chry-

*) Artykuł ten wyjmujemy za zezwoleniem autora X. Stagraczyńskiego z jego znakomitéj *Historyi biblijnéj*, która z każdym poszytem coraz więcéj staje się interesującą i pouczającą dla gruntownie obmyślanych artykułów, w których głębokie i niezwykłe myśli idą w zawody z prostotą a wytwornością stylu. Zwracamy tylko uwagę na artykuły w zeszycie 5 o obłoku i mannie. Przedrukowujemy tutaj artykuł o arce przymierza, aby dać poznać, jakie to skarby znaleźć można w tem dziele.

stusowéj tak w jéj naturze, jak i w działaniach na zewnątrz. W arce były tablice przykazań, Zakon Pański: w duszy Chrystusowéj jest obraz prawdy Bożéj, w ustach Chrystusowych wyraz Bozkich Jego przykazań, bo On przyszedł Zakon Boży ogłaszać, bo jest doskonałym Zakonodawcą, dającym nie tylko przykazania, lecz i łaskę do ich zachowywania, a co więcéj, On Sam przykładem Swoim pokazuje, jak te przykazania chować.

W arce było naczynie złote z trochą onéj manny cudownéj, na pamiątkę, którą się lud żywił na puszczy. W tabernakulum naszym mamy rzeczywistość: tu dzień w dzień zstępuje manna w obfitości do złotego naczynia, do cyboryum, do kielicha. Obok była ona cudowna laska Aaronowa, która sama jedna pośród dwunastu lasek każdego z dwunastu pokoleń, zazieleniła się, zakwitła i pokryła owocem, na znak, że Aaron wybranym jest na urząd kapłański. Wyobrażała więc Najśw. Sakrament, w którym Pan Jezus jest kapłanem oraz i ofiarą, ministrem i pokarmem, Arcykapłanem wiecznym Nowego Przymierza. Korona ona złota na skrzyni przypomina królewskość Chrystusa, która w Najśw. Sakramencie i tu już na ziemi chce wykonywać prawa swoje królewskie nad duszami i nad społecznościami, chce odbierać hołdy królewskie od ludów wszystkich, którymi się opiekuje, które żywi, prowadzi jako ojciec najmiłościwszy i Król najłaskawszy. Cztery one kolce, pierścienie z czterema drążkami, które w nich zawsze tkwiały, ażeby każdego czasu można nieść skrzynią, ilekroć było potrzeba wskazywać drogę, niebezpieczeństwo zażegnać, nieprzyjaciela pogromić, zwycięztwo zapewnić, wyobrażają onę chęć, pragnienie, rzekłbyś, passyą Najśw. Sakramentu, udzielania się, dawania każdemu, wszystkim, o każdéj godzinie. W sercu, w duszy Jezusowéj, którą zasłaniają postacie Hostyi, są pragnienia odwieczne, pragnienie, łaknienie udzielania się.

Ubłagalnia była miejscem, mieszkaniem, stolicą Anioła w zastępstwie Pana Boga. Pismo św. zowie go Panem, bo ten Anioł działał w imieniu Pana Boga; był tam obecny, czekał na przychodzących, żeby wysłuchać ich próśb i życzeń; tam wydawał swe wyroki, wyrocznie, rozkazy; tam rozmawiał z Mojżeszem twarzą w twarz. Tą ubłagalnią jest tabernakulum z Najśw. Sakramentem. Tu Bóg jest blizkim nas, tu oczekuje nas cierpliwie, tu przemawia do dusz naszych, tu je oświeca, pokrzepia.

Owi dwaj Cherubini, których skrzydła rozciągnięte tworzyły tron niejako, stolicę Anioła Pańskiego — to jakoby przednia straż wojska Anielskiego, które otacza tron Jezusowy na ołtarzu, w tabernakulum. Ojcowie święci nauczają wyraźnie, że zastępcy duchów niebie-

skich otaczają ołtarz w chwili konsekracyi, i asystują kapłanowi podczas rozdawania wiernym Ciała Pańskiego. I nie może być inaczéj, albowiem potrzeba, by Król Nieba i ziemi miał przy tronie swoim na ołtarzu straż duchów błogosławionych. Tam w Niebie wszystko wojsko Anielskie stoi u tronu Króla swojego — Aniołowie śpiewają mu pienia chwały i oddają pokłon — jedni odbierają rozkazy, dary, poselstwa, i z rozpuszczonymi skrzydły, prędsi od błyskawicy, przebiegają niezmierzone krainy królestwa — Kościoła Chrystusowego; drudzy zasię wracają tu ztąd i przynoszą, i składają u stóp tronu modlitwy i błagania wszystkiego, co prosi i wzdycha.

Wreszcie arka ona miała swoje zasłony, wyobrażenie zasłon, postaci eucharystycznych. — To zwierzchnia strona arki przymierza; musimy wejrzeć w samęż głębią tajemnicy.

Czemże była ona skrzynia w myśli, w planie Tego, który ją zbudował, kazał zbudować? Jakie jéj zadanie? Co działała?

A. **Arka Przymierza miejsce widoméj obecności P. Boga.**

Nasamprzód arka ona była miejscem mieszkania, widoméj obecności Boga wpośród ludu; miejscem modlitwy, bo arka ta, a głównie ubłagalnia była tronem miłosierdzia Bożego. Bóg nakazując Mojżeszowi zbudowanie arki, rzekł: *Uczynią mi świątnicę, i będę mieszkał w pośrodku ich.* Teraz chce ziścić obietnice Swe dane już Abrahamowi: *Postawię przybytek Mój w pośrodku was. Będę chodził między wami, i będę Bogiem waszym, a wy będziecie ludem Moim.* (Lev. 26, 11).

Ubłagalnia, ono wieko złote ponad skrzynią w ręku dwu Cherubinów zowie się tronem, stolicą Bożą, a samaż skrzynia podnóżkiem nóg Jego. Na tem miejscu Bóg chce przebywać, być blizkim, dostępnym w znaczeniu fizycznem i moralnem. Chce, by oczy Izraela na to miejsce były obrócone, by tu widziały tron obecności Jego, bo wie, że ta blizkość, ta obecność zmysłowa potrzebna jest, by serce jego, miłość jego i wiarę jego pozyskać. Chce, by go widziano z blizka, ale też chce i On widzieć z blizka, niejako dotykać się go. Chce, by lud był przekonany na wskroś, że Bóg słyszy głos jego, słyszy brzmienie, dźwięki modlitwy jego, chce ucho swoje nadstawiać na głos człowieczy. Słowem, Bóg nakazując zbudować skrzynią, dając jéj nazwę ubłagalni, chciał być obecnym człowiekowi, tuż niejako pod jego okiem, chciał być jakoby jednym z nas — mieszkającym razem pośród namiotów. Mojżesz wstępując do Namiotu, Przybytku, w którym znajdowała się arka, w poufnych, tkliwych rozmowach przedkładał Bogu wszelakie potrzeby ludu; znamy już jego dufność i energią

i śmiałość i wytrwałość — upór prośb jego, błagań jego. Do tego Namiotu nie wolno było wstępować ludowi. Późniéj, gdy arka stanęła na miejscu Najświętszem, przybliżali się aż do zasłony świątnicy, i tu prosili Pana, wołali do Pana, nucili pienia na cześć Pana, brali odpowiedź i oświecenie potrzebne. A jak Mojżesz, tak i insi wodze ludu czynili: Jozue, Sędziowie, król Saul, Dawid, Salomon. *Applica Arcam — Przystaw skrzynię Bożą* (I Księga Król. 14, 18) — to było słowo niejako sakramentalne — a znaczy to: Błagajcie Pana na miejscu mieszkania Jego, na ubłagalni, poradźcie Go się, przystąpcie doń, a Pan pomoże. Gdy król Salomon zbudował kościół, Pan przysiągł na nowo, że na ubłagalni mieszkać będzie po wszystkie dni; wyrzekł słowa, które niewymowną słodkością poruszają serca nasze, bo tak jasno i tak już blizko zapowiadają obecność Jezusową w Najśw. Sakramencie, słowa: *Oczy Moje będą otworzone i uszy Moje gotowe ku modlitwie tego, który się będzie na tem miejscu modlił. Bom obrał i poświęcił to miejsce, aby tam Imię Moje było na wieki, ażeby tam trwały oczy Moje i serce Moje po wszystkie dni* (II Paralip. 7, 15).

Tak więc arka ona była centrem (ogniskiem) modlitwy, gdyż była stolicą miłościwéj obecności Pańskiéj. Do niéj uciekał się lud i każdy żydowin we wszelakich potrzebach; była miejscem ucieczki we wszystkich utrapieniach, miejscem ratunku i pociechy i osłody na wszelkie smutki, trwogi i łzy. Buntuje się lud przeciw Mojżeszowi: Mojżesz ucieka się do Przybytku, pada na twarz przed Panem, wstaje pocieszony, bo Pan przepuścił ludowi. Jozue widzi, że znaczna część wojska padła trupem, a reszta myśli o rozsypce: bieży do Przybytku i woła: *Ach, Panie Boże, co rzekę, widząc Izraela nieprzyjaciołom swym tył podającego?* (Jozue 7, 7). Pan daje się przebłagać, odwraca gniew Swój od ludu: *I rzekł Pan do Jozuego: Wstań, przecz leżysz twarzą na ziemi?* (7, 10). Król Salomon daje silny wyraz ufności, jaką ma mieć lud do arki: *A więc to* — prawi — *podobna rzecz, aby mieszkał Bóg z ludźmi na ziemi? Jeżeli niebo i niebiosa nad niebiosy Ciebie nie ogarniają, jako daleko więcéj ten dom, którym zbudował?* W Sercu Bożem dostrzega bedenne źródło miłości, z którego wypływa ta obecność Pana Boga na ubłagalni, i jak gdyby w niem wyczytał odpowiedź na powyższe pytanie, dodaje zaraz: *Ale wiem, że ten dom uczyniony jest na to, abyś otworzył oczy nad nim we dnie i w nocy nad miejscem, na któremeś obiecał, że miało być wzywane Imię Twoje, abyś wysłuchał prośby sługi Twego i ludu Twego Izraelskiego* (II Paralip. 6, 18).

Takie więc jest pierwsze znamię arki pod względem historycznym:

to miejsce, gdzie Bóg obecny, gdzie chce wysłuchać prośby, gdzie chce okazywać dobroć Swoję, gdzie chce być ucieczką Izraelowi we wszelakich potrzebach, miejsce obecności miłościwego ojca, przyjaciela.

W Najśw. Sakramencie urzeczywistniło się, spełniło się, co było pod figurą, co arka figurowała. W tabernakulum jest Bóg obecny osobiście, tu tron łaski Jego i zmiłowania, tu lud chrześciański ma przedkładać prośby i modły swoje. Tu Bóg jest prawdziwie blizkim nam, jest przy nas, przy każdym z osobna, tu każdy może z Nim wprost obcować, przestawać. Do arki przymierza sam tylko arcykapłan lub głowa ludu miał przystęp, a to raz tylko w roku, wśród dymu, obłoku kadzidła — lud stał z dala, z dala i od zasłony oddzielającéj Święte od Najświętszego, przez tę zasłonę niejako zasyłał prośby swe do Boga, który, mimo swéj obecności, mimo dobroci, był jednak zawsze Panem straszliwego majestatu, Bogiem niedostępnym. Ale dla nas nie ma przedziału, nie ma zasłony: my zbliżamy się do samegoż tabernakulum, mówimy wprost do Pana, a Pan w niewysłowionéj łaskawości przychodzi do nas, wstępuje do świątnicy duszy naszéj, i tu jest w takiéj przyjaźni, w takiéj, rzekłbyś, poufałości z nami, jaka zachodzić może chyba między dwoma najserdeczniejszymi przyjaciołmi, między małżonkami, — i tu chce wysłuchać prośby nasze, skargi i użalenia nasze, chce dawać pocieszenia Swoje i wsparcie. — A nawet po za Komunią, po za tem zjednoczeniem przedziwnem — gdy w tabernakulum przebywa, jakżeśmy blizko Niego, jakże On blizko nas! My wiemy, że po za tą maleńką pozłacaną bramą przybytku, na któréj odbija się promień lampki wieczystéj, znajduje się Zbawiciel w osobie Swojéj, Zbawiciel, nie tylko jako Bóg, lecz i jako Człowiek; Zbawiciel, który ma serce człowiecze, serce, co kochało, rozrzewniało się, cierpiało, i cieszyło człowieczą uciechą. Wiemy, że to serce to serce syna, który miał matkę, tę matkę kochał, i tę matkę widział u stóp Swoich bolejącą. To serce to serce przyjaciela, który miał przyjaciół, tych przyjaciół kochał. To serce obywatela, co kochał swą ojczyznę, umarł dla jéj zbawienia, płakał nad jéj upadkiem, nad jéj zagładą. Wiemy, że Ten, który tam jest w tabernakulum, w puszce, w cyborium, patrzy na nas własnymi oczyma, słyszy nas na własne uszy — że oczy jego wciąż na nas otwarte, że to oczy najmiłościwszego ojca, najtroskliwszego pasterza; że uszy jego wciąż słyszą — słyszą i najcichszy szept wzdychań przytłumionych i łez spadających z powiek, bo to uszy miłosierne najwyższego Kapłana, Pośrednika każdéj modlitwy, postawionego od Ojca na to, by wszystkie prośby i wszystkie potrzeby ziemi Jemu przedkładał. Tutaj to więc urzeczywistnia się już nie pod

figurą, lecz w sposób zmysłowy, dotykalny, fizyczny, nieomal materyalny, przepowiednia o obecności Pana Boga w świątnicy Jego: *Oczy Moje będą otworzone i uszy Moje gotowe ku modlitwie tego, który się będzie na tem miejscu modlił.* Tu więc przed tabernakulum, gdzie obecny jest rzeczą samą, powinniśmy zanosić modły nasze z największą ufnością; mamy wprost Go prosić, liczyć na dobroć Jego, na cierpliwość, na wyrozumienie, na wszechmocność.

Niestety! tego nie czynimy, nie czynią nawet dusze najpobożniejsze — ku wielkiéj swéj szkodzie, ku wielkiemu — upokorzeniu Bozkiego Przyjaciela, mieszkającego w téj ubłagalni. Wielu woli uciekać się do Najśw. Panny, do Świętych, do Relikwii, do obrazów: czy gani się to? Bynajmniéj. Ale czemuż nie iść daléj, nie iść z ufnością aż do samego przybytku, aż do tabernakulum? Ten, który stworzył serce Maryi, i serce Świętych, Ten, który w nich i przez te serca kocha, działa przez nich, który tyle mocy i skuteczności daje nawet obrazom świętym — czyż Ten nie będzie jeszcze miłosierniejszy, i przychylniejszy, i dobrotliwszy, i wszechmożniejszy, gdy tu obecny Sam, w osobie Swojéj? A serce Jego żywe, serce bijące, czyż nie da się wzruszyć jeszcze prędzéj i jeszcze głębiéj, gdy przed Niem składać będziem prośby nasze, gdy wprost do Niego wołać będziemy? Jego Samego — Jezusa prosić wprost, toć to przecie tyle, co uznawać obecność Jego zakrytą, téj obecności oddawać hołd najgłębszy, hołd wiary i miłości — bo téj wiary nie zdołają odjąć, téj miłości oziębić, powstrzymać żadne zasłony, żadne opony postaci chleba. I gdy tu do Jezusa przychodzim, to widzi jawnie, że już przychodzim tylko dla Niego, że nie dajemy się odstręczyć i zrazić żadną próbą, którą musiał wierze naszéj nałożyć; że milczenia Jego nie bierzem za to samo, co nieświadomość, poniżenia za bezwładność, nieruchomości za śmierć. Azaliż to i w tym stanie eucharystycznym nie mówi: *Błogosławieni, którzy się ze Mnie nie zgorszą?* Błogosławieni, albowiem i Ja ich wyznam przed Ojcem Moim, jako Mnie oni wyznają przed ludźmi. Ja się też z nich nie zgorszę przenigdy, bo chociaż tacy ułomni, i słabi, i nędzni, i nadzy, i grzeszni — Ja ich uznam, Ja pójdę do nich, podźwignę ich, oczyszczę, zbawię. Boga utajonego w Najśw. Sakramencie uznać za Boga — toć cześć najchwalebniejsza, najmilsza, boć uznaję Go żywym, żyjącym, patrzącym, słyszącym, miłosiernym, choć zmysły moje mówią mi przeciwnie. A im więcéj takich, którzy tego nie rozumieją, tego nie czynią, nie przychodzą do Najśw. Sakramentu, a ja jednak przychodzę z wiarą, z ufnością, i nie dam się zwieść nikomu, nie dam uwieść zmysłom moim, — to, jakże to miłem musi być temu Panu

który był rzekł: *Pójdźcie do Mnie wszyscy, którzy obciążeni jesteście, a Ja was ochłodzę!* Te słowa rzeczone są na wszystkie wieki. A kiedy tak, tedy wszystkie pokolenia rodu ludzkiego, co obciążone, co upadają pod ciężarem dnia i upalenia, mają iść do Jezusa, mają szukać Jezusa w osobie Jego, nie już Aniołów, nie już Świętych, nie już nawet Matki Najświętszéj, ale samegoż Jezusa, Odkupiciela najsłodszego, Pośrednika wszechmocnego, Naprawiciela wszystkiego, Lekarza na wszelkie rany, Pocieszyciela na wszelkie smutki. A jeżeli Go nie znajdziem w Najśw. Sakramencie obecnego we własnéj osobie, sam na sam się z Nim nie rozmówim: to gdzież Go znajdziem, gdzie się rozmówim? Można powiedzieć, że Pan Jezus boleje, smuci się, cierpi, gdy doń nie przychodzim, boć wszakże w téj ubłagalni jest, mieszka, by wysłuchać wszelkie prosby i wołania nasze. Co nas dotyka, to i Jego dotyka — nie obojętne Mu nic. Czyżbyśmy do Jezusa mniéj mieli ufności, niżeli Izrael do Anioła Pańskiego, obecnego na ubłagalni? Czytamy w trzeciéj Księdze Królów i w drugiéj Księdze Paralipomenów, że gdy Salomon skrzynię Przymierza wprowadził do kościoła, stanął przed ołtarzem, i w obliczu wszystkiego ludu padłszy na kolana, i wyciągnąwszy ręce ku niebu, rzekł: *A więc mniemać mamy, że prawdziwie Bóg mieszka na ziemi? Bo jeśli niebo i nieba niebów Ciebie ogarnąć nie mogą, jakoż daleko więcéj ten dom, którym zbudował? Ale na to tylko jest uczyniony, abyś wejrzał na modlitwę sługi Twego, i na prośbę jego, Panie Boże mój, ażebyś wysłuchał prośby, które wylewa sługa Twój przed Tobą. Abyś otworzył oczy Twe nad domem tym we dnie i w nocy, na któremeś obiecał, że miało być wzywane Imię Twoje. Jeśli człowiek zgrzeszy przeciw bliźniemu swemu, a będzie miał jaką przysięgę, a przyjdzie dla przysięgi przed ołtarz Twój do domu Twego, Ty wysłuchasz na niebie, a uczynisz i rozsądzisz sługi Twoje, potępiając niepobożnego, a usprawiedliwiając sprawiedliwego. Jeśliby lud Twój Izraelski przed nieprzyjaciołmi swymi (boć będzie grzeszył przeciw Tobie), a czyniąc pokutę, przyjdą i modlić się będą, i odpraszać Cię w tym domu, wysłuchaj na wieki a odpuść grzechy sług Twoich i ludu Twego Izraelskiego. Jeśli będzie zamknione niebo dla grzechów ich, a modląc się na tem miejscu, pokutę czynić będą, wysłuchaj ich, a daj deszcz na ziemię Twoję. Jeśli się zaweźmie głód w ziemi, albo mór, albo susza, albo szarańcza, albo rdza, i utrapi go nieprzyjaciel jego, jeśliby kto z ludu Twego Izraelskiego modlił się, poznawszy karami i chorobę swoję, i wyciągnąłby ręce swe w tym domu: Ty wysłuchasz z nieba, a zmiłujesz się. Obcego też, który nie jest z ludu Twego Izraelskiego, jeśliby przyszedł z ziemi dalekiéj, dla*

Imienia Twego wielkiego i dla mocnej ręki Twojéj, a pokłoniłby się na tem miejscu: Ty wysłuchasz z nieba i uczynisz wszystko, o co Cię wzywać będzie on cudzoziemiec, ażeby poznali wszyscy narodowie ziemi Imię Twoje nad tym domem. A jeśliby zgrzeszyli przeciw Tobie, a rozgniewałbyś się na nie, a podałbyś je nieprzyjaciołom, i zawiedliby je w niewolą do ziemi dalekiej; a nawróciwszy się w sercu swem, czyniliby pokutę: Ty wysłuchasz z nieba, bo lud Twój jest i dziedzictwo Twoje. Tyś bowiem jest Bóg mój.

Tę wspaniałą modlitwę Salomon zakończył słowy: *Powstań, Panie Boże ku odpocznieniu Twemu, Ty i skrzynia mocy Twojéj!* Na tę modlitwę dał Pan odpowiedź: *Wysłuchałem modlitwę twoję i prośbę twoję: poświęciłem dom ten, abym tam położył Imię Moje na wieki, i będą tam oczy Moje i serce Moje po wszystkie dni.* — Przenieśmy się teraz w duchu do Wieczernika: oto Król Jezus, prawy Salomon, buduje Arkę eucharystyczną, wstawia ją w Kościele Swoim — spełnia jaknajdokładniéj onę figurę, bo mówi: *Zaprawdę, zaprawdę powiadam wam: To jest Ciało Moje, to jest Krew Moja, to czyńcie na pamiątkę Moję, aż przyjdę; a oto Ja z wami jestem po wszystkie dni aż do skończenia świata. O cokolwiek Ojca Mojego prosić będziecie w Imię Moje, to uczyni. Proście a weźmiecie, aby radość wasza była pełna* (Jan rozdz. 14 i rozdz. 16).

A kiedy tak, toć tedy z ufnością przystąpmy do stolicy łaski, abyśmy otrzymali miłosierdzie i łaskę naleźli ku pogodnemu ratunku (Do Żydów 4, 16)). Bo czyż śmiałby kto mówić, że arka ona starozakonna była potężniejsza, niżeli przybytek Nowego Zakonu? Że Anioł Pański, który tam mieszkał, czujniejsze miał oczy nad ludem, serce miłościwsze, niżeli Zbawiciel, który w Najśw. Sakramencie przebywa w Osobie Swojéj, w człowieczeństwie, które wziął na to, by pokazać jak dobry i miłościwy i kochający Bóg? Że lud on Izraelski więcéj pokładał ufności w Bogu, niżeli lud odkupiony, niżeli ten rodzaj królewski, którego dzieci wszystkie mają prawo przystępować osobiście, wprost z Jezusem rozmawiać i do serca Go przyjmować? Przystępujmyż więc do Najśw. Sakramentu — i przed tą arką ponawiajmy prośby króla Salomona — nużmy uszy Jego prośbami, odzywajmy się do serca Jego, bo na to ustanowion jest Najśw. Sakrament, by Jezus nas wysłuchiwał.

B. **Arka Przymierza wyrocznicą.**

Arka ona była także miejscem, gdzie Bóg objawiał wolą Swoję, dawał przepisy Mojżeszowi, gdzie był wodzem i hetmanem ludu swego

— tyle wieków naprzód wskazując onego Bozkiego Zakonodawcę i Wodza i Hetmana Kościoła w Najśw. Sakramencie.

Gdy wchodził Mojżesz do Przybytku Przymierza, aby się radził wyrocznicy, słyszał głos mówiącego do siebie z ubłagalni, która była nad skrzynią świadectwa między dwiema Cherubiny, zkąd też mawiał do niego (Num. 7, 89). Widzimy więc, że Mojżesz w każdéj wątpliwości miał wolny wstęp do Najświętszego, że tam słyszał głos mówiącego Pana. W obec tego, że Pan w każdéj wątpliwości, w każdem trudnem położeniu dawał przepisy, że lud z taką łatwością mógł radzić się Pana i odbierać wskazówki, woła Mojżesz: *Oto lud mądry i rozumny, naród wielki. Nie masz inszego narodu, któryby miał Bogi tak przybliżające się do niego, jako Pan Bóg nasz przytomny jest na wszystkie prośby nasze* (Deut. 4, 6).

Jozue, następca Mojżeszów, po nim Sędziowie, potem królowie znajdować tu będą oświecenie i poradę, jak rządzić ludem.

I w tem ona arka była figurą Pana Jezusa obecnego w Najśw. Sakramencie.

Pan Jezus ustanowił Najśw. Sakrament, aby był ogniskiem, centrem modłów naszych, tronem łaski i miłosierdzia, więcéj jeszcze, by był katedrą, kazalnicą nauki, by był wyrocznicą naszą. Tu chce być Prawdą i Drogą Kościołowi Swojemu i duszom, chce, byśmy Go tutaj pytali, radzili się, i tu On gotów dawać rady, natchnienia, rozkazy Kościołowi i duszom.

Idźcie — rzekł do Apostołów i do Kościoła — *oto dana Mi jest wszystka władza na niebie i na ziemi, i nauczajcie wszystkie narody, ucząc je chować wszystko, comkolwiek wam przykazał.* Czyż to nie ziszczenie, urzeczywistnienie onych słów Pańskich rzeczonych do Mojżesza: *Ztamtąd będę przykazował i będę mówił do ciebie, nad ubłagalnią, wszystko co rozkażę przez cię synom Izraelowym?*

Założyciel Kościoła, Głowa Izraela jest więc pośród Kościoła swojego — idzie z nim wszędzie. Idzie z Jeruzalem z Piotrem na podbicie świata; będzie przebywał w Antyochii, potem zamieszka w stolicy rzymskich cesarzy. Odkąd Piotr w Rzymie założy Stolicę swą wieczystą, Pan Jezus w Najśw. Sakramencie będzie tu mieszkał przy niéj — na téj Hostyi najświętszéj, którą Piotr będzie dzień w dzień poświęcał, utrwali się Stolica Jego. Ta Hostya będzie mocą jego w obec wysiłków prześladowców; ta Hostya będzie mu dawała oświecenie, żeby z nieomylną pewnością ogłaszał światu wolą Bożą, prawdy wiary i przepisy życia zbożnego. Ilekroć Piotr i następcy jego będą chcieli poznać prawdę i drogę, by ją światu ogłosić, wstępować będą do Przybytku

Przymierza, będą się radzić żyjącéj Wyrocznicy Słowa przedwiecznego, mieszkającego w ubłagalni złotéj, i znajdą tu Tego, który rzekł na wszystkie czasy: *Jam jest Droga i Prawda i Żywot*, i który tę obietnicę spełnia w Najśw. Sakramencie, odkąd wrócił do nieba. Gdy im będzie potrzeba Ducha św., światłości jego, darów jego, w tabernakulum znajdą Słowo ono, od którego Duch św. pochodzi i który powiedział: *Poślę Ducha, który od Ojca pochodzi, z niego weźmie i da wam, i nauczy was wszystkiego.* Tabernakulum — to Wieczernik on, w którym się wciąż odprawia Pięćdziesiątnica — Zielone Świątki — gdzie wciąż Duch św. zstępuje, dary swe wylewa na wszystek Kościół. Syn Boży w Najśw. Sakramencie wciąż posyła Ducha Swojego, który oświeca rozumy, serca rozgrzewa, mocy udziela. Mojżesz wydaje rozkazy, ale natchnienie, oświecenie bierze od ubłagalni, powtarza jeno to, co mu Bóg mówił. A że Pan obowiązał się na zawsze być z Kościołem w eucharystycznéj ubłagalni, więc głos Papieża będzie zawsze głosem prawdy, głosem pokazującym drogę bezpieczną.

Wszelako Najśw. Sakrament jest temże i dla każdéj duszy, czem jest dla Papieża. Nikomu innemu nie dana jest obietnica bezpośredniego poznania prawd Bożych, jak Papieżowi; jednakże wiemy, że do wszystkich, i do najmniejszych i do najniepozorniejszych w téj wielkiéj rodzinie chrześciańskiéj powiedziano jest: *Jam jest Droga i Prawda. Jam światłość świata, kto idzie za Mną, nie chodzi w ciemnościach.* Apostołowie przedstawiali chrześcian wszystkich czasów, gdy Zbawiciel mówił im, że im da poznać wszystko, co wziął od Ojca. A te słowa i te obietnice wyrzekł w Wieczerniku po ustanowieniu Najśw. Sakramentu, więc ten Sakrament jest ostatniem i najdoskonalszem objawieniem się Chrystusa, tajemnic Jego. Prawda, ewangelia głosi nam naukę i prawdę, Kościół potwierdza i wyjaśnia wszystkie słowa ewangelii; ale Temu, który jest Słowem i Radą, Temu, który przyszedł Sam opowiadać ewangelią, nauczać, prowadzić, podobało się obecność swą osobistą uwiecznić na ziemi. Dla tego w Najśw. Sakramencie chce wciąż powtarzać, ponawiać naukę Swoję, słowa, które był mówił za żywota śmiertelnego. Najśw. Sakrament to dalszy ciąg ustawiczny Wcielenia, więc jak życie Chrystusowe tu na ziemi uwiecznia niejako, tak i nauczanie Chrystusowe uwiecznia obecność i misyą Jego. I nie podobno, by słowo nie mówiło, światło nie świeciło, prawda nie przenikała, droga nie prowadziła, by Hetman nie był przewodnikiem: owoż jakkolwiek zakryty i utajony i jakoby nie istniejący Chrystus Pan w Najśw. Sakramencie jest wciąż Słowem spólistotnem, Słowem żyją-

cem, Światłością wiekuistą, Prawdą nieomylną, Drogą jedyną, jedynym wodzem Kościoła i rodzaju ludzkiego.

Nauczanie Chrystusowe w Najśw. Sakramencie dzieje się inaczéj, niżeli za żywota Jego na ziemi. Obecność tu Jego nie jest widoma, podpadająca pod zmysły, jest czysto duchową; więc i słowo Jego, nauczanie Jego — duchowe, nie działa na zmysły. Chrystus Pan wpływa, działa na dusze; wewnętrzny zmysł wiary zastępuje tu ucho; wewnętrzne oświecenie zastępuje brzęk słowa. Bo czyż ten Pan Jezus w Najśw. Sakramencie nie może dać się słyszeć wprost, mówić do duszy bez pośrednictwa brzęku słowa, nie może jéj oświecić, poruszyć, pouczyć, przekonać samemże światłem wewnętrznem? Owoż Ten, który rzekł, iż oświeca każdą duszę przychodzącą, Ten, który jest Duchem badającym nerki i serce; Ten, który jest świątłością dusz, światłością przyrodzoną i nadprzyrodzoną, światłością tak potrzebną, że nawet ci, co jéj przeczą, z niéj żyją, Słowo jest obecne w Najśw. Sakramencie, jest, by życie dusz utrzymywać, by je oświecać, bo dusze żyją światłością; by je prowadzić, bo życie bez przewodnika nie jest życiem, lecz błąkaniem się. I to czyni Chrystus Pan ustawicznie. Więc jakże nie przychodzić do téj wyrocznicy po światło w ciemnościach, które roztaczają pożądliwości nasze, nieporządna miłość własna?

Można to czynić w sposób dwojaki: przez modlitwę i Komunią św.

Upadłszy na kolana przed tą wyrocznicą, po prostu, z pokorą, lecz z wielką ufnością przedłóż myśli swoje, zamiary, pragnienia, wątpliwości, nadzieje i obawy, a tedy proś o radę, o wyrok. Ale proś gorąco i wytrwale. Jeżeli serce nasze czyste; jeżeli naprawdę szukamy woli Bożéj; jeżeli Jezus, którego nie można przecież oszukać, widzi, że naprawdę chcemy, przy pomocy łaski iść za Nim, tedy możemy być pewni, że w duszy naszéj stanie się światłość, Pan Jezus da odpowiedź, jeżeli nie wprost, to przez wypadki w życiu naszem, które się na dobro nasze obrócą, niech będą jakie chcą.

Ażeby jeszcze więcéj brać oświecenia, trzeba Pana Jezusa w Komunii św. przyjmować. Ten Najśw. Sakrament, który nam daje Ciało Chrystusowe, daje przecież i duszę Chrystusową, duszę, a więc rozum i mądrość i wiadomość i naukę. W Komunii św. pożywamy Chrystusa, który nauczał, który wszelką prawdę mówił, a każde słowo Jego to duch i życie, a żadne nie ginie marnie, lecz trwa na wieki; więc Komunia św. czyni nas uczestnikami światła, prawdy, wiadomości, mądrości Chrystusowéj. Jak oni dwaj uczniowie idący do Emaus, nie rozumieli tego, co im mówił w drodze Pan Jezus, zrozumieli dopiero po łamaniu chleba: tak i ewangelia, zakon Boży, przygody w życiu, boleści,

każdy głos Boży, który się do nas najrozmaiciéj odzywa — to wszystko będzie nam niezrozumiałe, znaczenia tego głosu Bożego, téj mowy Bożéj nie pojmiemy inaczéj, jeno w Komunii św., bo Komunia św. to światło wnętrzne, Słowo Boże, które wszystko tłomaczy i wyjaśnia. Gdybyśmy w ten sposób, przez modlitwę i Komunią św., pytali się o radę Jezusa, Boga rady wielkiéj, ilebyśmy uniknęli obłędów, omyłek, fałszywych kroków i żałosnych upadków! Tomasz a Kempis powtarza to samo:

„Niech będzie, Panie, imię Twoje błogosławione na wieki, który chciałeś dopuścić na mnie tę próbę i utrapienie.

Uniknąć go nie mogę, lecz potrzebuję uciekać się do Ciebie, abyś mię wspomógł i na dobre mi to obrócił.

Jestem teraz, Panie, w ucisku: nie dobrze jest sercu mojemu, trapi mię mocno cierpienie obecne.

I cóż powiem teraz, Ojcze dobrotliwy? Pochwycony jestem w ciasnocie. Wybaw mię z téj przygody.

Lecz dla tegoś ją na mnie dopuścił, aby się wyjaśniła dobroć Twoja; abym, gdy głęboko upokorzonym zostanę, przez Ciebie był wyzwolonym.

Niech Ci się, Panie, wyrwać mię podoba, bo ja nędzny cóż poczne i gdzież udam się bez Ciebie?

Daj, Panie, i tą razą cierpliwość. Wesprzyj mię, Boże mój, a największego ucisku lękać się nie będę.

Teraz zaś, cóż mam rzec, Panie? *Stań się wola twoja!* (Mat. 6—10). Jam aż nadto zasłużył na ucisk i utrapienie.

Trzeba, zaiste, abym je znosił; i abym znosić umiał cierpliwie, dopóki burza nie przeminie i lepsza chwila nie nastąpi.

Mocna jest wszechwładna ręka Twoja, i tę natarczywość możesz oddalić odemnie i srogość jéj uśmierzyć, abym pod nią nie upadł do szczętu, jak to i wprzódy częstokroć uczyniłeś ze mną, Boże mój, w miłosierdziu Twojem.

A im trudniejszą dla mnie, tem łatwiejszą jest ta zmiana dla najwyższéj prawicy Twojéj.“

Wielkie to zaiste dobrodziejstwo mieć dobrego doradzcę. Mędrzec Pański powiada, że można mieć wiele życzliwych, ale do porady trzeba szukać jednego między tysiącami (Syr. 66). Roztropność wymaga, by nic nie czynić bez rady (32—24). Podobnież mówił Tobiasz do syna: *Proś Boga, by drogi twe prostował, a wszystkie rady twoje niech w nim przebywają* (4, 20).

Owoż kto pod tym względem wyrówna Jezusowi? Żaden doradzca,

ni ziemski, ni anielski. Nie tylko, że jako Słowo jest światłością doskonałą, chciał krom tego zwać się Radzcą. Od chwili Wcielenia na głowie Jego, w duszy Jego spoczął duch rady, rady przeobfitéj, pełnéj: ktokolwiek będzie chciał dostąpić łaski rady, z téj pełności Chrystusowéj brać musi. Przez Proroków już naprzód kazał sobie dawać imiona i tytuły, więc prorok Izajasz zowie go Radzcą, Aniołem wielkiéj Rady. Od wieków mieszka w Radzie, to znaczy, że Jezus posiada wiedzę, znajomość przyszłości, znajomość środków najodpowiedniejszych do ziszczenia planów, słowem, wszystko, co do rady należy, w jednym akcie, w jednym rzucie oka przedwiecznego, którem jest Onże Sam, boć jest Radą Ojca. I tę wiedzę Bozką, tę mądrość przedwieczną ma Hostya przenajświętsza, boć jest Słowem obecnem na téj ziemi.

A daléj: Najświętsza dusza Jezusowa wszystkie rzeczy widzi w wiedzy Swéj chwalebnéj, widzi myśli Boże i myśli ludzkie, teraźniejszość i przyszłość. Gdzie się zatrzymać musi i najdoskonalsza bystrość umysłu ludzkiego, i wszelki obrachunek i wszelka przezorność, — w obec przyszłości, w obec tajemnic serca, tam przenika wiedza tego Bozkiego Radzcy. Pan Jezus wie, jakie trudności i przeszkody napotka twe przedsięwzięcie, wie, jakich czynników potrzeba do przeprowadzenia go, więc On sam jeden może dać w sposób nieomylny radę dobrą i prawą, radę taką, któréj żadna przeciwność nie zdoła unicestwić.

Wreszcie, a to rzecz najważniejsza, Pan Jezus w Najśw. Sakramencie nie tylko drogę pokazuje, lecz i środki, by tą drogą iść: radzie Swojéj daje moc i skuteczność, przybliża, ułatwia osiągnięcie celu i końca, który naznacza. Ten Bozki Radzca więc nie tylko światłością jest, lecz i mocą; On razem z nami wstępuje na drogę, usuwa zawady, daje wytrwałość mimo wszelkich trudności, wlewa odwagę i nadzieję i cierpliwość tym, którzy go się szczerze radzą i wiernie za Nim idą. A nie tylko On Sam dopomaga — jako Król wszechmocny, na rozkazy Swoje ma niezliczone zastępy pomocników. Tymi pomocnikami są Matka Najświętsza, „Wspomożenie chrześciaństwa", są Aniołowie, są Święci, jest Kościół, są Papieże, Doktorowie, Biskupi, kapłani, Sakramenta. Te zastępy i szeregi pomocników, te wszystkie siły Pan Jezus, On Bóg Rady, utajony w Najśw. Sakramencie, umie poruszyć, pobudzić na pomoc duszom, które u stóp Jego szukają oświecenia i rady, które szczerze razem z Nim pracują i w Nim wszystkę pokładają nadzieję. A kiedy tak, to cóż znaczą ostatecznie i przeszkody i przeciwności i przeciwieństwa, i tak zwane niepodobieństwa ludzkie i chytrości szatańskie naprzeciw zamysłom i przedsięwzięciom,

którymi kieruje Pan wszechmocny wszystkiego stworzenia, który igra na okręgu ziemi, i czyni cuda bez miary i liczby, i dosięga od końca do końca mocno a słodko? I trudności, i przeszkody, i przeciwieństwa, i opóźniania — wszystko a wszystko obraca się na dobro tych, którzy się udają do wyrocznicy, do Jezusa w Najśw. Sakramencie.

C. Arka Przymierza moc Izraela.

Skrzynia Przymierza była nie tylko świątnicą modlitwy, obecności Bożéj, tronem rady i nauki i wyroków Bożych, ale była także mocą Izraela, warownią, w któréj lud mieszkał bezpiecznie. Pismo św. zowie tę arkę *mocą i pięknością* (Psalm 77, 61). Dzieje tego ludu wykazują, że téj arce zawdzięczał większą część zwycięztw swoich na polach bitwy: ona zdobyła Ziemię obiecaną, utrzymywała jedność ludu, bez któréj nastaje rozkład i śmierć. Pismo św. poświadcza wyraźnie, że tem wszystkiem była arka: *Ja będę, mówi Pan, murem ognistym w około* (Zach. 2, 6). I jeszcze dobitniéj: *Zbawiciel będzie w Nim położony mur i przedmurze* (Izaj. 26, 1).

Tak więc obecność Pana Boga w arce była podstawą i źródłem mocy dla Izraela, a w tem też figurą, proroctwem Najśw. Sakramentu.

Kościół moc swą bierze z obecności Boga utajonego w Najśw. Sakramencie. Jak ona arka, tak Najśw. Sakrament stanowi jedność Kościoła, a jedność, to pierwszy objaw i skutek mocy. Mając przed sobą Arkę Nowego Zakonu, Kościół pokonał wszystkich swych nieprzyjaciół, zwyciężył bałwochwalstwo, znużył prześladowców, zdobył świat.

Przypatrzmy się najpierw arce Starozakonnéj.

Pobyt na puszczy i zdobycie Ziemi obiecanéj, to jeden wielki cud, gdy sobie rozważym, ile to zarodków niezgody i rozdarcia znajdowało się w tym tłumie, który wyszedł z Egiptu, a z drugiéj strony, ilu miał do pokonania nieprzyjaciół, ile ludów pobić, a nawet wytępić. Dodajmy do tego, że za bunty lud Izraelski miał przez 40 lat przebywać na puszczy, przechować wiarę w Boga prawego i świętego, który przykazywał czystość, wstrzemięźliwość, podczas gdy dokoła rozpościerało się sprosne pogaństwo i bałwochwalstwo; więc ten lud miał do walczenia z dwoma nieprzyjaciołmi, z nieprzyjacielem zewnętrznym, zbrojnym, licznym, straszliwym, z nieprzyjacielem wewnętrznym, z dzikimi żądzami serca nieokrzesanego, swawolnego, zuchwałego. Bez cudu nie mógł się ostać ten lud: cud towarzyszył mu zawsze. Izrael szemrał co chwila, co chwila buntował się naprzeciw Panu, co chwila popadał w bałwochwalstwo. Wciąż wystawiony na napaści, niejednokrotnie pogromion, zdziesiętkowany, nad sam brzeg przepaści przywiedzion —

nigdy jednak nie zginął ni pod ciosami nieprzyjaciół, ni pod ogromem własnego niedołęztwa; wciąż się podnosi, goi swe rany, a ostatecznie wychodzi zwycięzko z téj walki podwójnéj. A gdzież źródło i przyczyna i powstania i zwycięztwa? Tem był sam tylko Bóg; była obecność Pana Boga, którego żadna niewdzięczność nie zdołała umęczyć, który zawsze umiał znaleźć odpowiednie na każdą chorobę lekarstwo, który miasto karać, przebaczał; obecność Pana Boga, który owszem cuda na cuda czyni, by zatwierdzić Swą wszechmocność. Ilekroć lud się sroży, ilekroć upada, dopuszcza się zbrodni, Mojżesz udaje się do Przybytku, do arki, i tu znajduje ratunek. Znajduje radę i pomoc, gdy ma ze skały wyprowadzić strumienie wody, gdy ma postawić miedzianego węża jako lekarstwo na ukąszenie wężów jadowitych: *Pan w około.*

Do największych cudów należy przejście przez rzekę Jordan i zdobycie miasta Jerycho. Przejście przez rzekę Jordan trzech milionów ludzi, i to w porze, gdy Jordan był wezbrany, gdy wody jego rozlały się daleko i szeroko po za łożysko, to przejście przypomina żywo ono cudowne przejście przez Morze Czerwone. W oczach ludzi było niepodobne, ale podobne u Boga, u Boga, obecnego na arce — ta arka szła na czele, i przeprowadziła lud bez straty: *Weźmijcie skrzynię przymierza, a idźcie przed ludem!* Na to hasło Jozuego, gdy kapłani, niosąc arkę, weszli w Jordan, stanęły wody przypływające na jednem miejscu, a które były niższe, spłynęły, aż do szczętu ustały. To był wielki cud mocy Bożéj, a narzędziem tego cudu była skrzynia przymierza.

Po drugiéj stronie wznosi się ogromne, potężne miasto warowne, Jerycho, „zamknione i opatrzone dla bojaźni synów Izraelowych.“ Wiemy, jak dobyte i skażone zostało to miasto: obchodzono miasto do koła z arką przymierza na czele, a natychmiast mury upadły. To niepozorne narzędzie, ta święta skrzynia obala miasto — słabość odnosi tryumf nad mocą, albowiem Pan był obecny i dawał jéj moc cudowną.

Pomijajmy dalsze wypadki i dzieje ludu i — arki. Ta arka będzie potem kamieniem węgielnym, na którym stanie Jeruzalem, stolica królestwa. Ku arce zwracać się będą spojrzenia ludu, ta arka będzie spójnią nierozerwalną tego małego ludku, który nie da się wywieść z Jeruzalem ni ponętą bogactw, ni chwałą podbojów dalekich. Jeruzalem to tyle co wszystek lud żydowski, a Jeruzalem to Sion, góra święta, któréj murem i przedmurzem Pan, miasto mocy, bo na nié, mieszkał Pan ogromnego majestatu, na ubłagalni arki przymierza. Słynny tłómacz Pisma św., Korneliusz a Lapide, z którego czerpiemy te uwagi i myśli, powiada, że arka ona prorokowała, wska-

zywała Kościół wojujący na ziemi, w którym Bóg rzeczywiście przebywa.

Najśw. Sakrament jest źródłem i ogniskiem wszystkiéj mocy Kościoła. Moc Kościoła! Któż przebiegając myślą dzieje Kościoła, nie zadziwi się na widok tego społeczeństwa, tego zgromadzenia, co dziewiętnaście już liczy wieków istnienia swojego? Ten Kościół, ta społeczność założona jest przez człowieka, którego sądy skazały na śmierć, który umarł śmiercią haniebną jako złoczyńca. Rozszerzało go, rozszerzało tę społeczność dwunastu rybaków bez nauki, bez powagi, bez znaczenia. To zgromadzenie składa się z ludzi wszystkich plemion i szczepów i narodów z wszystkimi niedostatkami, z wszystkiemi pasyami, z samolubstwem. Ten Kościół musiał staczać boje z szatanem którému dopomagało światowładne cesarstwo, nauka, wiedza, potęga, bogactwa, wpływy u góry, a u dołu wszystkie złe żądze człowiecze Owo ten Kościół tak słaby, tyle prześladowany, tyle kroć ujarzmiony — ten Kościół odnosi ostatecznie zwycięztwo, tryumfuje, i żyje, ściśle spojon w swych członkach, niepodzielny, nierozdarty, mimo działania pierwiastków rozkładających, spotęgowanych własnych członków, własnych dziatek obłędem i winą. Zkądże tedy ten Kościół czerpie swą moc? Z obecności Arki Najśw. Sakramentu, w którym obecny jest Pan, i ten Pan wszędzie i zawsze z Kościołem, idzie razem z nim. idzie na czele jego zastępów, Ten, który powiedział: *Ufajcie, Jam świat zwyciężył: Ja jestem z wami po wszystkie dni aż do skończenia świata.*

O tak, Najśw. Sakrament to moc Kościoła. Ażeby na łonie swem zatrzymać ludy, które ochrzcił, Kościół nie folguje zmysłowości jak Koran Mahometa, nie rozporządza brutalną siłą caryzmu, ni siłą rządów heretyckich, jak w Niemczech i Anglii. Naprzeciw prześladowaniom, które nigdy nie przestają go trapić od chwili narodzenia się jego aż po dni nasze, Kościół mógł stawiać jedynie męztwo Męczenników swoich i płodność łona swojego, z którego na miejscu jednego, rodziły się tysiące innych gotowych zawsze na śmierć męczeńską. I cóż? Prześladowcy poszli w niepamięć, Kościół stoi, dzień w dzień śle swych misyonarzy na nowe zdobycze, dzień w dzień stawia czoło nienawiści i gwałtom, dzień w dzień żywi świat, podnosi, oświeca, cywilizuje. I podczas gdy schizma grecka zapada w przepaść nihilizmu, krocząc drogą niewoli i ciemnoty; podczas gdy protestantyzm na tyleż sekt się rozpada, ile członków liczy; podczas gdy islamizm gnije w błocie nieczystości i zepsucia bez miary: Kościół Chrystusowy przedstawia światu widok olbrzymiéj rodziny, jednego serca i jednéj myśli, skupia-

jącéj się koło swéj Głowy, umiłowanéj więcéj niż ojciec, rodziny, w któréj starsi młodszych prowadzą za rękę, w któréj serca jednaką oddychają miłością, w któréj wszystkie wargi mówią jednym językiem, zrozumiałym dla wszystkich. Co za wzniosłe widowisko mocy i siły, nie téj siły, co się zowie pychą, panowaniem lub zaciekłością, lecz siły i mocy spokojnéj, majestatycznéj, zawsze czynnéj, zawsze płodnéj, jako żywy obraz onéj mocy Bożéj, która wszystkie rzeczy mocnie a słodko utrzymuje i rządzi światem.

Jakże więc wytłómaczyć, że Kościół katolicki, pozbawion wszystkich żywiołów, co tworzą ludzką potęgę, a którymi inne kościoły mogą do woli rozrządzać, jak wytłómaczyć, że ten Kościół katolicki ostatecznie żyje, zwycięża, podczas gdy inne zamierają? Wytłómaczyć można jedynie tem, że Kościół katolicki posiada sekret i źródło mocy wszystkiéj — w Najśw. Sakramencie. Z niego Kościół czerpie swe pożywienie i życie swoje. Kościół katolicki sam jeden stawia Najśw. Sakrament publicznie, podnosi jako chorągiew nadziei, znak, pod którym gromadzić się mają wszystkie dzieci jego wśród najgroźniejszych niebezpieczeństw. Tym chlebem miłości posiła wciąż dziatki swoje, a ten chleb utrzymuje, odnawia w nich życie Boże, niszczy wszystkie zarody śmierci, a ten chleb, to chleb jedności, jednoczy wszystkie charaktery, wszystkie szczepy, dając toż życie i tęż nadzieję jednaką.

W tem owa wszystka tajemnica żywotności Kościoła; w tem tajemnica, że przeszedł nieskażon przez strumienie obłędów herezyi i obrzydliwości poganizmu, że zgruchotał warowną i zamkniętą twierdzę, Jerycho, bałwochwalstwa i poganizmu ukoronowanego: na przedzie szła skrzynia przymierza pośród synów Izraelowych.

Przypatrzmy się téj Arce Pańskiéj, temu wojsku Bożemu w pochodzie wieków. Wodzami jego byli kapłani. Idą. Na piersi niosą Arkę, Najśw. Sakrament. Stawiają czoło pogaństwu. Gdziekolwiek postawią tę arkę Nowego Przymierza, ta ziemia będzie zdobytą. Ażeby obalić ołtarze Grecyi i Rzymu, dosyć będzie, gdy na stole rozpostrzą prześcieradło, wymówią słowa święte, na ubogim jakim ołtarzu postawią Arkę eucharystyczną, najnędzniejszą strzechę zamienią w Namiot: a owo runą posągi fałszywych bogów, zamilkną ich wyrocznie, wyludnią się ich świątynie, a wyznawcy ich poczną się gromadzić koło nowego ołtarza, i utworzą świętą rodzinę dzieci Bożych. Pogaństwo będzie szukało ratunku w przemocy, w gwałcie, podżegnie swych cesarzy, starostów, będzie dyktowało krwawe nakazy, katom swym poda do rąk oręż najokrutniejszego prześladowania: nowy Izrael musi kryć się w katakom-

bach — dzieci jego wciąż gonione jako dzikie bestye. Nie bójmy się! W katakombach znajdą Namiot, Przybytek przymierza, i arkę.

Kto nie mógł ujść pogoni, ginął od miecza, od kłów i pazurów lwów i tygrysów, ginął śmiercią najboleśniejszą, na jaką tylko zdobyć się mogła przebiegłość barbarzyństwa. Straszne to rzeczy! Zdawało się, że wyznawcy Przybytku muszą się ugiąć, muszą upaść, i skończy się dzieło Chrystusowe. Tymczasem oto o pierwszym świcie, o saméj północy wychodzą cienia jakieś z katakomb, wchodzą fortelem lub za garść złota do więzień, całują więźniów, skazańców na śmierć, podają im chusteczkę płócienną, starannie złożoną: — męczennicy padają na kolana, odwijają z czcią najgłębszą tę chusteczkę, kładą do ust to, co w niéj było złożone — i wstają pełni mocy i męztwa, i śmieją się z mąk i tortur, gotowi resztę krwi wylać w obronie wiary... ujrzeli, przyjęli Najśw. Sakrament, chleb mocnych, Boga mocnego — i teraz już nic ich nie złamie.

Kościół wyszedł zwycięzko z ognia krwawych prześladowań.

Przychodzą ludy dzikie, barbarzyńskie z dzikimi popędami, ciemne. Kościół podnosi Arkę, daje ją do rąk Biskupom, których wysyła do Niemiec, do Anglii, do Irlandyi z błogą nowiną: moc Sakramentu o tak niepozornych postaciach tryumfuje nad barbarzyństwem — urabia je, przekształca na apostołów, na mnichów, na sztukmistrzów, co ziemie swe ojczyste pokryją tumami i ołtarzami na chwałę Boga mocnego, który ich zwyciężył. Z tą arką pójdą Krzyżownicy na zdobycie Ziemi świętéj, Sobieski pójdzie pod Wiedeń, przeleżawszy krzyżem całą Mszą świętą, i przyjąwszy Ciało Pańskie. Kolumb odkryje Nowy Świat.

Tak więc Arka przymierza szła wszędzie na czele Kościoła na zdobycie świata, bo świat dziedzictwem jego, Ziemią obiecaną.

I po dziś dzień nie inaczéj: Ojciec Synowi Swojemu poprzysiągł, że Mu odda wszystkie narody pod berło Jego, Jego dziedzictwo i królestwo: Kościół przysposabia, gotuje Chrystusowi to dziedzictwo i to królestwo przez Najśw. Sakrament. I dla tego niezwyciężony, albowiem *Zbawiciel mur jego i przedmurze.* I napisano jest: *Imię miasta od onego dnia: Pan tamże* (Ezech. 48, 35).

Przekleństwo za świętokradztwa w obec sądu świata.

Kardynał Wiseman w ocenie dzieła Spelmana: „świętokradztwo i jego historya", tak pisze o tem: „Może ono być aktem nagłego gwałtu, dziełem chwilowéj namiętności; święte miejsca mogą być sprofanowane, święte przedmioty połamane, zniszczone i skradzione przez żołnierzy rozszalałych w wojnie albo z chciwości albo z wyuzdania... Do téj klasy świętokradztw można zaliczyć prawie wszystkie świętokradztwa starych czasów, które reformacyą uprzedziły. Spelman doszedłszy do tego okresu (reformacyi), woła słusznie: »Od strumieni przechodzę do oceanu niesprawiedliwości i świętokradztwa!« W tym bowiem czasie tego systematycznego, prawnego, zasadniczego, zimno obrachowanego, bez wahania się dokonywanego świętokradztwa nie uniewinniano wcale, lecz jawnie się do niego przyznawano, usprawiedliwiano, jako dobre dzieło chwalono. To świętokradztwo było jak najzwyczajniejsze, a obejmowało wszystkie możliwe gałęzie i formy zbrodni: dotykało Świętych, Kardynałów, Biskupów, kapłanów, duchownych, zakonników, zakonnice, biednych i bogatych, młodych i starych; katedry, opactwa, klasztory, zgromadzenia, śpitale, szkoły; dotykało dóbr duchownych, ziemi, budynków, dziesięcin, rent, jednem słowem wszelakiéj własności; przywłaszczało sobie do użytku zwyczajnego każdy poświęcony przedmiot i żelazo, kamień i drzewo, wieżą i dzwon, bieliznę ołtarza, szafy, tabernakulum, święte naczynia wszelkiego rodzaju; rabowało, niszczyło, paliło, burzyło... gwałtem lub z prawa. Nie pomijano żadnéj osoby, żadnego miejsca, rzeczy, na któréj tylko świętokradztwo mogło być spełnione A nikczemność ta podług pewnego planu ułożona i zupełnie przeprowadzona miała cel swój i zamiar. Król (angielski) i doradzcy jego pragnęli i dążyli do tego, aby się zbogacić i dzieciom i rodzinom pozostawić na zawsze ziemie obszerne i skarby bogate, które od wieków w kościele były nagromadzone. Zamierzali oni dosłownie z kamieni świętych »budować własne swe domy«, potomków swoich chcieli zbogacać rabunkiem na świętościach dokonanym... Pominąwszy karę, jaką, czy duchowną czy cielesną, ze względu na dobra... Bogu się podobało wymierzyć na bohaterów onych świętokradzkich zapędów, nie dziwmy się, jeżeli potem nastąpiło zupełne rozczarowanie w duszach zbrodniarzy. Jako naturalną karę za taki obrachowany chciwy rabunek możemy oczekiwać wygaśnięcia i upadku takich rodzin."

Wiseman wypowiada w ostatniem zdaniu jako przekonanie swoje:

że niebłogosławieństwo i nieszczęście ciąży na niesprawiedliwem posiadaniu majątku kościelnego — przekleństwo świętokradztwa.

Temu przekleństwu przeczy wielu, bardzo wielu je ignoruje. I tak przedewszystkiem protestanci. Nauczyciel prawa kościelnego Richter wypowiada zdanie: że Kościół katolicki wprawdzie przez sekularyzacyą na początku tego wieku wielkie poniósł szkody, ale jednak „teoryą o własności nieprzerwanéj tych majątków trzeba odrzucić jako prawnie nie dającą się utrzymać." Dove śmieje się nawet, „że tylko głupota Kuryi podziwienia godna w konsekwencyi" mogła żądać restytucyi dóbr kościelnych (1815). Od takiego zapatrywania krok tylko jeden do zuchwałego i depcącego wszelkie prawa własności zdania, że „w obec nagromadzonego bezmiernie bogactwa Kościoła katolickiego państwo ma tylko prawo konieczności obrony siebie", aby dobra kościelne sprzedać a „przez pomnożenie pracowitych właścicieli posiadłości ziemię oprocentować." Chociaż nie wszyscy protestanci tak daleko zaszli, jak dwaj przytoczeni, to jednakże pomiędzy wykształconymi wśród nich bodaj dzisiaj się kto znajdzie, któryby wierzył w to, że na świętokradztwie przekleństwo spoczywa; ponieważ wedle ich rozumienia majątek kościelny nie jest res Dei, pecunia Christi itd., lecz tylko własnością państwa lub gminy, zaciągniętą w hipotece na imię miejscowego kościoła. Ilekroć zaś ktoś upatruje w majątku kościelnym coś uświęconego, a jego uszkodzenie uważa za grzeszne i karygodne, wtenczas uważają wiarę w przekleństwo świętokradztwa za „bajkę mnichów, obliczoną na zbogacenie klasztorów i kościołów" (Back).

I w katolickim obozie nie brakło nigdy ludzi przyklaskujących temu zdaniu. Dość tu tylko wspomnieć sekularyzacye. Z tego będą wielcy zdawali sprawę; ale gorzéj jest z tymi, którzy o tem świętokradztwie wydawali i wydają sądy pobłażliwe i luźne. Już Benedykt XIV skarżył się na theologos et assentatores laxioris conscientiae (Const. *Ut primum*), którzy wmawiali w książąt, że nie można wprawdzie dóbr kościelnych sekularyzować, ale można je zmniejszać, mianowicie kiedy nie dobrze ich używają. Tak n. p. pisał jeden z katolickich autorów o świętokradztwie: „naturalnie nie może ono, ponieważ Kościół na wszystkie pytania co do tego punktu decydował na korzyść obecnych posiedzicieli, uspokajać sumień tych, którzy obecnie znajdują się w posiadaniu dawniejszych dóbr kościelnych." Kościół jednakże tak nigdy nie działał i tylko przyciśniony koniecznością i w pewnych tylko pojedyńczych przypadkach albo w sumie pewnéj ograniczonéj rezygnował z dóbr zabranych, ale rzadko bezwarunkowo.

W obec takich nauk obniżył się poziom grzechu świętokradztwa i znika coraz bardziéj wiara w karę Bozką już tu na ziemi za nie; nas też dla tego porywa coraz więcéj prąd laxioris conscientiae. „Świętokradztwo, jak niejedna inna zbrodnia, n. p. samobójstwo, stało się wedle nowszych pojęć rzeczą, która pod pewnemi niekorzystnemi lub korzystnemi okolicznościami sama z siebie się rozumie.“

Téj nowéj chorobie trzeba przeciwstawić to Memento: „J a k h i s t o r y a w s k a z u j e, z a g r o z i ł B ó g z a r a b u n e k d ó b r k o ś c i e l n y c h s z c z e g ó l n i e j s z e m i k a r a m i d o c z e s n e m i, które, jeżeli nie bez wyjątku, to zawsze tak regularnie dosięgają, że ogólnie rozpowszechnione jest przekonanie o szczególniejszem, na tym występku ciążącem przekleństwie i jako poważne upomnienie rozbrzmiewa ono pośród wieków i ludów.“

Takie jest przekonanie, że istnieje przekleństwo, a na świadectwo przytoczymy ludzi z świata i dokumenta, Biskupów, sobory i Papieży, a nawet i szlachetniejszych protestantów, którzy wierzą w nemezys, idącą za świętokradztwem.

I. *Świadectwo ludzi świeckich i dokumentów.*

1. Wiadomą to jest rzeczą, że Cobett, historyk angielski, przypisuje najstraszniejszy pauperyzm, uciskający w sposób przerażający niższe warstwy w Anglii, sekularyzacyi dóbr kościelnych i klasztornych. Twierdzi on stanowczo, że ówczesne ogromne zbogacenie skarbu państwowego i kół wyższych nie tylko nie przyniosło błogosławieństwa, lecz sprowadziło zubożenie i wszelakie nieszczęścia.

Spelman przytacza wyraźne świadectwa, przemawiające za tem, że społeczeństwo było przekonane o przekleństwie świętokradztwa. Przeżył on czas, w którym w świeżéj pamięci były jeszcze straszne rabunki dopełniane za Henryka VIII i jego następców. I on dzierżawił dwa opactwa, ale wyznał sam o sobie: „Sir Henry Spelman poniósł wielkie straty i nie do szczęścia zdał on się być przeznaczony; ale teraz czuje się szczęśliwym, że wyszedł z tego, i to dla tego, że uznał całą biedę tego, kiedy ktoś się targnie na miejsca poświęcone.“

Jak Spelman wówczas, tak i dzisiaj wierzy bardzo wielu Anglików. „To znaną jest rzeczą, pisali dwaj anglikańscy duchowni, że lud uważa prawie powszechnie, że opactwa, kościoły zrujnowane, kaplice zbezczeszczone posiedzicielowi tylko nieszczęście przynoszą.“ Jak w Anglii tak wierzą i utrzymują i w Niemczech. Kiedy jakiemuś posiedzicielowi wielkiego majątku nad Elbą bardzo niedobrze się powodziło i musiał to sprzedać i ustąpić innemu, który także tam szczęścia nie znalazł, powtarzał lud sobie: „to był majątek klasztorny.“

Na drapieztwa Filipa II w Hiszpanii wskazując, powiedział Jezuita Mariana: „Dziwić ani się trzeba, ani skarżyć, że podczas gdy dochody królewskie niezmiernie się powiększyły, a my stósunkowo bardzo wielkie skarby w handlu indyjskim i w corocznéj flocie srebra z Ameryki przywożącéj naszą własnością nazywamy, wszystkie stany jęczą pod wielkim podatków ciężarem; a nadto trzeba zauważyć, że wydatki ani w czasie pokoju ani w czasie wojny nie są wielkie. Myśmy teraz w większych kłopotach, aniżeli dawniéj przed wielkiemi zwycięztwami na lądzie i na morzu. Lud a nawet i ci, którzy nie należą do sfer niższych, przypisują te kłopoty temu, że święte rzeczy zostały zabrane, a z niemi równocześnie, jak mówią, potęga upada i bogactwa znikają.“

Nawet król Weithred powiedział na synodzie w Beccanelde (r. 694): „To obrzydliwe, jeżeli ludzie obdzierają Boga żywego i rozszarpują jego suknią i dziedzictwo. Ponieważ Panu Bogu rzeczy ziemskie w tym celu się poświęcają, aby poświęcający tem pewniéj zapłatę wiekuistą zyskali, dla tego, im lekkomyślniéj człowiek odbiera dziedzictwo króla odwiecznego, tem surowiéj bywa przez Boga karany.“

2. Za grabież zagroziły państwa klasycznéj starożytności, ludy chrześciańsko-germańskie wieków średnich i Kościół karami; Kościół zagroził ekskomuniką temu, ktoby grabieży wydać nie chciał. Starano się też udaremniać grabież, że fundatorzy i dobrodzieje kościelnych zakładów, przedmiotów Bogu lub Świętemu poświęconych, gruntów lub pieniędzy w zapisach swoich szczególniejszem przekleństwem zagrażali tym, którzyby rabować je mieli. Przekleństwo zaś to składali w ręce Boga mściciela, który miał za to dosięgać wiecznemi i doczesnemi karami. Te formuły przekleństwa już same dowodzą, że przeklinający był przekonany, że kary doczesne za grabież dosięgną. Takie przekleństwo tłomaczymy tem, że to samo, co czyni przeklinający, to samo czyni ten, który się modli, a który prosi, chociaż wie, iż Bóg daje.

Niech nam będzie wolno jedną z takich formuł przekleństwa przytoczyć dla bliższego zapoznania się z onem zapatrywaniem się ludzi na grabież. Kiedy Rigolden de Alfuma oddał dobra opactwa Stabbo „villa Germiniacum“, zagrabione przez przodków, wypowiedział Biskup w Lüttich Albert „in synodo sua“ (1104) uroczyście następującą formułę wyklęcia i przekleństwa: „W moc Boga Ojca wszechmogącego i Syna i Ducha św., w moc świętéj Bogarodzicy i Panny Maryi, św. Michała Archanioła i wszystkich zastępów niebieskich, św. Piotra księcia Apostołów i św. Remakla patrona naszego i wszystkich Świętych i w moc kanonów świętych ekskomunikujemy i wyklinamy, tak iż są wykluczeni

od wstępu do kościoła Bożego i wykluczeni z wspólności chrześciaństwa, wszystkich, którzy w miejscowości Germiniacum cobądź niesłusznego albo zbrodniczego przeciw nam albo przeciw Kościołowi naszemu uczynili i również tych wszystkich, za których radą, podnietą lub pomocą niesprawiedliwość lub grabież dokonaną została: I tak niech będą przeklęci w domu i na polu i wszędzie, gdzie chodzą i stoją, siedzą i leżą; przeklęci przy jedzeniu i piciu, we śnie i w czuwaniu; przeklęta niech będzie ziemia pod ich rękami, przeklęta praca i owoc ich ziemi, ich wyjście i wejście, przeklęty od głowy do nogi. Ich żony niech zostaną bezdzietnemi i wdowami. Bóg niech ich nawiedzi ubóstwem i głodem, febrą, zimnem i gorączką, miazmami i bólami (corrupto aëre et dentium dolore); niech ich porazi ślepotą, dotknie pomieszaniem rozumu i szaleństwem; w południe niech się błąkają i chodzą szukając jak inni o północy; Bóg niech ich ściga, aż zginą, ziemia niech ich poźre jak Datana i Abirona, żywcem niech się stoczą w przepaść i ze zdrajcą Judaszem, z Pilatem i Herodem niech zamieszkają w piekle — jeżeli nie wnijdą w siebie i Kościołowi Bożemu zadość nie uczynią. Tak niech się stanie, niech się stanie!“

Podobną klątwę rzucił Arcybiskup Odalrych w Rheims na tych, którzy katedrę zrabowali, — rzucił Biskup Sara z Urgel.

Ale nie tylko Biskupi wypowiadali w formie uroczystéj takie przekleństwa; duchowni i świeccy, kiedy czynili zapisy, dodawali podobne przekleństwa na tych, którzyby ich dotacye naruszyć mieli. W zapisie pewnego obywatela miasta Trewiru, który klasztorom dobra darował, czytamy klauzulę: „kto złamie to postanowienie, pozostanie bez błogosławieństwa.“ A Arcybiskup Trewirski Egilbert napisał na końcu dokumentu donacyjnego: „Gniew Boga, Apostołów Piotra i Pawła i św. Symeona spotka tego, który obali to moje postanowienie.“ Cesarz Henryk IV restytuując majątek opactwu Prüm, oświadczył, że każdego uzurpatora majątku „spotka gniew Boga i wszystkich Świętych.“

II. *Świadectwo Biskupów, Soborów i Papieży.*

1. Św. Grzegórz Turoneński był głęboko przekonany o przekleństwie za tę zbrodnię, bo i sam je widział i wiele o niem słyszał.

Opisując okropne spustoszenie okolic Tours i Poitiers, Limoges i Cahors, jakiego dokonał Chilperich w wojnie z Gundobaldem, pyta się, czemu taki straszny wyrok dopełnił się na tych okolicach i sam daje odpowiedź: „powróćmy do tego, co ich przodkowie i co oni sami uczynili. Przodkowie zwrócili się po kazaniu kapłanów od bałwochwalstwa do kościoła, ci kościół codziennie rabują... oni zbogacali kościoły i klasztory, ci burzą je i niszczą.“

Opowiada Święty dalej, że kiedy oddział wojsk Chilpericha przyszedł do klasztoru Latta, gdzie relikwie św. Marcina były przechowywane, i chciał przejść przez rzekę, aby klasztór zrabować, upominali go zakonnicy na drugim brzegu, aby zamiar porzucił, bo to jest klasztór św. Marcina. Żołnierze jednak klasztór zrabowali i ze zdobyczą znów przez rzekę uciekali. „Tymczasem na rzece zaczął okręt się rzucać i chwiać na wszystkie strony. Straciwszy ster, zatknęli żołnierze na dno rzeki lance i chcieli tak odpłynąć. Każdy opierał się o lancę, która ostatecznie piersi przeszyła. Jeden tylko, który ich upominał, aby grabieży nie czynili, pozostał przy życiu. Jeżeli kto mniema, mówi Święty, że to przypadkiem się stało, niech sobie to rozważy, że jedyny niewinny wśród tylu winnych się uratował.“

Piotr z Blois, Biskup Turoneński, tak mówił o świętokradztwach: „Czy ci nędznicy myślą, że Chrystus, który jest najwyższą sprawiedliwością, ze zniewag i świętokradztw każe sobie czynić ofiarę, albo że grabież dokonaną na dobre obróci?“ Surowiéj jeszcze odezwał się do innego świętokradzcy: „Datana i Abirona pożarła ziemia... Niech cię przerazi ukamienowanie Achama i ogień Chorasa... Kara innych (świętokradzców) niech cię pouczy, abyś podobnéj kary nie cierpiał.“

Błogosławiony Injuryozus, Biskup, kiedy król Chlotachar (w epoce Merowingów) rozkazał, „aby wszystkie kościoły jego królestwa trzecią część dochodów oddały do skarbu państwowego, sam jeden oparł się temu, chociaż wszyscy Biskupi dali temu folgę i powiedział: jeżeli chcesz zabrać własność Boga, to Bóg wnet królestwo twoje ci weźmie, bo nie godzi się, ze skarbu biednych, których ty wspierać powinieneś, napełniać swoje trzosy.“ Król odstąpił od zamiaru swego.

Podobnie postąpił sobie św. Bonifacy. Z synodu Moguckiego napisał on do króla Athelbalda, aby grzechu świętokradztwa się nie dopuszczał, bo jest wielką zbrodnią, grabić „pecunias Christi et ecclesiae“ i już na ziemi Bóg ciężko zań karze, jak to król mógł widzieć na książętach Ceolredzie i Osredzie, którzy za ten występek „rychłą i straszną śmiercią zginęli.“ Ceolred, twój przodek, zdeptał także prawa Kościoła. Kiedy dnia jednego z hrabiami swymi siedział przy uczcie wytwornéj, opadł go duch zły... tak iż bez żalu, spowiedzi i wiatyku pieniąc się, z demonami rozmawiając i kapłanów Bożych od siebie odpychając... do piekła poszedł. Tak samo stracił król Osred panowanie swoje i umarł w młodym wieku brzydką śmiercią“ (Baroniusz, Roczniki).

2. S o b o r y potępiają tak samo świętokradztwo. Trzeci synod w Walencyi (855) grozi tym ekskomuniką, „którzy się nie lękają zabie-

rać dóbr kościelnych.“ Szósty synod rzymski pod Pap. Synnachem (504) grozi świętokradzcom i zabierającym dobra kościelne w lennictwo taką samą karą, już to dla Kościoła samego, już też, aby świętokradzcy „nie ginęli (in ruinam incidant) i na wieczne potępienie nie byli sądzeni.“ Ruina przeciwstawiona tu wiecznemu potępieniu i wyraża kary doczesne.

Trzeci synod paryzki (557) grozi również ekskomuniką świętoburcom, tak jawnym jak i skrytym, którzy pod opieką „królewskiéj szczodrobliwości“ dobra kościelne w posiadanie wzięli. Biskupi nadto oświadczyli, że i to zachodziło, że świętoburcy „nagłą śmiercią zaskoczeni“ własność kościelną spadkobiercom swoim pozostawiali. „Placet, że i ci (spadkobiercy), jeżeli własności Bożéj (res Dei), rzecz poznawszy, nie oddadzą, mają być ekskomunikowani: bo nie godzi się, aby synowie pozostali w posiadaniu własności Bożéj, co najprawdopodobniéj było przyczyną rychléj śmierci ojców.“ Synod jest dla tego przekonany, że świętokradztwo jest przedsięwzięciem przeklętem i „niebezpiecznem“ (periculosa infestatio).

Synod w Troies rozciąga skutki tego przekleństwa i na koła nie bezpośrednio tem dotknięte. O świętoburcach mówi on: „Bóg nie jest z nimi.“ A potem mówi: „Jeżeli dla świętokradztwa Achama Izrael nie mógł nieprzyjaciołom czoła stawić, bo Bóg pogroził: nie będę z wami, dopóki nie zgładzicie winnego téj zbrodni, — jeżeli tedy dla jednego przestępstwa gniew Boży ściga cały naród tak długo, dopókiby przestępca z całym domem nie był zgładzony, cóż tedy może stać się z nami, którzy patrzymy się dzisiaj na tyle świętokradztw, tylu świętokradzców widzimy bez przeszkody spełniających niecne czyny. Oni się nie boją, a są bezczelni w bezbożnościach swoich! Z tego wynika, że gniew Boży dla tego na nas sprawiedliwie wybuchnął; a podczas gdy my wołamy do Boga, Bóg nas nie słyszy. Obłok postawił on przed siebie, aby modlitwa nasza do niego nie dotarła. Jak do Jozuego mówił: co krzyczysz do mnie! tak i na naszą modlitwę on mówi: nie wysłucham was, dopóki świętokradztwo od was odjęte nie będzie, a świętoburca nie będzie usunięty z pośrodka was. A my nie przestaniemy wołać do niego z Jozuem pobożnym i upominać świętoburców, aby winę swoją wyznali i naprawili i tak Bogu chwałę oddali... niechajby cierpliwości Bożéj nie nadużyli w zuchwałości swojéj... i nie wystawiali sobie, że ponieważ Bóg w cierpliwości swojéj aż dotąd pomiędzy sprawiedliwymi ich znosił, dla tego ujdą bezkarnie“ (Harduin).

3. Ostatecznie przytaczamy dwa orzeczenia P a p i e ż y. Mikołaj I dowiedział się, że kilku magnatów Akwitańskich dopuściło się święto-

kradztwa. Upomniał ich więc w liście, aby wydali zdobycz, chociażby ona nie własnym ich czynem, ale wskutek lennictwa królewskiego w ich ręce była przeszła i tak uzasadnił żądanie swoje: „Chociaż ziemia w całym obszarze swoim do Boga należy, to przecież rzeczy, które książęta pobożni i inni wierni dali na świętych miejscach, są szczególniejszą własnością Boga. Kto zatem bez trwogi tę własność bezprawnie zabiera, ten grzeszy oczywiście przeciw Bogu samemu i Bogu krzywdę wyrządza... i w Bogu znajdzie sędziego i mściciela. Jeżeli ci gwałtownicy i drapieżnicy się nie poprawią, natenczas spotka ich sąd surowy, jeżeli nie ziemski już, to boski. A jak straszna kara, mniemacie, musi tych spotkać, którzy przeciw Bogu samemu tego występku się dopuścili!" W końcu grozi Papież opornym ekskomuniką.

Ciężko doświadczony, przez świętokradzców z dziedzictwa Piotrowego wygnany, Pius VII wypowiada wyraźnie przekonanie swoje o przekleństwie świętokradztwa. Austrya obsadziła części państwa kościelnego i chciała wymódz na Papieżu, aby zrezygnował dobrowolnie z legacyi Ferrary i Bolonii. Ojciec św. opierał się. Na ostatniéj audyencyi oświadczył posłowi Ghislieremu pamiętne słowa, które się wnet spełniły: „Ponieważ cesarz uporczywie wzbrania się oddać, czego religia i sprawiedliwość się domagają, to nie umiem już, aby go więcéj pouczyć, nic więcéj powiedzieć, ponieważ najbardziéj przekonywające słowa i dowody wyczerpnąłem. Ale upominam majestat królewski, aby się miał na ostrożności, jeżeli do szafy swojéj suknie zawiesza, które nie są jego, lecz kościoła własnością, bo cesarz nie tylko cieszyć się niemi nie będzie, lecz one na jego własne suknie, t. j. na kraje dziedziczne moje przeniosą." Słowa Papieża wnet się ziściły: w dwa miesiące potem została stoczona bitwa pod Marengo; dom austryacki stracił nie tylko legacye (obsadzone przez siebie), lecz i Lombardyą.

III. *Świadectwa protestantów.*

Warto posłuchać także słów, co się odezwały z brzegów onego „oceanu świętokradztwa." W dawniejszych czasach nie brakło protestantów, którzy mając przed oczyma przekleństwo świętokradztwa, w nie wierzyli i je potępiali. Znana jest wściekłość Knoxa, z jaką przeciw Kościołowi występował, jego zapalczywość przeciw klasztorom, kościołom katedralnym, parafialnym i kaplicom. A jednak w pierwszéj księdze o dyscyplinie składa wyznanie przed radą tajną: „Nie mam odwagi schlebiać waszym wielebnościom, ale z bojaźni przed zatratą dusz waszych i naszych pragniemy tego, aby wszystkie ziemie kościelne mnichów były zwrócone i wszystkie inne dobra kościelne oddane."

Wyraźniéj przemawia radykał Kalwin: „Oni (t. j. katoliccy tec-

logowie) nazywają to świętokradztwem, kiedy się majątek kościelny na inne cele zużywa. Piszę się na to... i oświadczam, że nie mam zamiaru bronić wszystkiego, co po naszéj stronie się stało; przeciwnie wyznaję, że mi to jest wstrętne, kiedy widzę, gdy dochody kościelne nie bywają zużywane na cele, na które są przeznaczone. Wszyscy dobrze myślący podzielają ten żal ze mną... Wypowiadam to także jako przekonanie moje, że z pewnością ciężki sąd nad tymi się dopełni, którzy grabieży kościoła się dopuszczają, aby jako grabież to posiadać, co do kościoła należy."

Całe postępowanie Lutra, szczególniéj jego wybryki przeciw klasztorom, pociągnęły za sobą szalone świętokradztwa. Po dokonanych grabieżach umywał on ręce. I tak pisał on do gminy w Leisnig: „Tego nie biorę na siebie, że tacy chciwcy dobra duchowne sobie zabierają a mną się zasłaniają jako takim, który dał był powód do tego." I „jakkolwiek o to się staram, aby ten i ów szedł za moją radą... to jednakże, co do mnie należy, chcę uczynić i sumieniowi memu ulżyć, a ich sumienie obciążyć, aby nikt nie powiedział, żem milczał." Jednak daje w liście radę: „aby zwierzchność dobra klasztorne sobie zabrała"; oczywiście nie do użytku prywatnego panów radnych, ale aby z majątku „wspólna kasa" była utworzona. Po tem spodziewał się Luter, że kiedy to się rozgłosi, „upadną dawne instytuty, klasztory, kaplice, które aż dotąd pod imieniem służby bożéj wszelkiem bogactwem się napełniały."

Przekleństwo rad świętoburczych spłynęło wnet na dzieło Lutra, na „kościół ewangelicki" i sługi jego, tak że się skarżył i biadał: „dawniéj dawali wiele i pomagali kościołowi królowie i książęta, a teraz ograbiają go i rabują." „Nikt nie daje chętnie szeląga na ewangelią i urząd predykantów, owszem każdy kradnie i zabiera biednemu kościołowi, co mu w dawnych czasach dano. Chłopi na wsiach skarżą się, kiedy proboszczowi swemu płot mają postawić, przymuszają go, że sam krowy i świnie paść musi." Przyczyny tego jednak w sobie nie upatruje i nie przyznaje, ale innym grozi za świętokradztwo karą i przekleństwem: „Ci, którzy chcą być ewangelickimi, sprowadzają na siebie skąpstwem swojem, grabieżą kościołów gniew Boży." I „grzech i sąd tych, którzy kościół odzierają i duchowne dobra sobie przywłaszczają, jest ciężki i nieznośny; Bóg ich surowo ukarze."

Na innem miejscu gniewa się o to, że duchownym nie dają utrzymania i woła: „że to szatan gwałtem przez bezbożne władze i panujących w miastach i junkrów szlacheckich to sprawia, iż rabują i tam, gdzie dla tego nie ma miejsca, znoszą. Ale tak im to wyjdzie

na pożytek, jak psu trawa... Do tego djabeł pobudza dla tego tak gwałtownie, że w tym kraju chce z czasem ewangelią zupełnie przytłumić... Przed tym czasem, kiedy Papież jeszcze wielowładnie panował, nie było nikogo, któryby czegoś corocznie nie był dawał popom i mnichom. Od takich i innych... są oni przez ewangelią uwolnieni. I jak za to dziękują? To jest podziękowaniem,... że kradną i rabują... i zacierają ręce i cieszą się z tego... To pewna, że oni są gorsi od pogan i Turków. Ale jakie nieszczęście i jaka niedola na nich za to spłynie, tego wnet oni doświadczą. Stracą oni dobra cielesne i duchowne..." (*Erklärg des Galaterbriefes* VI, 6).

W swoich *Tischreden* mówi on: „Dr. Luther mówił razu pewnego, że jest prawdziwe przysłowie, Pfaffengut Raffengut i że majątek księży na nic się nie zda. I doświadczenie wskazuje, że ci, którzy dobra duchowne sobie przywłaszczyli, w końcu do biedy dochodzą i żebrakami się stają." I mówił potem, że Burckhard Hund, kurfyrst zwykł był mawiać: „My szlachta dobra klasztorne przyłączyliśmy do majątków naszych, teraz dobra klasztorne pochłonęły nasze majątki, że ani dóbr klasztornych, ani naszych majątków nie mamy. I opowiadał potem Dr. Luter piękną bajkę i mówił: Był kiedyś orzeł... Kiedy widział, że na pewnem miejscu Jowiszowi składano ofiarę, wzleciał i wziął szybko pieczeń z ołtarza i zaniósł ją młodym orlętom do gniazda... Ale przy pieczeni wisiał węgiel żarzący; kiedy ten spadł, zapalił gniazdo, a ponieważ orlęta latać nie umiały, spaliły się z gniazdem i spadły na ziemię. Potem mówił Dr. Luther, że tak zwykło tym iść, którzy dobra duchowne sobie zabierają, które przecież na chwałę Bożą i na utrzymanie urzędu kaznodziejskiego i służby Bożéj dane zostały; ci muszą gniazdo swoje i pisklęta, to jest majątki swoje utracić i nadto szkodę ponosić na ciele i duszy" *(Tischreden).*

Co „reformator" tak często i dobitnie wypowiadał, tego nie mogli zaprzeczyć zwolennicy jego. Przekonanie Lutra, że świętokradztwo jest grzeszne i przeklęte, nie wstrzymało zwolenników jego nauki od świętokradztwa, ale, ile z tego mieli korzyści, to wskazuje historya. Luter miał jednakże i w swoim obozie zwolenników téj teoryi. Tak oświadczył synod pomorski r. 1535: „co z dóbr kościelnych ruchomego i nieruchomego w miastach i wsiach zginęło, to ma być oddane... I będzie niesprawiedliwością, jeżeli to się nie stanie, jak ludzie mówią: „wzięte dobra duchowne na nic się nie zdadzą; jedno drugie zjada."

Przekonanie to u wszystkich, i heretyków i pogan wychodzi z dwóch przyczyn: 1) każde bezprawne przywłaszczenie sobie własności ma w przekonaniu wszystkich karę swoją w sobie, przekleństwo niesprawie-

dliwości — male parta male dilabuntur — male parta idą do czarta — jak nabyte tak pozbyte! 2) Dary ofiarowane czy to kościołowi, czy meczetowi, czy bóżnicy uważają się za rzeczy Bogu poświęcone, chociażby z jakichbądź pobudek były ofiarowane. W każdéj religii przypuszcza się, że tego, który zabrał rzeczy Bogu poświęcone, Bóg z pewnością już tu na ziemi dotknie. To się uważa za obowiązek Boga, aby nie pozwolił na to, iżby to, co mu wierni w pobożnéj intencyi złożyli, bezkarnie świętoburcy zabierali i bezcześcili. Bóg jest sprawiedliwością, a więc przekleństwo świetokradztwa regułą być by powinno. Téj konsekwencyi nie uzna chyba tylko bezbożność, albo panteistyczne, deistyczne jéj pokrewieństwo. Bezmyślny tylko może to przekleństwo uważać za nic nie znaczące albo za niemożliwe.

O Biblii w przekładzie polskim X. Wujka.

Coraz częściéj czytać się daje, że tłómaczenie Pisma św. na język polski, dokonane przez X. Wujka i r. 1599 w Krakowie drukiem ogłoszone, przez Stolicę Apostolską zatwierdzone zostało. Tymczasem, samo dzieło do tego wcale się nie przyznaje, w pierwszem bowiem wydaniu ma na tytule te tylko słowa: *Z dozwoleniem Stolice Apostolskiey*, które też w późniejszych edycyach stale powtarzano. W przedmowie tamże umieszczonéj, wydawcy Jezuici zaznaczają też co innego, mówią bowiem: „A to sie wszystko stało za dozwoleniem Stolice Apostolskiej, na którey na on czas siedząc Grzegorz XIII, świętej pamięci Papież, *dał nam na to przeżegnanie:* także i po nim inszy, y dzisiejszy Clemens VIII Papież, za staraniem J. O. książęcia y kardynała, J. M. X. Radziwiłła Biskupa krakowskiego, który otrzymał, aby rzecz tak dawno czekana y pożądana koniec swóy wzięła“ (rozdz. VIII). Najbliżsi więc świadkowie twierdzą, że jeden Papież dał na tę pracę swoje zezwolenie i błogosławieństwo, drugi toż samo ponowił. Udział przeto obojga był tylko w zatwierdzeniu à priori, to jest do pracy nad tłómaczeniem, nie zaś à posteriori, czyli do dzieła ukończonego. Inaczéj nie omieszkanoby na tytule położyć o tem wyraźnéj wzmianki, a na czele dzieła pomieścić dekret papiezki, tak pożądaną aprobatę obejmujący.

Przekład X. Wujka, według odezwy na początku dzieła umieszczonéj, Arcybiskup i Prymas Stan. Karnkowski *aprobuje i zaleca.* Nie czyniłby tego, jeśliby istotnie od Stolicy Apostolskiéj zatwierdzenie

miało, gdyż to bezwątpienia zdolne jest więcéj książkę zalecić niż aprobata jego. Wprawdzie pod koniec tenże Karnkowski kładzie słowa: „A to raczey przełożenie, jako katholickie, pewnieysze, y *od Stolice Apostolskiey pozwolone*"; lecz oczywiście w tym ostatnim wyrazie rozumie jedynie to, co Jezuici następnie w przedmowie swojéj dokładniéj objaśnili: zachętę i błogosławieństwo papiezkie. Komu zresztą wiadomo, jak w podobnych rzeczach oględną i ostrożną jest Stolica Apostolska, wymagać od niéj nie będzie zatwierdzenia biblii w języku, który dopiero niedawno przedtem stał się piśmiennym, nie miał ustalonéj gramatyki i dzieł rozgłośnych, ani znany był za granicami swojego kraju.

W jaki sposób X. Wujek pozyskał upoważnienie do przekładu Wulgaty na język polski, nie podano szczegółowo. Łatwo jednak wyrozumieć, że przyszło ono bądź przez generała, bądź przez kapłanów zakonu, a może nawet przez osoby obce zgromadzeniu, bo naówczas Polska częste miała z Rzymem stósunki: a wszystkich sprawy religii żywo zajmowały. Z przedmowy widać, że Kard. Jerzy Radziwiłł, znany ze swéj gorliwości, brał w tem udział także. Wszystkie ważniejsze dzieła w Kościele dokonywają się za wiedzą, zgodą i błogosławieństwem Stolicy św., słuszną więc było rzeczą, aby i ta, wcale nie małéj wagi praca, wymagająca wielu darów Ducha św., ręką Ojca chrześciaństwa przeżegnanie, i za jego modlitwą, szczęśliwe dokończenie otrzymała.

Nie wiemy, zkąd Michał Wiszniewski *(Hist. Lit. pol.* Kraków 1844, t. VI, str. 607, dop.) zaczerpnął wiadomość, że Klemens VIII i duchowieństwo polskie na soborze 1607 r. przekład ten potwierdziło. Być może, iż wziął to z rękopisu X. Siarczyńskiego (zm. 1829 r.), potem drukiem ogłoszonego: *Obraz wieku panowania Zygmunta III* (Poznań 1861, t. I, 126), gdzie czytam: „Przekład od Klemensa VIII Papieża i od całego duchowieństwa polskiego na sobór r. 1607 zgromadzonego, potwierdzenie pozyskał." Ksiądz Brown *(Bibliot. pisarzów assystencji pol.* T. Poznań 1862, str. 436) drugą tylko połowę zdania tego powtórzył, mówiąc: „Tłómaczenie to z rozkazu św. Stolicy Ap., pracą 15 lat uczynione, zostało pochwalone od Ojca św. Grzegorza XIII i potwierdzone od synodu piotrkowskiego w r. 1607." Za tymi poszło innych wielu. Mylne wszakże i to twierdzenie, bo na synodzie wskazanym o biblii najmniejszéj wzmianki nie ma. Nie było powodu, aby na synodach naszych o biblii rozprawiano, gdyż lud katolicki z ust kapłanów swoich, jako posłanników bożych, czerpiąc naukę wiary, nie miał w zwyczaju czytywania Pisma św. Tylko synod prowinc. z r. 1634 umieścił dekret Prymasa Jana Wężyka, potępiający wydanie biblii w Gdańsku 1632 r. Narzeka tam Arcybiskup, że biblia ta *sine licentia et appro-*

batione S. Sedis Apost. na język polski przełożona i wydana została, przyczem wspomina, że przeciwko bibliom heretyckim, pełnym błędów, *authoritate* Arcybiskupa Karnkowskiego wyszła biblia w tłómaczeniu X. Wujka. I ten więc synod wprost nie zatwierdza przekładu, a wcale nie wie o mniemanem jego zatwierdzeniu przez Papieża, lecz owszem takowe przyznaje samemu Prymasowi Karnkowskiemu.

Tyle tylko o powadze pracy X. Wujka powiedzieć możemy. Jest ona Wulgatą naszą i bodaj nigdy nią być nie przestanie. Wykazywano wprawdzie potrzebę nowego przekładu Pisma św. na język polski (cfr. *Pam. Rel. Mor.* r. 1861, Ser. II, t. VII, 241): lecz praca ta wymaga męża równego Wujkowi w znajomości Pisma św., Ojców Kościoła i teologii, posiadającego dokładnie języki hebrajski, grecki, łaciński i swój ojczysty, a raczéj męża głębokiéj pobożności i wytrwałéj pracy: tyle przymiotów jednego człowieka, trudno byłoby dziś w zbiorowem nawet znaleźć ciele. Z tego powodu przekład X. Wujka, niezawodnie i nadal pozostanie Wulgatą naszą. Język tam pełen powagi i namaszczenia, a jeśli miejscami nieco szorstki, wybaczyć trzeba, boć i łacina w Wulgacie kościelnéj wcale nie klasyczna, lubo od najbieglejszego swego czasu pisarza i znawcy mowy Rzymian pochodzi. Sądzimy nawet, że gdyby dziś dopiero przyszło nam tłómaczyć Pismo św., wiele miejsc nie udałoby się przełożyć z tą śmiałością, jak je u Wujka czytamy. Dzieło bowiem tak poważne jak Biblia, oprócz wiernego oddania myśli oryginału, wymaga nadto, ile można, dosłownego przekładu, który musi być nader zwięzłym. Tymczasem język dzisiejszy nie zniósłby tych dosłownie z łaciny branych przekładów Wujka i szukałby wyrażeń w szerszych opisach, które od litery pisma, a często od jego tajemnic odchodzą. Wiek, w którym Wujek przekładu dokonał, był do pracy téj najodpowiedniejszy, dla tego słusznie dziełem jego dotąd się szczycimy. Język nasz wtedy łatwo godził się z łaciną; — cechą jego była prawda i powaga, dwa ważne przymioty, na których zwykle zbywa językom wyrobionym w literaturze lekkiéj, na powieściach, romansach i tym podobnych, fantazyą, fałszem i obłudą okrytych utworach. Przestarzałych wyrazów w Wujku bardzo mało; starych form językowych nieco więcéj: te jednak nie rażą, łatwe są do zrozumienia i dziś jeszcze zachowane być mogą, dodają nawet mowie powagi, tworząc osobny niejako język biblijny, mowę boską. Tak też rzecz tę pojmował Wujek (czy wydawcy), kiedy w rozdz. XI przedmowy następującą daje przestrogę: „W samem zaś Pisma św. na język polski przekładaniu (kładziemy tu pisownię dzisiejszą), tak się zachowało, że słowo od słowa przełożono im najwłaśniéj być mogło, nic nie przydawając, ani ujmując,

ani odmieniając z Pisma św., a więcéj własności słów żydowskich, greckich i łacińskich, aniżli gładkości albo zdolności słów polskich folgując. Przeto, jeśliby się tu komu zdała polszczyzna gruba albo niegładka, niechajże wie, iż w Piśmie św. nie ma słówek pięknych patrzeć, ale saméj własności mowy, jako Duch św. przez swoje pisarze pisał: bo jest wiele takowych rzeczy w piśmie, które kiedybyśmy chcieli słowy gładkiemi i dworskiemi wymówić, nigdybyśmy sensu i wyrozumienia Ducha św. nie wyrazili. Jako się trafia heretykom często, którzy dla gładkich i pięknych słów, prawdziwego sensu Pisma odstępują: a ono w Piśmie św. żadne słowo nie jest darmo położone... Woleliśmy tedy po prostu z Duchem św. mówić, miasto z heretykami nowych słów używać.“

Mimo to w popularnych wydaniach ksiąg biblijnych, poprawki pewne, do jakich należy zastąpienie wyrazów przestarzałych nowemi, powinny być dopuszczane. Zwrócono już na to uwagę w przedmowie wspomnianéj do Biblii Wujka z r. 1599, w r. rozdz. VIII, gdzie za przykład podano starą pieśń „Bogarodzica“, katechizmem św. Wojciecha tam nazwaną, a przedstawiającą wiele wyrazów dawno wyszłych z użycia. Nie brak i nam dowodów na okazanie, jak od czasów Wujka język się odmienił. Wprawdzie odmiany takie nie następują nagle i nie są zbyt liczne, istnieją jednak. Dość przytoczyć owo katechizmowe określenie Komunii św., przedmiotu największéj czci i świętości religii. Niegdyś określano ją: prawdziwe ciało i krew Pana Jezusa pod *osobami* chleba i wina. Do objaśnienia wyrazu tego posłużą kazania X. Skargi (na św. Trójcę i na Boże Ciało). Potem mówiono: pod *przymiotami;* odkąd zaś wyraz ten utracił poważne swoje znaczenie, mówimy: pod *postaciami.* Wiemy też z doświadczenia, jak nieraz najniewinniejszy w znaczeniu swojem wyraz obudzić może w słuchaczu obce pojęcie, do którego żart i lekkomyślność aplikować go poczęły. Inne znowu wyrazy, słusznie zastąpione nowemi o przyjemniejszym dźwięku, przechodzą w śmieszne archaizmy. Wśród takich okoliczności nic dziwnego, że Pismo św., trzysta lat temu przełożone, wymaga niektórych odmian językowych. Praktyka sama stwierdziła to zdanie, przeciw któremu dotąd żaden poważny nie nastąpił protest. Dość porównać książki pospolicie *Ewangelijkami* zwane, obejmujące lekcye i ewangelie z ambony ludowi odczytywane w dni niedzielne i świąteczne, a pokaże się, iż one w wielu miejscach co do słów i wyrażeń odchodzą od pierwotnego tłómaczenia X. Wujka, oraz różnią się między sobą. Powagą Biskupów zaprowadzono w nich konieczne odmiany językowe. Takiem też jest *Pismo św. Nowy Testament* (Warsz. 1893) w świeżo zrobionem wy-

daniu X. Tom. Kowalewskiego. Poprzedziły go inne podobne, a między temi najbardziéj upowszechniony *Nowy Pana Naszego Jezusa Chrystusa Testament*, przedrukowany w Chełmie 1772 r., staraniem tamtejszych XX. Misyonarzy (lubo bez aprobaty właściwéj), zkąd tekst brano zwykle do ewangelijek. Te i X. K. warto mieć pod ręką, aby bez wprowadzania nowych odmian zachować już użyciem ustalone, niekiedy lepsze od własnych (np. Łuk. XI, 43 *siedzenia*, zamiast *stolice)*. Przy pracy też takiéj koniecznie trzymać się należy reguły, aby odmiany językowe zaprowadzać tam tylko, gdzie stare przybrały inne znaczenie, lub są dziś śmieszne i niejasne, oraz aby do tekstu nie wprowadzać objaśnień, które tylko parafrazom, albo komentarzom służyć mogą, jak to ma niekiedy wspomnione wydanie w Chełmie drukowane (np. Mar. II, 1—2). Wszystko, co dotąd mówiliśmy, odnosi się jedynie do poprawy języka w przekładzie X. Wujka, nie zaś do miejsc, któreby krytyka osądziła za mniéj zgodne z oryginałem lub wulgatą łacińską: téj strony wcale tu nie dotykamy.

W r. 1837 Arcybiskup gnieźnieński Dunin dał zachętę do nowego wydania Biblii Wujka z językiem poprawionym. Nie znajdując zaś ku temu dosyć sił we własnem, zbyt szczupłéj naówczas liczby duchowieństwie, odniósł się do Arcybiskupa warszawskiego Stan. Choromańskiego i na niego rzecz tę złożył. Wzięto się pilnie i umiejętnie do dzieła, w którem największy udział przyjąć mieli księża u św. Krzyża, posiadający wtedy seminaryum i kilku uczonych ludzi. Co prawda, im samym to polecono, lecz lękając się straty materyalnéj i odpowiedzialności za możliwą niedokładność wydania, wpłynęli na Arcybiskupa, że sam stanął na czele wydawnictwa, a im przydał do pomocy innych jeszcze kapłanów. Spodziewano się, że pod imieniem Arcypasterza egzemplarze dzieła prędko się rozejdą, a przewidywane niezadowolenie krytyków całkiem umilknie. Po kilku innych, dnia 27 grudnia 1837 w domu XX. Misyonarzy przy kościele św. Krzyża, odprawiono główne posiedzenie, na którem imieniem Arcybiskupa przewodniczył prałat Białobrzeski. Uczestniczyło w zebraniu czterech kapłanów zgromadzenia (między tymi X. Józef Pawlicki), oraz przełożeni warszawskich klasztorów XX. Pijarów, Dominikanów, Augustyanów, Franciszkanów, Bernardynów i Reformatów, którym przedstawiono pytania pod względem ekonomicznym i naukowym: na takowe dali oni zbiorowe rezolucye. Pomijamy wzgląd ekonomiczny, odnoszący się do sposobu drukowania i rozprzedania dzieła, oraz kontraktu z drukarnią, którą miała być firma Glücksberga. Pod względem zaś naukowym, czyli duchownym, jak się wyrażono w protokule, te zapisano pytania i rezolucye, warte przypomnienia.

a) Czy i jak poprawić tekst i przypiski; kogo do tego użyć, i jakie prawidło wskazać w tym punkcie ze wszystkich najważniejszym i bardzo trudnym? — *Rezolucya.* Tłómaczenie Wujka zachowuje się prawie całkowicie, wyjąwszy małą liczbę wyrazów już z użycia wyszłych, o czem wydawca przestrzeże w oddzielnéj na to przestrodze, umieszczonéj po przedmowie wydania, w tekscie zaś nic o tem nie wspomni. Przypiski stare opuszczają się, lub zmieniają nieco, według okoliczności. Lubo nowe przeciw błędom tegoczesnym uznano za potrzebne, jednak prawie jednomyślnie zgodzono się, aby ich nie dodawać, dla nadzwyczajnych przeszkód, które się usunąć w żaden sposób nie dadzą.

b) Jakiéj w wydaniu użyć pisowni; komu to, oraz i pod jakiemi warunkami powierzyć? — *Rezolucya.* Pisowni użyć wypada najnowszéj, wskazanéj w dziele pod tytułem: „O pisowni przez Delegacyą" etc. Zgromadzenie XX. Pijarów przyjmuje na siebie tę pracę w całym ciągu dzieła.

c) Kto się podejmie korrekty, rewizyi, superrewizyi, oraz odpowiedzialności za to? Także, jaki porządek zaprowadzić między korrektorami oryginału, pisowni i druku, aby jedni drugim nie przeszkadzali i wydanie nie opóźniało się? — *Rezolucya.* Korrektą zatrudnią się XX. Pijarzy z Misyonarzami, stósownie do przyjętéj na siebie pracy. W potrzebie mają przyrzeczenie pomocy od XX. przełożonych wyżéj wymienionych zgromadzeń. — Między korrektami taki porządek stanowi się, aby naprzód oryginał co do słów był poprawiony, potem idzie do korrektorów pisowni; to wszystko podpisuje cenzura rządowa, zkąd idzie do druku, a z drukarni pod trzech lub czterech korrektorów druku, obowiązanych dopilnować drukarza, aby we wszystkiem był od tych ostatnich zawisłym.

d) Czy potrzebne z Rzymu zatwierdzenie, i jakby je bez zwłoki i dlugich zachodów wyjednać przez uproszoną na ten koniec delegacyą, z osób miejscowych złożoną? Kogo na nią wybrać, lub prosić o umocowanie już naznaczonych sędziów drugiéj instancyi, albo Doktorów Akademii Duchownéj? — *Rezolucya.* J. W. Arcypasterz poda osoby do Stolicy Apost., aby im wyjednał delegacyą do przejrzenia i aprobowania tego wydania Biblii. Również JW. Arcypasterz uprosi JW. XX. Biskupów do zjednoczenia swoich aprobat, które w Rzymie przedstawione, otrzymają potwierdzenie najwyższe Ojca św."

Z przytoczonych powyżéj ustępów posiedzenia wspomnionego komitetu widać, że się poważnie na pracę przedsięwziętą zapatrywano i postanowiono dokonać jéj z należytą starannością. Godną być miała zatwierdzenia saméj Stolicy Apost. i stać się w ścisłem znaczeniu

Wulgatą polską. Smierć Arcybiskupa, w dwa miesiące potem wydarzona, rozwiązala Komitet wydawnictwa, jedynie powagą jego urzędu zawiązany, a tem samem zamiaru tak chwalebnego i pożądanego wykonać nie pozwoliła. *X. S. Ch.*

(Z *Przeglądu katolickiego*.)

Z pola kościelno-politycznych praw.

Kontrakty dzierżawne. Każdy kontrakt dzierżawny lub najmu musi być, żeby był ważny i sądownie mógł być dochodzony, na piśmie sporządzony, jeśli dzierżawa wynosi przeszło 150 M. rocznie. Dzierżawa gruntów, choćby przynosiła mniéj niż 150 M., musi być także piśmiennym kontraktem obwarowana, kontrakty zaś dzierżaw przynoszących 600 marek i wyżéj muszą być sądownie lub notaryalnie zawarte. Miarodawczą jest kwota rocznéj dzierżawy. Jeśli przepisana forma nie jest zachowaną, kontrakt jest nieważny. Gdy jednak na podstawie ustnie tylko zawartego kontraktu grunt lub budynek dzierżawcy jest oddany, dzierżawa i najm ważny jest na cały rok, ale nie dłużéj.

Uwagi i wskazówki pastoralne.

Czy duchowni mają obowiązek kościelne sprzęty, naczynia, aparaty, które są prywatną ich własnością, przekazywać testamentem na własność kościoła?

Papież św. Pius V wydał rozporządzenie, aby rzeczy kościelne (aparaty, naczynia św., mszały, graduały itd.) pozostawały zawsze własnością kościoła lub beneficyum, przy którym kapłan testujący był ustanowiony i przy którym umarł. Wiadomo jednak powszechnie, że duchowni temi rzeczami kościelnemi rozporządzają dowolnie, albo gdy wszystko zapiszą krewnym itd., ci ku zgorszeniu często bardzo wielkiemu, sprzedają to na aukcyach, nieraz żydom. Pochodzi to zapewnie ztąd, że wielu kapłanów tego rozporządzenia Papiezkiego nie zna, które do dziś ma prawną moc i w sumieniu obowiązuje. Odnośna konsty-

tucya Papieża św. pochodzi z r. 1567 i rozpoczyna się od słów: *Romani Pontificis providentia.* O treści konstytucyi, o ile sprawy naszéj dotyczy, mówi słynny kanonista Santi (*Praelect. jur. canon.* tom. III p. 225): „In paragrapho autem primo S. Pontifex decernit haec sacra utensilia deputata ad cultum divinum etiam in privato sacello relicta tempore obitus a praelatis, et a clericis quibuscumque, qui ecclesiam gubernarunt vel beneficium obtinuerunt, sive saeculare, sive regulare, pertinere ad ecclesiam, cui praefuit praelatus, vel in qua clericus habuit beneficium, licet ante obitum renunciaverit regimini ecclesiae, vel beneficio. Unde S. Pontifex *absolute prohibet*, quominus praelati et clerici inferiores beneficiati de hisce utensilibus in testamento disponant et si disposuerint, nullam et irritam dispositionem esse decernit. Quapropter nisi *specialem* facultatem a Summo Pontifice obtinuerint praelati et clerici beneficiati, cum derogatione Pianae Constitutionis, neque *ad causas pias*, neque favore aliarum ecclesiarum possunt per actum ultimae voluntatis disponere de sacris utensilibus, sed ea ipso jure applicata sunt, et incorporata censentur propriae defuncti ecclesiae.“ Rzecz jest jasna.

Za rządów Grzegorza XVI Kongregacyi św. Biskupów i Zakonników przedłożono w téj sprawie różne wątpliwości, które po jego śmierci w osobnéj konstytucyi Piusa IX z 11 września 1846, rozpoczynającéj się od słów *Quam illud primi*, rozwiązanie znalazły. Konstytucya ta wykazuje, że o abrogacyi postanowień Piusa V mowy być nie może. — Jeśli w obec tego ktoś zasłaniać się będzie zwyczajem, to najprzód zwyczaj ten nie jest tak powszechny, a potem nie tworzy on prawa zwyczajowego, gdyż do tegoż utworzenia potrzebna zawsze tak zw. *opinio juris sive necessitatis*, gdzie zaś nieznajomość jakiegoś kościelnego prawa istnieje, o utworzeniu się prawa zwyczajowego w obec odnośnego prawa mowy być nie może. Jeśli zaś duchowni dowolnie rozporządzali rzeczami kościelnemi w testamencie, to po największéj części czynili to tylko z nieznajomości owego rozporządzenia Piusa V. Rozporządzenie to ma cel bardzo mądry, ma zapobiedz sprofanowaniu poświęconych i w służbie Bożéj używanych rzeczy.

O téj profanacyi możnaby tysiączne opowiadać historye. Przytoczymy kilka. Przed niedawnym czasem umarł duchowny wysokie zajmujący stanowisko. Rozprzedano po nim wszystkie aparaty kościelne, na szczęście nie było aukcyi i żydów; rozkupili je głównie księża. — Inny duchowny otrzymał na jubileuszu od swych konfratrów kosztowny kielich. Umarł bez testamentu. Spadek znaczny zabrali krewni. Przez licytacyą sprzedali wszystkie meble a nawet i kielich na aukcyi sprze-

dać chcieli, tylko na szczęście pewien duchowny, krewny zmarłego, miał tyle wstydu, że ten kielich od innych krewnych prywatnie odkupił. — Opowiadają, że pewna siostrzenica Biskupa nosi jego pectorale, które Pius IX niegdyś temu Biskupowi sam na szyi zawiesił. — Jest to po prostu szkandal i takiemu nadużyciu chce prawodawstwo kościelne zapobiedz. Dodajemy, że tego rodzaju dary robią się zwyczajnie w zamiarze, choć nie wyrażonym głośno, że mają przypaść na własność kościoła. Że zaś świeckie prawodawstwo wcale téj papiezkiéj konstytucyi nie uwzględnia, lecz każdy duchowny jak świeccy dowolnie testować mogą swój majątek, jeśli naturalnym spadkobiercom się nie należy, tym więcéj w sumieniu jest obowiązany kapłan stósować się do prawa kościelnego, które ma tak wzniosły cel.

Jedna jeszcze uwaga: W odnośnéj konstytucyi jest mowa tylko o wyższych duchownych (praelati) i beneficyatach. Kto tedy beneficium nie posiada albo nie dzierżył, nie jest tem prawem związany, chociaż i taki duchowny powinien postarać się o to, aby rzeczy kościelne, w jego posiadaniu będące, pozostały na cele kościelne, a nie poszły pod młotek licytacyjny i dostały się pomiędzy żydów. Ponieważ zaś ksiądz taki nie ma obowiązku zapisywać tych rzeczy na korzyść pewnych kościołów, może je zapisać swoim przyjaciołom duchownym, klasztorom lub kościołowi dowolnemu. Chodzi tu przecie o poświęcone przedmioty i dla tego reguła prawna stósowana tu być winna: Semel Deo dicatum non est ad usus humanos ulterius transferendum (Reg. jur. 51 in VI).

KWESTYE TEOLOGICZNE.

Casus matrimonialis, w którym chodzi o małżeństwo zawarte *in articulo mortis*, a potem zaczepione, i o warunki ważności dyspens małżeńskich.

Następujący ciekawy przypadek podany został św. Kongregacyi Soboru do rozstrzygnięcia. Emanuel D. pochodzący z Barcelony, zamieszkiwał w Gracia od czterech lat w domu niejakiegoś Rosendo P., który miał córkę Carmela. Zawiązał on z nią stósunek miłosny, którego owocem było troje dzieci; jedno tylko z nich pozostało przy życiu. Emanuel zachorował śmiertelnie i przywołał proboszcza z ostatniemi Sakramentami. Ponieważ chory pragnął uregulować swój stósunek a czas naglił, proboszcz zajął się ich małżeństwem. Emanuel i Car-

mela byli jego parafianami, ojciec panny obecny temu dał swe zezwolenie; narzeczony nie miał ojca, matka była nieobecna. Osoby obecne a mianowicie ojciec Carmeli oświadczył, że pomiędzy temi osobami nie zachodzi żadna przeszkoda pokrewieństwa, dla tego małżeństwo chorego z jego konkubiną zostało zawarte w obec proboszcza i świadków. Po udzieleniu choremu ostatnich Sakramentów proboszcz spisywał akt ślubny, który prawo nakazywało przesłać władzom świeckim; przy téj czynności spostrzegł, że ojciec małżonka i dziad małżonki to samo nosili nazwisko. Przy wypytywaniu i dochodzeniu, czy nie zachodzi pokrewieństwo, wszyscy odpowiadali przecząco. Proboszcz nastawał na szczere wyznanie, oświadczając, że małżeństwo mogłoby być nieważne, lecz można zapewnić ważność, odnosząc się natychmiast do wikaryatu jeneralnego. Z dokumentów, które mu przedłożono i z opowiadań konkludował proboszcz, że obaj dziadowie małżonków byli siostrzeńcami (wujeczni lub cioteczni bracia), a ztąd pomiędzy małżonkami zachodzi przeszkoda czwartego stopnia pokrewieństwa.

Bez straty czasu udaje się proboszcz z ojcem panny do wikaryusza jeneralnego, otrzymuje dyspensę i powraca do chorego, ale zastaje go już nieprzytomnego, niezdolnego powiedzieć żadnego słowa. „Wonczas, tak opowiada proboszcz, w tym stanie konania usiłowałem chorego po kilkakroć przywołać do przytomności, aby mu dać zrozumieć konieczność objawienia swego konsensu; spojrzał na mnie umierający, z tego spojrzenia mogłem wnioskować, że mnie rozumie, lecz to nie mogło mnie zadowolnić. Starałem się tedy dać mu do zrozumienia, że jeśli nie może wyrazić ustami konsensu, wystarczy, by pochwycił rękę swéj żony. Chodziło o akt ważny i skutki doniosłe, i dla tego sądziłem mieć obowiązek wszystkie możliwe poczynić wysilenia, aby zyskać pewność moralną tego drugiego konsensu, gdyż co do pierwszego nie mogła zachodzić żadna wątpliwość. Mój wikary starał się następnie po kilka razy głosem mocnym przywołać go do przytomności, zapytując, czy pojmuje Carmelę za małżonkę, lecz tylko słyszeć było można westchnienie, które w braku czegoś stanowczego można było tłomaczyć sobie jako znak konsensu, lecz mogła to być tylko nerwowa konwulsya umierającego, który też wydał ducha w trzy lub cztery godziny późniéj.“

Po śmierci Emanuela śledztwo dokładniejsze wykryło, że stopień pokrewieństwa był czwartego stopnia dotykający trzeciego. Zapytywano wikaryusza jeneralnego, jaką miał intencyą przy udzielaniu dyspensy, a ten oświadczył, że według podanych mu przez proboszcza szczegółów udzielił dyspensę tylko od czwartego równego stopnia pokrewieństwa.

Matka zmarłego, która za życia syna stawiała stanowczy opór temu małżeństwu, wytoczyła proces w czerwcu 1881 r. o unieważnienie przed kuryą w Barcelonie. Kurya wydała pod d. 21 czerwca 1883 r. wyrok oświadczający, że małżeństwo zawarte przez Emanuela i Carmelę przed proboszczem św. Jana w Garcia 11 marca 1881 r. jako też następny akt rewalidacyi próbowany przez tegoż proboszcza, był nieważny. Carmela i obrońca małżeństwa apelowali do kuryi metropolitalnéj w Tarragonie, lecz ta potwierdziła wyrok instancyi pierwszéj. Apelacyą wniesiono do Roty w Madrycie, która po długich rokowaniach uznała małżeństwo za ważne.

Przedłożono tedy sprawę do ostatecznego rozstrzygnięcia św. Kongregacyi Soboru.

1. Adwokat usiłował dowieść, że małżonkowie nie byli in bona fide, bo znali dobrze pokrewieństwo, jakie ich ze sobą łączyło. Stawia sobie tedy dwie następujące kwestye: 1) Czy Biskup lub jego wikaryusz jener. może dyspensować w pewnych przypadkach od przeszkody pokrewieństwa w czwartym stopniu, albo raczéj w trzecim i czwartym? Czy ta dyspensa była udzielona faktycznie? Pierwsza kwestya dotyczy prawa, druga faktu. Co do pierwszego adwokat przypomina, że indulty należy ściśle tłomaczyć, co do drugiego, że dyspensa nie była udzielona, już to że proboszcz prosił tylko o dyspensę od 4 stopnia a nie od trzeciego i czwartego, a następnie wikaryusz jeneralny udzielił i tylko chciał udzielić to, o co był proszony. Rota w Madrycie oświadczyła wprawdzie, że tę dyspensę uważa za ważną od czwartego stopnia dotykającego trzeciego, lecz niesłusznie, powiada adwokat, gdyż w taki sposób byłaby dyspensa udzielona dla siostrzeńców, ważna dla wuja i siostrzenicy.

Następnie małżeństwo jest nieważne z braku konsensu, gdyż, aby małżeństwo było ważne, potrzeba, iżby konsens był sformułowany zewnętrznie. W braku słów można zadowolić się znakami, byle nie były dwuznaczne. Lecz opowiadanie proboszcza dowodzi, że te znaki były niepewne. Sam proboszcz oświadczył, że wątpi o konsensie w czasie drugiego aktu, a inny kapłan świadek tego ślubu w drugim akcie powiada, że „chory był w konaniu i bez przytomności.“ Z tego wynika, że małżeństwo jest nieważne.

2. Ciekawe bardzo są wywody obrońcy związku małżeńskiego.

Uważa on małżeństwo w trzech stadyach: *in fieri*, *in facto* i *finitum* przez śmierć jednego z małżonków. Aby osądzić ważność małżeństwa, potrzeba, wedle przypadku, nierównych dowodów: „majora nempe requiruntur quando agitur de matrimonio *contrahendo*, minora

quando disputatur de matrimonio *contracto*, minima quando res est de matrimonio morte unius vel amborum conjugum *dissoluto*.“ W pierwszym przypadku należy przeszkodzić, aby przyszłe małżeństwo nie było nieważne i trzymać się zasady: *tutior pars est eligenda.* W drugim przypadku małżeństwo zawarte ma za sobą favorem juris i nie można go uznawać za nieważne, chyba na podstawie pewnych dowodów. W trzecim nakoniec, najmniejsze powody wystarczają do uznania za ważne małżeństwo, któremu śmierć położyła koniec: gdyż nie chodzi już więcéj o małżeństwo, lecz tylko o jego skutki. Należy tu stósować zdanie Roty: *dec.* 668 *n.* 21 *part.* XIX *tom.* II *recen:* „Cum de matrimonii veritate et validitate incidenter agitur ad solum effectum legitimitatis prolis et successionis, leviores sufficiunt probationes.“

Dowody tymczasem na ważność małżeństwa Emanuela nie tylko nie są słabe i niedostateczne, lecz owszem bardzo mocne. Akt autentyczny, spisany przez proboszcza, potwierdza to; niepodobna bowiem przypuścić, aby umierający i jego młoda towarzyszka, chcieli byli w téj chwili odgrywać komedyą świętokradzką. Gdyby nawet przypuszczono, że obaj znali doskonale pokrewieństwo ich łączące, trzebaby jeszcze dowieść, że wiedzieli, iż to pokrewieństwo stanowi przeszkodę rozrywającą ich związek. Z procesu wykazuje się, że często zanoszono prośby do matki Emanuela o zezwolenie na małżeństwo, byłaby przytem niewątpliwie wzmianka o potrzebie dyspensy. Co więcéj dobra wiara kontrahujących i ojca młodéj panny jest formalnie poświadczoną przez proboszcza i jego wikarego, którzy obaj świadczą o bardzo dobrem usposobieniu umierającego i jego bardzo wyraźna wola zawarcia małżeństwa.

Wreszcie małżeństwo nie jest nieważne i z tego powodu, że istnieje moralna łączność pomiędzy małżeństwem, odkryciem przeszkody i udzieleniem dyspensy. Nie można twierdzić, że dyspensa jest nieważna, ponieważ wikary jeneralny dyspensował tylko od 4 stopnia równego. Pius V w konstytucyi *Sanctissimus* z 20 marca 1566 wyraźnie rozporządza: „Quod de cetero in quibuscumque dispensationibus quas pro matrimoniis contractis aut contrahendis, inter viros et mulieres invicem diversis prohibitis consanguinitatis aut affinitatis, aut mixtis, ex communi seu ab eodem stipite surgentibus. quicumque illi sunt, dummodo primum quoquo modo non attingant, gradibus conjunctos... *gradus remotior attendatur, trahatque secum propinquiorem, ac ob id sufficiet remotiorem tantum gradum exprimere.*“ To samo rozporządzenie, obszerniéj jeszcze wyłożone, znajduje się w konstytucyi Benedykta XIV *Etsi pastoralis.*

Nie można przytaczać braku konsensu ze strony Emanuela. Jeśli

nie jest pewnem, jest przynajmniéj prawdopodobnem, że umierający wyrażał swój konsens jak mógł, chociaż to było tylko w spojrzeniach i westchnieniach. Prawnie można zadowolnić się dowodami niezupełnie stanowczemi. Co więcéj uważać można ten konsens za pewny, że poprzednio dany konsens nie był odwołany. Dyspensa bezwątpienia ważna czyniła ważnym konsens, który trwał z obu stron, i nie brakło przy tem ani proboszcza ani świadków. Zresztą znaleźć nie można żadnych racyi, któreby wedle autorów nowy konsens czyniły koniecznym: pierwszy nie był wcale unieważniony przez znajomość przeszkód i effekt swój wykonał, odkąd dyspensa udzielona została; nie potrzeba się lękać, iżby konsens ten miał być odwołany; wreszcie podczas gdy w przypadkach zwyczajnych łatwem jest objawić na nową wolą kontrahowania, byłoby niestósownem powstrzymywać się od tego, tak tu byłoby niestósownem uważać za potrzebny nowy konsens, gdy zadowalniając się tym, który istnieje, zapewnia się skutki małżeństwa chcianego przez Emanuela.

Św. Kongregacya uznała te wywody obrońcy małżeństwa za słuszne i odrzuciła zażalenie matki zmarłego. *An sententia Rotae Matritensis sit confirmanda vel infirmanda in casu?* R. *Sententiam esse confirmandam.*

Casus moralis circa abortum.

Sempronia, virgo innocens et piorum parentum filia, cum vespere jam facto ex ecclesia domum rediret, a scelesti juvene in terram projecta violente defloratur. Altero die lacrimas copiosissimas fundens matri fatetur, quid acciderit. Haec autem vehementer timens, ne Sempronia foetu gravidata gravaretur ignominia, illico potum ei propinavit, cum putaret, nondum adesse foetum animatum adeoque nondum fieri occisionem hominis. Attamen postea scrupulis perterrita rem totam pandit confessario. Quaeritur:

1. Utrum mater egerit illicite?

2. Si affirmative, utrum censuram incurrerit?

3. Quid, si Sempronia *statim* post copulam patratam instrumento adhibito (v. g. spongia) semen virile expulisset?

Ad 1. Mater egit illicite tum objective tum, ut videtur, etiam subjective. Objective peccavit et quidem graviter, quia procuravit abortum, si non effective, saltem affective. Neque valet ratio, qua mater actionem suam conata est cohonestare Quoad peccatum abortus non valet distinctio inter foetum animatum (anima rationali) et foetum inanimatum. Dato enim et non concesso, foetum illo tempore nondum fuisse animatum, nihilominus mater dicenda est attentasse homicidium

directum, si non formale, saltem anticipatum, quatenus foetum illum prohibuit ab assequenda vita rationali, secundum communem naturae cursum ei debita. — Subjective etiam mater videtur peccasse, quandoquidem non videtur egisse in bona fide et cum conscientia certa. Qui defectus elucet ex eo, quod paulo post conscientiae sentit remorsus. Libenter autem concedimus, peccatum ejus propter perturbationem animi et inconsiderationem mentis subjective forte non fuisse grave.

Ad 2. Censuram mater minime incurrit, deficientibus duabus conditionibus. Imprimis enim, ut modo dixi, gravitas subjectiva peccati est vere dubia. Deinde dubium est dubiumque manebit, utrum effectus sit secutus, siquidem tempore, quo Sempronia conabatur expellere foetum, nondum constabat illam concepisse.

Ad 3. P. Lehmkuhl qui in suo opere (Theol. mor.) nullam fere solet negligere quaestionem, et qui in nullo fere etiam difficillimo atque insolitissimo casu absque eventu consulitur, etiam hunc casum ponderavit sagaciterque resolvit. En quae scribit (I n. 849): „Cognata cum abortu quaestio est, num liceat feminae vi oppressae semen virile exceptum adhibitis mediis *immediate* expellere. Dico: feminae vi oppressae; alias enim certum est, id non licere, quum malitia frustratae naturae in illa actione tum utique insit. Verum feminae *vi oppressae id licere*, *mihi certe probabile est*, si quidem ad semen virile excipiendum ipsa injuste coacta est, imo *injuria illa vim suam exercere pergit:* quare vim illam injuste continuatam seminis ejectione repellere potest. Neque hic periculum aliquid contra foetum forte conceptum committendi existit; nam vix probabile est, *statim* post copulam foetum concipi, et si revera, quando tentamen ejiciendi seminis fit, conceptio facta esset, merus conatus expellendi seminis foetum non laederet. Verum aliquid ultra facere, e. g. quod tenderet ad ejiciendum vel necandum foetum forte conceptum, statim a primo tempore post copulam plane est illicitum.“

De absolutione complicis in re turpi.

I. An aliquando sacerdos complicem in peccato turpi absolvere possit, quin excommunicationem incurrat?

II. An valida sit absolutio, saltem aliorum peccatorum si poenitens fuerit in bona fide, ut fit aliquoties quando de aliis peccatis reservatis agitur?

III. An incurrat excommunicationem sacerdos complex qui confessionem audit non tamen absolvit?

R. Videri potest prima responsio apud Gury (*Casus conscientiae.* De casibus reservatis. T. 2 n. 612) a quo desumitur quaestio. No-

stra autem responsio, non diversa sed in pluribus explicatior erit. Ideo:

Ad I. Excusatur ab incurrenda censura excommunicationis sacerdos absolvens complicem in materia turpi:

1. In articulo mortis, quando citra periculum diffamationis alius sacerdos advocari nequit. Secus vero, si sacerdos complex non studeat avertere periculum infamiae vel scandali quod sequeretur ex advocatione alterius sacerdotis; si tunc absolveret, non effugeret poenam, licet absolutio in tali casu sit valida „ne anima pereat.“ Ita Bened. XIV.

2. In eodem articulo mortis, si persona moribunda complex ex gravi ratione putatur sacrilege confessura apud alium confessarium (Ita communiter auctores).

3. In aliis etiam casibus extraordinariis, v. g. si diu desit confessarius cui persona complex sine *evidenti sacrilegii* periculo confiteatur, et simul ex diuturna abstinentia a sacramentis evidens infamiae vel scandali periculum sequatur. Contradicunt tamen nonnulli. Nihilominus videtur hoc esse probabilius, et in praxi tutum, ait Cl. Marc, dummodo confessarius moneat poenitentem de obligatione peccatum complicitatis apud alium confitendi: quia tunc absolvit directe tantum de aliis peccatis, et indirecte de peccato complicitatis, et quidem *ob gravem causam;* et insuper in eo non est temerarius ausus, de quo loquitur Benedictus XIV et qui requiritur ad censuram incurrendam.

4. *Ob ignorantiam* etiam *crassam* censurae, quia talis ignorantia excusat ab omni censura. Idem dic, si confessarius absolvat absque advertentia ad complicitatem peccati.

5. Si absolvat complicem qui peccatum complicitatis in confessione non declaravit. Ita respondit s. Poenitentiaria die 16 mai 1877 nempe: „privationem jurisdictionis absolvendi complicem in materia turpi, et adnexam excommunicationem, quatenus illum confessarius absolverit, esse *in ordine ad ipsum peccatum turpe* in quo idem confessarius complex fuit.“ Si peccatum complicitatis in confessione omittatur *voluntarie*, et ideo sacrilege, sacerdos complex, hoc advertens et absolvens, non incurrit quidem censuram, cum non absolvat a peccato turpi, sed graviter peccat, abutendo sacramento Poenitentiae, nec ipse absolvi potest, nisi praemissa gravissima exhortatione ut officium confessarii dimittere studeat, nec non imposita obligatione ut a confessionibus complicis in posterum audiendis omnino abstineat; monita etiam eadem persona complice, si denuo compareat, ut de peccato complicitatis et caeteris invalide confessis apud alium confessarium se accuset. Verba sunt s. Poenitentiariae. Si autem *involuntarie*, ideo inculpate, ex

parte complicis omittitur declaratio peccati complicitatis, non incurritur, ut supra, excommunicatio a confessario absolvente, et confessio non esset sacrilega, nec invalida. Imo valeret etiam probabilius absolutio, licet confessarius adverteret poenitentem inculpabili oblivione non confiteri peccatum complicitatis: quia etiam cum hac scientia verificatur eum non absolvere directe a peccato complicitatis."

Ad II. Si poenitens declarat in bona fide peccatum complicitatis apud confessarium complicem, absolutio erit valida in casibus supra expositis, nempe certo in articulo mortis, et quidem directe peccatum complicitatis remittit, et in aliis casibus, in quibus est *causa gravis*, *ignorantia censurae*, aut *inadvertentia*, indirecte tantum et cum obligatione illud apud alium confessarium iterum confitendi. Seclusa vero necessitate extrema vel gravi, etiam posita bona fide poenitentis, valida non erit absolutio. Deducitur ex verbis Bullae Benedicti XIV, ubi dicitur: „Sacerdotem complicem privari omni jurisdictione, ad socium criminis absolvendum, ita ut absolutio nulla atque irrita omnino sit, *tanquam impertita a sacerdote qui jurisdictione et facultate ad valide absolvendum necessaria privatus sit.*"

Ad III. Qui audit tantum confessionem complicis et non absolvit non incurrit censuram, quia censura fertur in *absolventes.* Incurreret vero, si absolutionem simularet, ut nuper declaratum est a s. Poeniten. 1 martii 1878, Congr. s. Officii 10 decemb. 1883.

Casus disparitatis cultus. Ważna to kwestya w dzisiejszych czasach i dla tego przypadek, o którym poniżéj mowa, zasługuje na rozpowszechnienie.

W pewnéj parafii austryackiéj mieszkał Żyd, który w r. 1880 chciał poślubić katoliczkę. Ponieważ narzeczona oświadczyła, że jest bezwyznaniową, wzięli ślub cywilny przed burmistrzem miasta G. Mimo to ci małżonkowie cywilni układ ze sobą piśmienny zrobili, że wszystkie dzieci po katolicku ochrzcić i wychować każą. Rzeczywiście też obecnie dwunastoletnia ich córeczka została ochrzconą i uczęszcza do szkoły klasztornéj. Matka od dawna żałuje swego odstępstwa od wiary i chodzi pilnie na nabożeństwa katolickie, a nawet — ponieważ u obcych księży się spowiadała — i do Sakramentów św. W niedawnym czasie urodziło się drugie dziecko, które przyniesiono do chrztu. Proboszcz odnośny odwołał się do swéj władzy duchownéj o wskazówki, jak ma sobie postąpić w tym przypadku. Ordynaryat wystósował do Stolicy Apost. prośbę, aby ze względu na okoliczności: że ci małżonkowie cywilni wszędzie za rzeczywistych małżonków uchodzą, ponieważ

przyrzekli dzieci swe po katolicku chrzcić i wychować, ponieważ żydowska strona piśmiennie oświadczyła swą zgodę na to, aby małżonka jego na łono katolickiego Kościoła powróciła, a w żaden sposób z nią rozstać się nie chce, udzielić raczyła dyspensę ab impedimento disparitatis cultus.

S. Officium udzieliło też głównie z powodów że: 1) matrimonium sic dictum civile jam initum ab anno 1880; 2) ob bonum prolis — ordynaryuszowi władzę, ut praevio juramento quoad implendas cautiones, praevia absolutione a censuris et impositis mulieri spiritualibus poenitentiis — dispensare valeat mulierem catholicam *ab impedimento disparitatis cultus*, ut valide, licite et legitime matrimonium contrahere possit cum Judaeo N. dummodo cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia praescriptis praesertim de amovendo a conjuge catholica perversionis periculo, de conversione conjugis ab illa pro viribus curanda ac de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino educanda et dummodo neque ante neque post matrimonium coram parocho catholico initum partes adeant ministrum acatholicum."

Na mocy téj władzy upoważniony został proboszcz przez Ordynaryusza do rozgrzeszenia najprzód małżonki, po złożeniu żądanéj przysięgi, ab haeresi formali et ab excommunicatione i do przyjęcia napowrót na łono Kościoła katol. Następnie za dyspensą od zapowiedzi w obecności dwóch zaufanych świadków ślub kościelny został zawarty.

Ponieważ tego rodzaju wypadki w czasach obecnych, gdzie tylu ludzi jest niechrzconych, mogą się dość często wydarzać i ponieważ w ten sposób i spokój sumienia osób od Kościoła odpadłych i zbawienie dzieci zapewnić można, radzimy pasterzom dusz, aby w danym razie korzystali z téj wskazówki i wnosili przez ordynaryat prośby do Stolicy Apost., która uwzględniając obecne stósunki, powolniejszą jest do udzielania dyspens od imped. disparitatis cultus, aniżeli dawniéj.

DEKRETA ŚW. KONGREGACYI.

Św. Kogregacyi Propagandy. *S. Communio a fidelibus latini et orientalis ritus suscipi potest alieno ritu, si una in loco est ecclesia, unus sacerdos.*

In variis catholici orbi regionibus, in quibus diversorum rituum fideles permixti inveniuntur, deplorandum sane est saepius nonnullos

proprii ritus ecclesia et sacerdote destitutos manere. Ex quo fit ut quidam ex illis propriae devotioni satisfacere, nec non christianae vitae fervorem per sacramentorum frequentiam conservare et augere desiderantes, ex difficultate s. Communionem sumendi in proprio ritu, a s. Sede privilegium communicandi in ritu alieno etiam extra casus a jure permissos continuo expostulent; alii vero quam plurimi propter eamdem rationem inducantur potius ad diuturnam Sacramentorum incuriam cum maximo eorum vitae spiritualis detrimento.

Hisce recursibus ac malis effectibus permota, haec s. Congregatio de Propaganda Fide pro negotiis ritus orientalis per opportunum aliquod ac salutare remedium iisdem occurrere voluit. Hinc de consilio Emorum Patrum praedictae s. Congregationis, SS. D. N. Leo PP. XIII referente R. P. D. Augustino Archiep. Larissensi, s. Congregationis de Prop. Fide Secretario, in audientia diei 2 julii anni 1893 sequens decretum edi et expediri mandavit, nimirum:

Quo utilius frequentia promoveatur SS. Sacramentorum, quae efficasissima sunt media a Christo Domino instituta ad procurandam salutem animarum, et quo opportunius duplex illud praedictum inconveniens de medio tollatur, omnibus fidelibus cujuscunque ritus, sive latini, sive orientalis, degentibus in locis, in quibus non sit ecclesia aut sacerdos proprii ritus, facultas in posterum a S. Sede conceditur SS. Communionem, non modo in articulo mortis et pro paschali praecepto adimplendo, sed etiam quovis tempore, devotionis gratia, juxta ritum ecclesiae existentis in praedictis locis, dummodo catholica sit, recipiendi.

Rmis Ordinariis committitur officium ut praesentis decreti notitiam ad suum quisque populum pervenire faciant.

Datum Romae ex aedibus ejusdem s. Congregationis, die 18 augusti 1893.

† *Fr. Augustinus*, Archiep. Larissien.
Aloisius Veccia, Secret.

Dekret Kongregacyi św. Officii, dotyczący ułatwienia procesu względem unieważnienia małżeństw mieszanych.

Dekret ten wydany najprzód dla prowincyi kość. kolońskiej, rozciągnął Ojciec św. na wszystkie dyecezye pruskie.

Decretum s. Officii

Illme et Rme Domine. Litteris die 18 decembris 1891 ad SSmum D. N. Leonem XIII datis Amplitudo Tua una cum Tuis Suffraganeis post descripta gravissima incommoda, quae ex causis matrimonialibus,

in quibus de nullitate matrimoniorum mixtae religionis civiliter tantum initorum agitur, in dies proveniunt, poposcit I, quis sit ordinarius coram quo processus hujusmodi instituendus sit, II qua summaria ratione idem processus hujusmodi instrui valeat praeter normas in Benedictina constitutione praestitutas.

Re diligenter discussa in Congregatione generali f. V loco IV diei 30 mensis proxime elapsi Emi Dni Cardinales una mecum Inquisitores generales respondendum censuerunt:

Ad I. Conjuges in causis mixtarum nuptiarum subsunt Episcopo in cujus dioecesi pars catholica domicilium habet; et quando ambo sunt catholici, quia pars haeretica in Ecclesiae sinum reversa est, subsunt Epo, in cujus dioecesi domicilium habet maritus.

Ad II. Supplicandum SSmo pro gratia, ad quinquennium, dummodo nunquam deficiat matrimonii defensor qui munere suo fungatur ad tramites juris, et extrajudicialibus saltem actis atque omni alio quo fieri poterit modo, suppleatur, ita ut nunquam desint clarae concludentesque probationes.

Tibi vero ac Suffraganeis tuis per Te significandum mandarunt Emi Patres, ne cessetis deterrere fideles a promiscuis connubiis civiliter ineundis uti graviter illicitis; ut doceatis simul opportune, gravius etiam illicita esse illa, quae corum acatholico ministro contrahuntur: *et praesumptionem stare non pro nullitate, imo vero pro validitate utrorumque matrimoniorum*, et in casibus difficilioribus recurrendum ad S. Sedem.

Quae quidem omnia cum a SSmo Patre adprobata fuerint, ea cum Amplitudine Tua communicare propero; ac Deum rogo, ut Te diu sospitem servet incolumemque.

Dno Archiepiscopo Colon.

Amplitudinis Tuae addictissimus in Dno.

Sig. R. Card. Monaco.

Romae, die 2 julii 1892.

Wiadomości literackie.

Dzieje Apostolskie opowiedział X. Jan Milczanowski, profesor dyec. zakładu teolog. o. ł. w Przemyślu z 6 rycinami i mapą, objaśniającą podróże św. Pawła. Przemyśl, nakładem autora 8⁰ str. 300. W sposób dyalogiczny na wzór dziełka francuzkiego „Les Actes des Apôtres par Madame la Comtesse de Ségur“ (Paris 1867), w formie rozmów babuni z wnuczkami opo-

wiada czcigodny autor na podstawie Pisma św. dzieje, prace misyonarskie i życie Apostołów, gdyż uważał, „że w ten sposób łatwiej było w wątek opowiadania wpleść bardzo wiele wyjaśnień, które nie tylko pouczyć, ale także wpływ wielki na umoralnienie młodzieży wywrzeć mogą. Samo też opowiadanie zyskuje przez to na barwności, rozmaitości i przystępniejszem się staje dla młodzieży, w pośród której pragnąłby znaleźć jak najwięcej czytelników.“ Dzieje Apostolskie opowiada czcigodny autor obszernie i dokładnie, w sposób nader zajmujący i rozciekawiający, a nadto zrozumiały i popularny a pięknym językiem, tak że dzieło jego zasługuje na najgorętsze polecenie, zwłaszcza dla młodzieży, która w łatwy sposób nauczyć się może historyi początkowej Kościoła św.

KRONIKA.

Poznań. (Podział dekanatu Zbąszyńskiego. — Zmiany w posadach duchownych. — † X. Jan Nepom. Bankiet.)

Najprzewielebniejszy X. Arcybiskup dekretem z 22 maja r. b. podzielił obszerny dekanat Zbąszyński na dwa dekanaty: Zbąszyński i Pszczewski. Do dekanatu Zbąszyńskiego należeć będą odtąd parafie: Babimost, Brojce, Chociszewo, Dąbrówka, Kościerzyna, Koźminek, Nowe Kramsko, Trzciel i Zbąszyń, nadto z dotychczasowego dekanatu Grodziskiego dołączono do Zbąszyńskiego parafie: Kopanicę, Siedlec i Tuchorzą, Obrę, Kembłowo i Wolsztyn. Do dekanatu nowego Pszczewskiego, tak nazwanego od miasta Pszczewa i dawnego archidyakonatu Pszczewskiego, należyć będą parafie Bledzew, Fafałda, Trzebiszew, Skwierzyna, Rokitno, Przytoczna, Goraj, Pszczew, Międzyrzecz, Kalawa i Stary dwór.

— X. kanonik Pędziński mianowany został dziekanem dekanatu Poznańskiego.

— X. Gerth komendarz w Marcinkowie otrzymał 26 kwietnia kanoniczną instytucyą na beneficyum tamże.

— Dnia 17 maja umarł w Glesnie, dekanacie nakielskim, archid. gnieźnieńskiej, po długich cierpieniach, pleban X. Jan Nepom. Bankiet, ur. 1822, wyśw. 1850, plebanią w Glesnie zarządzał od r. 1856. R † I † P.

RZYM. (Tajny konsystorz papiezki. — Proces kanonizacyjny Dziewicy Orleańskiej.)

Tajny konsystorz papiezki odbył się w piątek dnia 18 maja. Ojciec św. zagaił konsystorz przemową do Kollegium Kardynalskiego o obsadzeniu biskupstwa antyochejskiego, następnie ogłosił nominacyą nowych Kardynałów. Do rzędu presbyterów: Mgr Ciriacus Maria Sancha y Nervas, Arcybiskup Walencyi w Hiszpanii, urodz. w Quintara, dyecezyi Osma, 17 czerwca 1838 r.; Mgr Idzi Mauri, z zakonu Dominikańskiego, Arcybiskup Ferrary, urodz. w Montefiascone 9 grudnia 1828; Mgr Dominik Svampa, Arcybiskup Bolonii, urodz. w Montegranaro, archid. Fermo d. 13 czerwca 1851;

Mgr Andrzej Ferrari, Arcyb. Medyolanu, urodz. w Portepiano, dyec. Parma, 13 sierpnia 1850 r.; do rzędu dyakonów: Mgr Franciszek Segna assessor Kongregacyi św. Inkwizycyi, apostolski protonotaryusz, kanonik patryarchalny bazyliki św. Piotra; O. Andrzej Steinhuber, Jezuita, teolog apostolskiéj penitencyaryi, urodz. w Uttlau, dyec. Passawskiéj 11 listopada 1825 r.

Kardynał Mocenni otrzymał wakujące biskupstwo sububikarne Sabina, a następnie zamianował Ojciec św. znaczną liczbę nowych Arcybiskupów i Biskupów. Od nominacyi na Kardynała Biskupa Perraud z Autun, na którą poprzednio rząd francuzki się zgodził, musiał Ojciec św. odstąpić, gdyż rząd skutkiem sporu z Biskupami o nowe prawo kościelne, swe pozwolenie cofnął.

Przez wnijście do kolegium kardynalskiego nowych Kardynałów, zmieniły się dotychczasowe stosunki wieku pomiędzy nimi. Kardynał Arcybiskup di Rende z Beneventu, należący od siedmiu lat do św. Kollegium, który skończy 9 czerwca r. b. dopiero 47 lat życia, nie będzie odtąd najmłodszym Kardynałem, gdyż nowy Kardynał Ferrari w sierpniu r. b. skończy lat 44, a Kardynał Svampa w czerwcu r. b. 43 lata.

Nowy Kardynał Steinhuber po skończeniu studyów gimnazyalnych przybył w jesieni 1845 r. do Rzymu, do węgiersko-niemieckiego kollegium, gdzie współuczniami jego byli zmarły Kardynał Hergenröther, słynny apologeta Hettinger, obaj bracia Hurter, obaj Jungmannowie, obecny Biskup Battaglia z Chur i inni, co następnie do wysokiego znaczenia w uczonym świecie katolickim doszli. Pomiędzy jego nauczycielami w teologii przy gregoryańskim uniwersytecie znajdowali się sławni Jezuici Perone, Passaglia i Patrizi. W r. 1851 wyświęcony na księdza otrzymał w następnym roku godność doktora w filozofii i teologii. W r. 1853 powróciwszy do kraju, był najprzód nauczycielem religii u dzieci księcia bawarskiego Maxa a więc udzielał naukę późniejszéj cesarzowéj austryackiéj i jéj siostrom. Następnie był kooperatorem w Passawie a w r. 1857 wstąpił do nowicyatu austryackiéj prowincyi Jezuitów w St. Andreä w Styryi. Po odbyciu próby został profesorem najprzód filozofii, następnie teologii przy uniwersytecie w Innsbrucku. W r. 1867 powrócił do niemiecko-węgierskiego kollegium do Rzymu jako jego rektor, którem kierował aż do r. 1880. W czasie tym zamianowany został teologiem apostolskiéj Penitencyaryi, który to urząd do ostatniéj chwili sprawował. Oprócz tego był konsultorem Kongregacyi św. Inkwizycyi, Propagandy i nadzwyczajnych spraw kościelnych.

— Władza biskupia z Orleanu przesłała już przed kilku laty rezultat badań względem cnót i cudów dziewicy orleańskiéj, Joanny d'Arc. Następnie Kardynał Parochi został przez Papieża mianowany Relator Causae. W roku bieżącym proces beatyfikacyjny wstąpił w dalsze stadyum. Dnia 27 stycznia rb. Kardynał-Relator zdawał sprawę na zwyczajnem posiedzeniu Kongregacyi św. Obrzędów o *merita causae*, tj. o tem, czy wedle przedłożonych dowodów co do sławy świętości, cnót i cudów, wedle ważności osób, które prośby o beatyfikacyą wniosły, słowem wedle całego materyalnego i formalnego położenia rzeczy, może Stolica św. powagą swoją oświadczyć: *an sit signanda Commissio Introductionis causae in casu et ad effectum de quo agitur?* Św. Kongregacya odpowiedziała: *Signandam esse Commissionem, si Sanc-*

tissimo placuerit, a Papież dekret ten potwierdził tego samego dnia własnoręcznym podpisem. Postulatorami w tym procecie są Biskup z Orleanu i O. Artur Captier, jenerał Sulpicianów. Dekret odnośny zawiera bardzo piękną biografią Dziewicy orleańskiéj.

RÓŻNE WIADOMOŚCI.

Tomasz à Kempis autorem księgi o naśladowaniu Chrystusa Pana.

Od trzech już wieków toczy się spór pomiędzy uczonymi o to, kto jest autorem słynnéj książki „o Naśladowaniu Chrystusa P.“, a dzisiaj nawet jeszcze końca téj walki przewidzieć niepodobna. W każdym razie nie toczonoby tego sporu z jednéj i drugiéj strony z taką cierpkością i goryczą, gdyby wszyscy, co w nim udział biorą, z taką samą sumiennością i przedmiotowością owoc swych studyów nad tą kwestyą przedstawiali, jak najmłodszy obrońca Tomasza à Kempis, Dr. Józef Pohl, dyrektor król. gimnazyum Thomäun w Kempen, w rozprawie ogłoszonéj w programie tegorocznym wspomnionego zakładu pod tyt.: „Tomasz à Kempis jest autorem ksiąg De imitatione Christi.“

Prawo do zabrania głosu i wypowiedzenia stanowczego zdania w téj kwestyi spornéj, przyzna mu każdy chętnie, kto przekona się o tym aparacie naukowym, jakim rozporządza autor. Porównał on bowiem dokładnie dziewięć, po części z daleka sprowadzonych rękopisów „Naśladowania“, a pomiędzy nimi najstarszy, obecnie w Gaesdonck się znajdujący, z r. 1427, a częściowo cztery rękopisy znajdujące się w bibliotece książęcéj Oettingen-Wallersteińskiéj. Nadto używał około 20 wydań i tłomaczeń, oraz zapoznał się z całą literaturą tak krajową i zagraniczną o téj kwestyi.

Tymczasem jego dowodzenie nie opiera się ani na rękopisach „Naśladowania“, ani na różnych powodach wewnętrznych, przemawiających za Tomaszem à Kempis, lecz w pracy, o któréj mowa, a która zawiera tylko częściowy rezultat jego studyów nad Tomaszem, powołuje się tylko na świadectwo Jana Buscha, proboszcza Augustynów w Hildesheim. Ten Busch, współczesny Tomaszowi à Kempis (1399—1480), pisze w swem dziele „de viris illustribus“ — znanéj pod nazwą kroniki Windesheimskiéj — gdzie mówi o przeorze w Windesheim, Janie z Huesden: „Contigit ante paucos dies sui obitus, ut duo fratres notabiles de monte sancte Agnetis prope Zuollis ordinis nostrae dictum priorem nostrum super certis rebus consultari in Windesem advenirent, quorum unus, *frater Thomas de Kempis, vir probate vite, qui plures devotos tractulos composuit, videlicet, „qui sequitur me“ de imitatione Christi cum aliis*, nocte insecuta sompnium vidit praesagium futurorum.“ Aby autentyczność tego ustępu nie podlegała już żadnéj wątpliwości, autor zbadał osobiście wszystkie rękopisy kroniki Windesheimskiéj, o ile mu znane były, z wyjątkiem dwóch, które jednak innym przejrzyć polecił, a rezultatem jego badań jest to, że żadnych uza-

sadnionych wątpliwości przeciw autentyczności tego ustępu, którą O. Wolfsgruber zaprzeczył, podnieść nie można. Jeśli zaś ten ustęp jest autentyczny, to kwestya, czy prawdę zawiera, tylko na korzyść Tomasza à Kempis i Jana Busch, może być rozstrzygnięta. Autorowi łatwem było udowodnić, że Busch m ó g ł w i e d z i e ć prawdę i c h c i a ł j ą p o w i e d z i e ć. Słusznie także zaznacza Dr. Pohl, że Tomasz jako uczciwy i prawdę miłujący mąż byłby musiał protestować przeciw temu, gdyby wzmianka o jego autorstwie „Naśladowania“, zawarta w znanéj i rozszerzonéj już na sześć lat przed jego śmiercią († 1471) Kronice Windesheimskiéj, którą także znać musiał, była fałszywą.

„W celu wyczerpującego i rozstrzygającego decydywnie traktowania naszéj kwestyi“, pisze autor, „będzie zadaniem przyszłości: najprzód dzisiejszemu stanowisku nauki odpowiednie zbadanie i uzupełnienie całego téj sprawy dotyczącego materyału, a mianowicie zbadanie rękopisów tak „Naśladowania“ jak innych pism Tomasza à Kempis, następnie ułożenie ich genealogii i nowego na tejże genealogii opartego krytycznego wydania dzieł Tomasza, a w końcu ułożenie z tego wydania Lexicon Thomaeum.“ Dopiero gdy te zadania będą spełnione, skończą się fałszywe, bo polegające na dotychczasowéj niedostatecznéj znajomości rzeczy, wnioski ze stosunku innych pism Tomasza do „Naśladowania.“

Poszyt niniejszy jest ostatni w kwartale bieżącym. Prosimy o odnowienie przedpłaty na kwartał przyszły.

Redakcya.